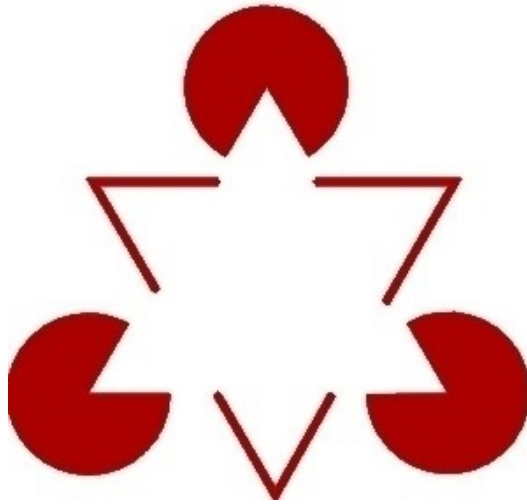

Fint at ikke alle er like...?

- Utenlandsadopterte og identitet

Mastergrad i pedagogikk

Avdeling for samfunnsvitenskap

Høgskolen i Lillehammer

Våren 2008

Frank Robert Næss

Forord

På selveste 17. mai sitter undertegnede og skriver på siste del av sin masteroppgave om *utenlandsadopsjon og identitet*. Utenom et par russebusser med *altfor* kraftige lydanlegg, er det er lite som vitner om Norges nasjonaldag på studenthjemmet, et hjem med blant annet mange utvekslingsstudenter fra alle verdens kontinenter. Det er få norske flagg og langt i mellom bunadene i hvert fall. På korridoren min bor det folk fra Tanzania, Uganda, England, Kina og Norge, og det er ganske sjelden man snakker norsk på felleskjøkkenet. Det går mest i gebrokken engelsk og folk spør meg stadig vekk om jeg kan snakke koreansk. Dette er noe jeg ikke kan og må for n'te gang forklare min medstudent fra Tanzania om utenlandsadopsjon, og at jeg faktisk er oppvokst hos en etnisk norsk familie og føler meg norsk. Jeg håper dette sank inn bedre denne gang, men venter på neste spørsmål om jeg kan spise med pinner, kan karate eller om havregrynsgrøten jeg lager er en tradisjonell, koreansk rett. Selv blir jeg konfrontert med mine egne (norske?) fordommer og lurert på om alle i Afrika bor ute i bushen i primitive jordhytter, noe jeg selvfølgelig ikke sier høyt. Men man tenker jo sitt, noe mine medbeboere tydeligvis tenker høyt. Uansett er det få som tar meg for å være nordmann her, til tross for min trønderdialekt.

Og det er i dette møtet med andre mennesker mye av oppgavens tema vil dreie seg rundt, om annerledeshet, hvordan man oppfatter hverandre og om identitet i forhold til seg selv og andre mennesker.

Å skrive en masteroppgave i pedagogikk har ellers også vært en lærerik, men til tider ganske kronglete affære. Ideer, kreativitet og skrive lyst er ikke noe som alltid følger et strikt klokken 0900-1700 skjema. Gode ideer kommer oftere i stedet i følge med "de 3 B'er". "Baths, beds and buses". Særlig ubeleilig er det når (antatt) gode innfall kommer mens man står i dusjen. Jeg hadde gjerne sett at de oftere kom ved skrivepulten, men det er bedre at ideene kommer på badet, enn ikke i det hele tatt. Og er det godt nok for Archimedes, er det godt nok for meg.

I tillegg til de nevnte stedene er det enkeltpersoner som har bistått meg i mitt arbeide. Først og fremst tusen takk til min veileder ved Høgskolen i Lillehammer, førsteamanuensis Yvonne Fritze. Hun har bidratt med stødige veiledninger og gode faglige innspill. Også en stor takk til Hanne Bjertnæs for god språkvask. Jeg vil også takke Vibeke Bugge som har hjulpet meg på flere områder. Hun har vært med på å snu frustrasjon til inspirasjon, og desperasjon til prestasjon.

Takk fortjener også Forum for Koreanskadopterte (FKA) og Verdens Barn for hjelp med rekruttering av informanter. Også en stor takk til alle informantene som har stilt opp og bidratt med sine personlige historier, uten dere ingen oppgave!

Helt til slutt en tanke til min kreftsyke far som nå gjennomgår en cellegiftkur. Man minnes på at ingen kan ta morgendagen for gitt, men så lenge skuta kan gå...

Frank Robert Næss

Lillehammer, 20.05.2008

"I subjectet myself to an objective examination, I discovered, my blackness, my ethnic characteristics; and I was battered down by tom-toms, cannibalism, intellectual deficiency, fetichism, racial defects, slave-ships, and above all else, above all: "Sho' good eatin'."

- Frantz Fanon, *Black skin, white masks*

Innholdsfortegnelse:

<u>Del 1.0 Innledning</u>	s.7
1.1 Oppgavens bakgrunn og tema.....	s. 7
1.2 Pedagogisk relevans.....	s. 9
1.3 Samfunnsmessig og akademisk relevans.....	s.10
1.4 Problemstilling.....	s.11
1.5 Oppgavens oppbygging.....	s.11
<u>Del 2.0 Teori</u>	s.12
2.1 Forskning på feltet.....	s.12
2.2 Om identitet.....	s.14
2.2.1 Selvpåfatning.....	s.16
2.2.2 Mead og Cooley.....	s.17
2.2.3 Ekstern kategorisering.....	s.19
2.3 Etnisitet.....	s.20
2.3.1 Etnisk identitet.....	s.22
2.3.2 Etnisitet som relasjon eller egenskap?.....	s.23
2.3.3 Rase og/eller/versus etnisitet.....	s.24
2.4 Annerledeshet.....	s.27
2.4.1 Stigma.....	s.27
2.4.2 Marginalisering.....	s.28
2.4.3 Dobbelmarginalitet.....	s.29
2.5 Oppsummering.....	s.30
<u>Del 3.0 Metode</u>	s.31
3.1 Metaperspektiv på metode og epistemologiproblematikk.....	s.31
3.1.1 Validitet og reliabilitet.....	s.31
3.1.2 Kvaliteten ved kvalitative studier.....	s.33
3.1.3 Å være en del av det jeg forsker på.....	s.34
3.2 Valg av metode.....	s.35
3.2.1 Valg av informanter.....	s.36
3.2.2 Kort om informantene.....	s.36
3.2.3 Rekruttering av informanter.....	s.38
3.2.4 Kjønnfordelingen.....	s.38
3.2.5 Kritikk av utvalget.....	s.40
3.2.6 Intervjuguiden.....	s.41
3.2.7 Gjennomføring av intervjuene.....	s.42
3.3 Bearbeiding av rådata.....	s.43
3.3.1 Transkribering.....	s.43
3.3.2 Temasentrert analyse.....	s.44

3.4 Forskningsetikk.....	s.45
3.5 Avsluttende refleksjoner om metode.....	s.46
3.5.1 Metodefigur.....	s.47
<u>Del 4.0 Analyse av funn.....</u>	s.48
4.1 Annerledeshet.....	s.49
4.1.1 Forholdet til adopsjonsbakgrunnen.....	s.49
4.1.2 Forhold til fysisk utseende.....	s.52
4.1.2.1 Etnisk selv-bevissthet.....	s.53
4.1.3 Følelse av annerledeshet?.....	s.61
4.2 Etnisk identitet.....	s.64
4.2.1 Egen opplevelse av etnisk identitet.....	s.64
4.2.2 Andres opplevelse av deres etniske identitet.....	s.70
4.3 Avsluttende refleksjoner.....	s.75
4.3.1 Konklusjon.....	s.78
4.3.2 Videre forskning.....	s.80
Litteraturliste.....	s.82
<u>Del 5.0 Appendix.....</u>	s.85
5.1 Intervjuguide.....	s.85
5.2 Invitasjonsbrev.....	s.88

Del 1.0 Innledning

Oppgavens tittel, "Fint at ikke alle er like...?", spiller på en barnebok om adopsjon. Tittelen på boken er "Fint at ikke alle er like...", skrevet av Aase Foss Abrahamsen, og ble utgitt for første gang i 1984. Den handler om en liten pike som blir adoptert fra Sør-Korea til en etnisk norsk familie. Jeg har valgt å sette et spørsmålstegn på slutten for å problematisere temaet rundt annerledeshet og etnisk identitet. Flere informanter sier at de har lest boken selv, eller at foreldrene har lest den for dem og har minner om dette. Selv om alle informantene ikke er adoptert fra Sør-Korea er det en bok med et tema som er relevant for alle. Sitatet nedenfor illustrerer godt et av minnene rundt denne boken.

"Jeg husker mamma leste "Fint at ikke alle er like..." boka for meg, og der er det en mor som gir fra seg barnet sitt på en trapp og hun gråt da hun leste den, og jeg skjønte ikke det, hvorfor hun var så trist, jeg tror ikke at jeg klarte å ta inn liksom alt" (Janne, 25 år).

Boken har derfor blitt en inspirasjon til oppgavens tittel fordi den som et narrativ kunnet bidra til å både forstå egen livssituasjon og å skape en forklaring på noen av de problemstillingene som oppstår rundt en utenlandsadopsjon.

Figuren¹ på forsiden skal illustrere flere ting. Det første spiller på samspillet mellom sirkler og triangler. To ulike figurer som skal interagere og fungere i et samspill, til tross for sine ulikheter og annerledeshet. Det andre poenget er at det er en såkalt optisk illusjon. Illustrasjonen viser egentlig ikke fullkommne triangler, men hjernen fyller inn de manglende delene for å danne et kjent mønster. Dette kan ses som en bilde på stereotypering og hvordan vi møter andre folk. Kanskje vi ser noe som egentlig ikke er der, eller tillegger noen egenskaper som ikke personen vedkjenner seg. Dette er begge i tråd med oppgavens tematikk.

1.1 Oppgavens bakgrunn og tema

Den 26. januar 1978 lander undertegnede på Fornebu lufthavn og på norsk jord for første gang i sitt liv. Og den 29. juni det samme året bevilger det Kongelige justis- og politidepartement norsk statsborgerskap til den sør-koreansk adopterte Frank Robert Næss, hvis opprinnelige navn var Park Hyun Suk. Etter nesten 30 år i Norge sitter han og følger spent med i debatten rundt det norske Språkrådets definisjon av begrepet *nordmann*. Dette var en definisjon mange mente var for snever og dermed utestengte mange som ønsket å kalle seg

¹ <http://www.colorcube.com/illusions/triangles.htm>

nordmann, siden Språkrådet satte likhetstegn mellom begrepet *nordmann* og *etnisk nordmann*².

Omtrent på samme tiden skal samme Næss velge tema for en masteroppgave i pedagogikk. Etter å først ha valgt temaet motivasjon og mestring i toppidretten, så jeg at dette emnet lå et godt stykke utenfor de obligatoriske og valgfrie modulene i masterstudiet på Høgskolen i Lillehammer (HiL). Å ta fatt på dette på masternivå ville blitt som å starte fra grunnen av uten særlig faglig fundament og ballast, noe som ville vanskeliggjort hele prosessen meget. Tanken på et nytt tema kretset da rundt utenlandsadopterte som opprinnelig var kommet fra et land hvor deres utseende skilte seg fra et vestlig et. I tråd med egen undring og nysgjerrighet rundt min egen opprinnelse og oppvekst. Og etter en refleksjon over andre relevante delemner på masterstudiet og tidligere avlagte eksamener, blant annet en mellomfagsoppgave i pedagogikk om identitetsforhandlinger og dannelsesreiser, øynet jeg en mulighet til å kunne gjøre dette emnet til et tema for en akademisk avhandling.

Dette ble også ansporet av mediebegivenheter som den nevnte debatten rundt begrepet *nordmann*. Meningene rundt dette var mange og sterke og det fulgte en debatt i media med innlegg fra både faglig og legmanns hold. Man hørte utsagn som for eksempel «man kan jo ikke bare flytte fra Somalia og kalle seg nordmann bare fordi man har fått et norsk pass» og «alle som identifiserer seg med norsk kultur og verdier kan kalle seg nordmenn». Det ble også vist til at i strengeste tolkning var det skikkelser i det norske kongehuset som knapt kunne kalle seg nordmann etter Språkrådets definisjon. Handlet det i bunn og grunn om utseende? Er det legitimt at en med vestlig utseende fra Australia kaller seg nordmann, selv om han kommer geografisk så langt fra Norge man kan komme, mens en fra Nord-Afrika ikke kan det

² Språkrådet ble på oppfordring av magasinet Ny Tid bedt om å komme med en definisjon på begrepet *nordmann*. I en e-post til Ny Tid datert 27.10.2006 skriver språkrådet at de mener det er uriktig å kalle folk fra andre land "nordmenn", for "nordmann" betyr i utgangspunktet "person av etnisk norsk opprinnelse". Språkrådet ved Sylfest Lomheim fikk hard kritikk for denne definisjonen, blant annet for å være akterutseilt i forhold til et mer multikulturelt samfunn. Likestillings- og diskrimineringsombudet sendte 30.10.2006 Språkrådet en e-post hvor de ønsket en nærmere forklaring og utdyping av saken. 15.11.2006 legger Språkrådet ut beklagelse på sin hjemmeside hvor de trekker tilbake uttalelsen og formen i e-posten Ny Tid mottok. Samtidig understreker de at ordet «nordmann» med rette kan brukes på flere måter. En trenger ikke være «etnisk norsk» for å kalle seg nordmann. 27.11.2006 kommer svaret på spørsmålene fra Likestillings- og diskrimineringsombudet. Her legges det opp til en bredere definisjon av begrepet *nordmann*. Blant annet skriver de: "Nordmann" blir man i alle fall ved å bli norsk statsborger; da er man "fra Norge". "Etnisk nordmann" blir man sannsynligvis når den kulturelle og geografiske tilknytningen til Norge er så sterk at den er ens primære etnisitet. Her spiller det naturligvis en rolle både hvordan en sjøl oppfatter seg, og hvordan andre oppfatter en, og dette burde ikke være særlig oppsiktsvekkende".

<http://www.nrk.no/nyheter/kultur/1.1296059>

<http://www.sprakrad.no/Aktuelt/Beklager/>

<http://www.sprakrad.no/Aktuelt/Likestillingsombudet/Svar/>

fordi han ser ikke-vestlig ut? Opp i alt dette står utenlandsadopterte som har vokst opp i Norge med et utenlandsk utseende, og ofte en sterk tilknytning til norsk geografi og kultur. Hva med de, skulle de også inkluderes i definisjonen av begrepet *nordmann*? Denne oppgaven handler ikke direkte hverken om Språkrådet sin definisjon eller om hva som er en *nordmann* generelt, men dette kan være en nyttig og interessant debatt å ha med både som innledning og ballast videre i denne oppgaven.

1.2 Pedagogisk relevans

For å besvare spørsmålet om hvilken pedagogisk relevans denne oppgaven har, er det på sin plass å først besvare kort hva pedagogikk er. I følge det greske ordet *paidagogos* henviste det til den eller de som fulgte elevene til og fra skolen. Der var idealet basert på en bred allmenndannelse som skulle utvikle barnet til et fullkomment menneske som hadde innsikt i alle disipliner. Moderne pedagogikk er derfor blitt en akademisk disiplin og en vitenskap som beskjeftiger seg med spørsmål knyttet til undervisning, oppdragelse, formidling og dannelses. Jens Rasmussen skriver i boken *Undervisning i det reflekstivt moderne*:

"Denne bog tager det udgangspunkt i den antagelse, at pædagogik er den videnskabelige disiplin, der ivaretager den samfundsmæssige funktion at foretage refleksjoner over forhold, der vedrører oppdragelse. Med tilslutning til *Immanuel Kant* (1724-1804) forstås oppdragelse som et overbegrep for pædagogiske interventioner så som omsorg, disiplin, undervisning og dannelses" (2004: 8).

Når oppdragelsen i økende grad blir institusjonalisert og dekontekstualisert gjøres den til et grunnlag for en samfunnsmessig intervensjon, dermed oppstår det et behov for en legitimering av disse intervensjonene og for en teori om oppdragelse. Det handler om spørsmål som *hva* som skal læres, *hvorfor* skal det læres, *hvordan* skal det skal læres, *av* hvem og *for* hvem. Disse problemstillingene har skapt grunnlaget for teori, praksis, forskning og pedagogikk som en vitenskapelig disiplin. Rasmussen skriver også at:

"Det ligger i pædagogikkens moderne selvforståelse som refleksjonsvitenskap, det vil si som en vitenskap, der har til oppgave at reflektere over oppdragelse og undervisning - forstået som det at gjøre noget ved noen, føre noen et sted hen, som ligger i fremtiden - at den fra dens tidligste, spæde begyndelse som vitenskap i slutningen af 1700-tallet har forstået sig selv som et retningsbestemt eller normativt prosjekt (2004: 38).

Rasmussen skriver videre at pedagogen skal likesom antikkens pedagog føre barnet og mennesket til et sted, å være en ledsager på en reise. Kjetil Steinsholt og Lars Løvlie påpeker i

prologen til boken *Pedagogikkens mange ansikter*: "Pedagogikken ordner gjerne verden i tredelingen mellom individ, kultur og samfunn. Som moderne danningsprosjekt begynte pedagogikken med selvet og individets realisering i møte med verden" (2004: 14).

Det er her jeg mener man begynner å nærme seg pedagogikkens anliggende og dens relevans til denne oppgavens tema og problemstilling. Identitetsdannelse og oppvekst handler om selvet og dets interaksjon med omverdenen, i tillegg kan identitetsutvikling og selvoppfatning ses som en metaforisk reise i både tid og rom. Dette er en ferd mot et sted hen, en ferd som skal "gøre noget ved nogen", som Rasmussen uttrykker det, og i dette tilfellet er det snakk om de utenlandsadopterte sin identitetsutvikling og selvoppfatning.

1.3 Samfunnsmessig og akademisk relevans

I en tid med ulike metoder for kunstig befruktning og fertilitetsassistanse gjennomføres det likevel stadig utenlandsadopsjoner til Norge. Tar man dette i betraktning er det stor sannsynlighet for at vi alle vil møte, og kanskje komme tett innpå en eller flere av Norges flere tusen³ utenlandsadopterte (dette gjennom jobb, skole og fritid). Derfor er en slik masteroppgave om adopsjon og identitet noe som har en samfunnsmessig relevans. Dette fordi det vil kunne øke forståelsen for de utenlandsadopterte sin livssituasjon ute i samfunnet generelt.

I tillegg er det et spennende samfunnsfelt å forske på, og som forskningsprosjekt på mastergradsnivå mener jeg det kan karakteriseres som grunnforskning. Dette er forskning som utføres for å erverve ny viten om grunnlaget for fenomener og observasjoner uten sikte på særskilte praktiske mål eller anvendelser, i motsetning til anvendt forskning som har som formål å løse veldefinerte, praktiske problemer. Dette er noe som jeg mener ytterligere øker temaets akademiske legitimitet.

³ Statistisk SentralByrå (SSB) har ingen oversikt over hvor mange utenlandsadopterte som lever i Norge per dags dato, men statistikken viser at fra 1971 til og med 2005 har det vært adoptert 15445 personer fra utlandet. Et lite mindretall inkluderer personer fra vestlige land som Polen, Russland og Ungarn, dette er land hvor utseende ikke nødvendigvis skiller seg noe særlig ut fra etniske nordmenn. I tillegg er det ikke oppgitt adopsjonsalder og man kan altså ikke anslå hvor mange som lever i dag. Med normal forventet levealder og migrasjonsrate er det sannsynlig å anta at det er flere tusen nålevende utenlandsadopterte i Norge idag. Tallene er selvfølgelig usikre, men er heller ikke essensielle for min oppgave.

<http://www.ssb.no/emner/02/02/10/adopsjon/tab-2006-06-15-01.html>

1.4 Problemstilling

Min hovedproblemstilling blir da: Hvilket forhold har utenlandsadopterte til sin egen adoptivstatus? Dette er et meget omfattende spørsmål som jeg har valgt å dele inn i to underspørsmål:

- 1) Hvordan er deres opplevelse av å ha et utenlandsk/annerledes utseende som skiller seg fra et tradisjonelt norsk et⁴?
- 2) Hvilken etnisk identitet opplever de at de har?

Denne problemstillingen og de to underspørsmålene er bygd på to antagelser. Første antagelse er at et utenlandsk utseende kan være grunnlaget for andre opplevelser enn hva etniske nordmenn har. Dette kan gi andre utfordringer i konstruksjonen av en etnisk identitet. Andre antagelse er at det å vokse opp med et utenlandsk utseende i Norge kan resultere i en annen etnisk identitet enn hva etniske nordmenn har.

1.5 Oppgavens oppbygging

Oppgaven er delt inn i fire hoveddeler. **Første del** inneholder en innledning til oppgavens bakgrunn og tema, og den ender opp oppgavens problemstilling. I **andre del** vil jeg forsøke å skape et teoretisk fundament for en videre forståelse av begrepene som nyttes, og et grunnlag for den kvalitative analyse av min empiri. Her er særlig begrepene identitet, selvoppfatning, etnisitet og rase sentrale. Dessuten vil begrepene eksternt kategorisering og annerledeshet behandles. **Tredje del** omhandler oppgavens metode. Dette er en begrunnelse for mine metodiske valg, her den kvalitative metode. I tillegg inneholder kapitlet metarefleksjoner rundt forskningsmetode, hvor jeg blant annet stiller spørsmål ved kvaliteten ved kvalitative studier. Kapitlet har også en redegjørelse for gjennomføringen av mitt forskningsprosjekt. **Fjerde del** består av selve den kvalitative analysen av min empiri. Her vil det presenteres noen funn og analyse av disse funnene. Denne delen er igjen delt opp to underkapitler i henhold til problemstillingens to delspørsmål. Disse delspørsmålene behandles ved hjelp av ulike kategorier som går innunder de respektive delspørsmålene. Denne delen avrundes med en oppsummerende refleksjoner rundt mine funn i forhold til min problemstilling og teorivalg. **Femte del** er et tillegg med intervjuguiden og brevet jeg sendte ut som invitasjon til potensielle informanter.

⁴ Et tradisjonelt norsk utseende betyr ikke nødvendigvis blondt hår og blå øyne. Det finnes flere etniske nordmenn med mørkt hår og brune øyne, slik som det også finnes folk fra for eksempel Italia med lyst hår og lys hud. Derfor har jeg valgt informanter med et eksplisitt utenlandsk utseende som skiller seg klart ut fra et vestlig utseende.

Del 2.0 Teori

Her i denne delen vil jeg beskrive det teoretiske grunnlaget og begrepene jeg nytter i oppgaven. En studie som nytter empiri krever teoretiske redskaper for å skape en fruktbar analyse, slike redskaper forsøker jeg å redegjøre for nedenfor. Men først vil jeg kort gjøre rede for den mest sentrale forskningen på adopsjonsfeltet.

2.1 Forskning på feltet

I denne oppgavens sammenheng er mitt forskningsfelt noe som omfatter forskning rundt utenlandsadopterte og deres identitet. Som innen mye av akademien generelt, foregår mye av forskningen på adopsjon utenfor Norges grenser, og da hovedsakelig i de forente amerikanske stater. En størrerelse på feltet er den amerikanske psykologen Betty Jean Lifton. Hun er selv adoptert og har blant annet skrevet boken *Journey of the adopted self* fra 1994. Jean Lifton regnes som en faglig autoritet i feltet og nyttes blant annet som ekspert i rettsaker i USA hvor adopterte er innblandet (Follevåg, 2002). I tillegg er det i den internasjonale forskningen ofte referert til forskere som David Kirk, John Triseliotis og David Brodzinsky. Sentrale utgivelser av de er henholdsvis *Adoptive Kinship* (1981), *In search of origin* (1973) og *Being adopted - The lifelong search for self* (1992).

Her til lands er Barbro Sætersdal og Monica Dalen sentrale forskere. De er per dags dato ansatt ved Institutt for spesialpedagogikk (ISP), ved Universitetet i Oslo (UIO) i professorstillinger. De disputerte sammen i 1992 med doktorgradsavhandlingen *Utenlandsadopterte barn i Norge: tilpasning, opplæring, identitetsutvikling*. Dette var en av de første store forskningsrapportene om utenlandsadopterte barn i Norge.

I 1999 ble det gitt ut en publikasjonsrekke om utenlandsadopterte barn og unge i Norge. Prosjektet ble kalt Utenlandsadopterte barn og unge i Norge - Oppvekstvilkår, livsbetingelser og identitetsutvikling. Dette var et samarbeid mellom ISP ved UIO og Diakonhjemmets høgskolesenter forskningsavdeling (DIAFORSK), og det ble ledet av professor Monica Dalen. I dette prosjektet har det vært utgitt fem rapporter. Disse fem er: *Kunnskapsstatus om utenlandsadopsjon* av Dalen og Sætersdal, *Meget er forskjellig, men det er utenpå...?* av Pål Ketil Botvar, *Hvordan går det på skolen?* av Monica Dalen og Anne-Lise Rygvold, *Jeg ville ikke skille meg ut* av Ånund Brottveit, og *"Hvem er jeg?"* av Dalen og Sæterdal.

I tillegg er det verdt å nevne sosialantropologen Signe Howell ved UIO som blant annet har skrevet bidragene "En vanlig familie": Utenlandsadopsjon i Norge, et stadig voksende fenomen som var et kapittel i boken *Blod - tykkere enn vann?: betydninger av slektskap i Norge* (2001). Og hun har også skrevet *The kinning of foreigners : transnational adoption in a global perspective* (2006) som handler om internasjonal adopsjon og familierelasjoner.

Ovenfor nevnte jeg Betty Jean Lifton. En som har vært kritisk til hennes forskning er Geir Føllevåg. Han står bak boken *Adoptert identitet* (2002). Her kritiserer han blant annet Liftons overdrevne fokus på røtter, arv og gener i adopsjonsforskningen, og tanken om at en kan finne sin identitet gjennom sine biologiske foreldre. Vider har han også skrevet en doktorgradsavhandling i litteraturvitenskap ved Universitetet i Bergen. Tittelen er *Biologosentrisme* (2006) og er et studie av litterære fremstillinger av adopsjon.

Til slutt er det tre hovedoppgaver i pedagogikk jeg vil nevne. Den første er *Utenlandsadopsjon og identitet* (1998) av Anita Oline Hammer ved UIO. Denne oppgaven er en kvalitativ studie av utenlandsadoptertes ungdomstid og deres søken etter identitet. Den andre er *Fra barnehjem til adoptivhjem* (2006) av Elise Dahlslett ved Universitetet i Tromsø. Her er temaet sosialisering og tilknytning blant utenlandsadopterte. Og den tredje er *Selvoppfatning hos utenlandsadopterte* (2006) av Inger Sletta ved UIO. Dette er en studie som tar for seg faktorer som kan være av betydning for utenlandsadoptertes etniske identitet.

"If I have seen further it is by standing on the shoulders of giants"⁵. Sitatet er fra et brev Isaac Newton skrev til Robert Hooke i 1776. Meningen har vært omdiskutert, men jeg har tolker det dithen at hans egen forskning og innsikt bygger på tidligere forskning. Og dette gjelder også for min egen oppgave. Ikke bare utarbeides den innenfor et rådende forskningsparadigme⁶, men også i forhold til tidligere forskning på feltet. Målet er da å komplettere tidligere forskning ved å skaffe ny kunnskap og innsikt. Lignende oppgaver har riktignok blitt skrevet før, uten at de likevel er identiske. Særlig viktig har det vært å skille seg ut fra de tre nevnte hoved-/masteroppgavene i pedagogikk. Disse oppgavene er noe jeg har hentet faglig inspirasjon fra, og nettopp ved å stå på andres skuldre har jeg oppnådd ny innsikt igjen.

⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Isaac_Newton#Newton.27s_apple
Jeg er *svært* skeptisk til å nytte Wikipedia som kilde. Men anser kilden som tilfredsstillende da det ikke er sentralt for oppgaven hvem som sa det, men sitatets innhold. Det blir dog første og siste gang Wikipedia nyttes som kilde i denne oppgaven

⁶ Se metodedelen.

Konkrete forskjeller fra min oppgave og de tre andre er blant annet i valg av teori. Alle de tre har valg å nytte Eriksons teorier om identitet, noe jeg ikke valgte for å kunne fokusere på andre aspekter. I tillegg har mitt underspørsmål om annerledeshet fått en større og mer sentral plass i min oppgave. Jeg har også brukt større plass på å redegjøre for begrepene etnisitet og rase, spesielt er det omdiskuterte rasebegrepet lite behandlet i de tre nevnte studentoppgavene. Her har jeg valgt å bruke en del sosialantropologiske teorier.

2.2 Om identitet

Denne delen vil omhandle ulike teoretiske perspektivene på begrepet identitet. Det er ulike faglige tilnærminger til dette, blant annet fra sosialpsykologi, sosiologi og sosialantropologi. Pedagogikken henter mye fra disse retningene og flere av de er fruktbare for min oppgave. Dette fordi flere av dem har til felles at de vektlegger at identitet og selvoppfatning er noe som konstrueres i en sosial kontekst, i motsetning til mer behavioristiske tilnærminger som ikke tillater særlig rom for tolkning av relasjonen mellom stimulus og respons.

Ungdomstid og tidlig voksenalder er en ofte en turbulent tid. Kroppslige og mentale endringer kan føre til ustabilitet på flere områder. Man må foreta grunnleggende livsvalg som får store konsekvenser senere i livet. Slike valg kan være med hensyn til utdanning, karriere, flytte fra barndomshjem og -sted og valg av livspartner. Samtidig må man forsøke å finne ut av hvem man er, og hva man skal bli. Identitet og identitetsutvikling er sentrale begrep i denne sammenhengen (Botvar, 1999).

I adopsjonsforskningen står begrepet identitet sentralt, men når man nærmer seg feltet bli det klart at begrepet brukes og forstås ulikt av ulike teoretikere. Både referanserammene og meningsinnholdet varierer fra fag til fag (Dalen og Sætersdal, 1999). Derfor er det ikke uten problemer å nytte dette begrepet i denne oppgaven. Lite trøst er det også å finne i følgende utsagn: "Breakwell (1986) hevder at ethvert forsøk på å sammenfatte mangfoldet av ulike teorier om identitet er meningsløst, "a potentielly wasteful detour" (Dalen og Sætersdal, 1999: 52). Til tross for dette får jeg gjøre et forsøk på å gi en teoretisk referanseramme for identitetsbegrepet.

Begrepet identitet kan betegnes som et generelt sekkebegrep som inneholder flere aspekter. Som nevnt ovenfor er det vanskelig å komme til en helt eksakt og fullstendig definisjon av

dette begrepet. En plass å ta utgangspunkt i er *Collins Cobuild Essential Dictionary*, som omtaler det slik:

"Your **identity** is **1** who you are. EG I had guessed the identity of her lover... Glenn whipped off the mask to reveal his identity. **2** all the qualities, beliefs, and ideas which make you feel that you belong to a particular group. EG ...our identity as black people... ...a region with its own cultural identity" (1988: 387).

Denne definisjonen sier bare det aller nødvendigste, men kan være et nyttig utgangspunkt for å dra et ganske ullent og svevende begrep ned på jorden. Punkt nummer en i definisjonen sier at identitet er hvem du er som individ, dette blir nokså vagt og overfladisk og bidrar mest til å kunne skille individ A (F.eks. Glenn) fra individ B (F.eks. John). Punkt nummer to sier at det handler om en følelse av tilhørighet til en bestemt gruppe, for eksempel å ha identitet som farget person. Og det er dette perspektivet som vil være gjennomgående i denne oppgaven, at identitet hovedsaklig konstrueres i en sosial setting, i interaksjon med andre mennesker og grupper. Lauvdal og Winger sier følgende om identitet i boken *Egen lykkes smed?*:

"Identitet som samfunnsvitenskapelig begrep er en begrepsmessig konstruksjon. Med det menes at begrepet er konstruert ut fra et vitenskapelig behov for å sette navn på et bestemt fenomen som oppstår i relasjon mellom individet og samfunnet. Det handler om det at individet blir forstått (og forstår seg selv) ut fra samfunnsskapte og samfunnsavhengige kategoriseringer. sosialpsykologien handler om forholdet mellom den enkelte og samfunnet, mellom individ og kollektiv [...] Når vi sier at identitet ligger i relasjonen mellom individ og samfunn, blir denne relasjonen sentral i forståelsen av identitet som fenomen" (1989: 16-17).

Også her vektlegges det at individet opptrer i et sosialt felleskap, noe som legger grunnlaget for dets identitetskonstruksjon og forståelse av seg selv. Identitet er da hvordan man definerer seg selv innenfor bestemte sosiale kontekster, og personens forståelse av personlighetens kontinuitet og sammenheng over tid. Det blir et spørsmål om hva en er og hva en eventuelt ikke er, sett i forhold til andre mennesker. Man blir altså forstått og forstår seg selv ut fra samfunnsskapte kategoriseringer. Identitet er heller ikke en statisk størrelse, en gitt "boks" med et visst sett av verdier og egenskaper. Men det er noe dynamisk som er i kontinuerlig endring, selv om det er snakk om den samme personen hele tiden. Denne endringsprosessen kan ses som en forhandling mellom individets kjerne og dets sosiokulturelle kontekst (Grotevant i Rygvold et al., 1999).

E.M. Skaalvik & S. Skaalvik oppfatter identitet som en viktig side ved vår selvoppfatning, og påpeker også at begrepet identitet er noe uklart og brukes i ulike betydninger i litteraturen. Likevel er det mest vanlig å bruke identitetsbegrepet til å beskrive personen i forhold til et sosialt miljø, for eksempel en persons posisjon i miljøet. Stenby (1980) skriver i Skaalvik & Skaalvik at han også bruker begrepet på denne måten og definerer identitet som en persons "sosiale plassering". Slik blir identiteten bestemt av de ulike rollene en person har (Skaalvik & Skaalvik, 1996). Identitet blir på en måte et svar på "hvem er jeg?", og ved å knytte identitet til en sosial setting tillegges det mer enn kun en tørr oppramsing av tekniske data om en selv som; navn, alder, høyde, bostedsadresse, yrke, sivilstand, inntekt osv.

2.2.1 Selvoppfatning

I forbindelse med identitet er det naturlig å også komme inn på begrepet selvoppfatning. Dette har ofte blitt brukt og forstått nesten identisk med identitet, men jeg forstår selvoppfatning som et mer intrapsykisk perspektiv, selv om det oppstår i et interpsykisk samspill. Skaalvik & Skaalvik (1986) knytter selvoppfatning til selvakseptering, hvor graden av den blir viktig primært for vår psykiske og sekundært vår fysiske helse og velvære. Grunnlaget for selvoppfatning og selvakseptering er en komplisert prosess, men forfatterene peker blant annet på sammenhengen mellom prestasjoner, ferdigheter og mestringsopplevelser. Her kan positive mestringserfaringer føre til økt innsats og utholdenhet med oppgaver som igjen kan føre til nye opplevelser av å prestere, men negative erfaringer ved å ikke mestre kan føre til lav grad av innsats og nye mulige opplevelser av en negativ art.

Videre skriver de: "Med selvoppfatning mener vi enhver oppfatning, vurdering, forventning, tro eller viten som en person har om seg selv" (1996: 15). Slik får begrepet mange aspekter og blir benyttet i ulike sammenhenger. Det kan derfor forstås som en fellesbetegnelse på ulike sider ved en persons oppfatninger, vurderinger og forventninger i forhold til seg selv. Mye av fokuset til Skaalvik & Skaalvik er rettet mot prestasjoner og vurderingen av disse, for eksempel i forbindelse med skoleprestasjoner, men de skriver også om flere dimensjoner for måling av en persons sin selvoppfatning. Disse er:

- Fysisk selvoppfatning (utseende og/eller fysisk motoriske ferdigheter).
- Sosial selvoppfatning (popularitet og evne til å omgås andre).
- Intellektuell og akademisk selvoppfatning (oppfatning av eget evnenivå og prestasjonsnivå).
- Emosjonell selvoppfatning (angst, ukontrollert sinne, glede eller tilfredshet).

- Moralsk eller atferdsmessig selvoppfatning (spørsmål om en ser seg selv som en som følger vanlige normer, oppfører seg pent eller er til å stole på). (Skaalvik & Skaalvik, 1996: 15).

I denne oppgaven vil det være naturlig å fokusere på den fysiske dimensjonen og aspekter ved de utenlandsadopterte sin oppfatning av eget utseende. I tillegg vil jeg komme inn på den emosjonelle siden ved å undersøke følelsen av annerledeshet og eventuell fremmedgjøring. Indirekte vil også sosial selvoppfatning bli berørt, dette via sosial interaksjon som grunnlag for identitetsdannelse.

Som vi har sett handler selvoppfatning om den bevisste oppfatning en person har av seg selv, det er noe som omfatter en komplisert prosess som omhandler både egen person og samspillet med andre. Nettopp dette samspillet med andre utgjør en viktig prosess i dannelsen av en selvoppfatning og identitet

2.2.2 Mead og Cooley

En sentral teoretiker innen sosial-psykologien er amerikaneren og pragmatikeren George Herbert Mead. Særlig hans sosialiseringsteori og teori om symbolsk interaksjonisme vil være relevant for denne oppgaven. I tillegg har også Charles Horton Cooley jobbet med teorien om symbolsk interaksjonisme.

I følge Mead er ikke mennesket født med en identitet og selvoppfatning, men dette er noe som dannes og utvikles i samspillet eller interaksjonen med andre mennesker. Når et barn blir født starter interaksjonen med dets omgivelser og dets signifikante andre. Først og fremst er det snakk om de primære sosialiseringsagentene, som regel foreldre og nærmeste familie, men også de sekundære som for eksempel skole og media. Denne interaksjonen foregår ved hjelp av symboler som for eksempel vårt verbale språk og andre gester, derav navnet symbolsk interaksjonisme. Tanken er at gjennom denne interaksjonen danner barnet et bilde av seg selv og sin person, dette gjennom reaksjonen barnet får fra andre på sin egen atferd. Stensaasen og Sletta skriver i sin bok *Gruppeprosesser* følgende om Cooley og Mead sin teori:

"Selvet utvikler seg gjennom denne teorien gjennom symbolsk samspill mellom meg og medlemmene i de gruppene jeg tilhører. I forholdsvis permanente og små grupper med mye direkte kontakt mellom medlemmene får jeg stadig tilbakemeldinger om meg og min atferd. Uvilkårlig vurderer jeg disse

tilbakemeldingene og setter dem i forhold til min egen person. Slik danner jeg min egen oppfatning av meg selv ved å tilegne meg de verdier, normer og holdninger osv. som trengs for å bli akseptert av de grupper jeg tilhører eller ønsker å være med i. Den enkelte kan gjennom slike prosesser endre seg selv (Stensaasen & Sletta, 1998: 85).

Identitet blir da noe som oppstår i det sosiale samspillet mellom mennesker og ikke i et vakuum eller noe som er medfødt. Altså blir selvet og identiteten synlig for individet gjennom interaksjon med andre, og slik utvikles og endres selvet i en kontinuerlig, livslang prosess. Cooley introduserer begrepet "speilbildeselvet", hvor tanken er den at andre mennesker utgjør et "speil" som vi betrakter oss selv gjennom. Ved å observere andre sin reaksjon og bilde på oss selv, kan vi få en oppfatning av oss selv. Person A sin atferd blir observert og tolket av person B, som da reagerer på den atferden. Denne reaksjonen blir deretter observert og tolket av person A igjen som modifierer sin atferd og selvoppfatning, eventuelt bevisst ikke endrer noe. Dette danner et grunnlag for person A sin oppfatning av seg selv, men siden også person A reagerer på person B vil det også være snakk om en tosidig påvirkning, eller en interaksjon. Tanken om speilbildeselvet er da at barnet får en oppfatning av seg selv via andres reaksjon på sin egen atferd (Skaalvik & Skaalvik, 1996). Her snakker Mead om uttrykket "å ta den andres perspektiv", noe jeg tolker som å kunne se seg selv via andre sine oppfatninger og reaksjoner på en selv. Mead skriver følgende om dette:

"For he enters his own experience as a self or individual, not directly or immediatly, not by becoming a subject to himself just as other individuals are objects to him or in his experience; and he becomes an object to himself only by taking the attitudes of other individuals toward himself within a social environment or context of experience and behavior in which he and they are involved" (1967: 138).

Her peker han både på den prosessen hvor man observerer seg selv via andre mennesker og at det hele foregår i en sosial setting som er med på å skape rammevilkårene for symbolsk interaksjon. På denne måten internaliserer man ytre verdier og holdninger, noe som er selve kjernen i sosialiseringprosessen.

Et viktig aspekt her er at dette skapes i felles intersubjektiv meningsverden. Sveinung Vaage skriver i forordet til boken *Å ta andres perspektiv*: "Meninga blir medviten når erfaring gjennom sosial handling blir identifisert med signifikante symbol, symbol som også får mening for andre og dermed tendensielt opnar opp for ei universalisering. Mening for Mead er altså intersubjektivt konstituert" (1998: 34). Selvoppfatning blir da noe som dannes ved

hjelp av en felles forståelse for symbolske handlinger, som for eksempel språket, som gir en mening i intersubjektive opplevelser og erfaringer.

Et annet viktig poeng er at barnet blir mer og mer istand til å forutsi andre sin reaksjon på sin egen atferd. Barnet lærer å vurdere seg selv via internaliserte normer og verdier, slik kan de vurdere seg selv ut fra andres perspektiv uten at det nødvendigvis er andre personer fysisk tilstede. Med andre ord lærer barnet seg å ta andres rolle. "Etter hvert lærer barnet å generalisere normer og verdier som det møter i sitt miljø (trekke ut det som er felles i disse normene) og å vurdere seg selv i forhold til de generelle normene. Mead (1974) bruker betegnelsen "den generaliserte andre" om disse normene" (Skaalvik & Skaalvik, 1996: 38). På denne måten lærer barnet å modifisere egen atferd og er med på å danne et viktig grunnlag for sosialiseringprosessen som resulterer i felles normer, verdier og holdninger, som blant annet ligger i grunn for selvvurderinger. (Skaalvik & Skaalvik, 1996).

Dette er normer og holdninger som kan nyttes ved selvvurderinger av atferd og egenskaper som er felles for større grupper, for eksempel det å tilhøre et bestemt kjønn med de rolleforventningene og tradisjoner det innebærer, eller det å tilhøre en gruppe som de utenlandsadopterte gjør. I tillegg gjelder dette for vurderinger av en mer individuell karakter, som for eksempel eget utseende. Dette er viktige perspektiver å ta med seg når man skal se på de utenlandsadopterte sin opplevelse av egen identitet, selvoppfatning og et utseende som skiller seg fra majoriteten.

2.2.3 Ekstern kategorisering

"Look, a Negro!" It was an external stimulus that flicked over me as I passed by" (1986: 111).

Sitatet er fra Frantz Fanon sin bok, *Black skin, white masks* og illustrerer hvordan eksterne faktorer, altså de andre sitt blikk og vurdering av mennesker, kan bedømme et menneske på grunnlag av for eksempel hudfargen. Sætersdal og Dalen har skrevet følgende om dette:

"Etnisk norskfødte er, føler seg og behandles som "norske" uten at det noensinne blir stilt spørsmål om hvor de hører til. Hvis derimot et utenlandsadoptert barn føler seg norsk, men på grunn av sitt eksotiske utseende i mange sammenhenger behandles som ikke-norsk, blir situasjonen mer problematisk, og det oppstår en konflikt mellom etnisk selvidentifikasjon og ekstern identifikasjon" (1999: 72-73).

I tråd med Mead (1967) og Cooley (i Stensaasen & Sletta, 1998) sin teori om symbolsk interaksjonisme vil vi alle være gjenstand for andres vurderinger, og andres vurderinger vil stå i et nært forhold til egen selvoppfatning og selvilde. En viss spenning mellom eget selvilde og andres inntrykk av en selv vil det nok alltid være, men hos utenlandsadopterte kan det oppstå en direkte konflikt mellom hvordan de oppfatter seg selv (etnisk selvidentifikasjon) og hvordan omverdenen oppfatter de (ekstern identifikasjon/kategorisering). Dette kun på grunnlag av et utenlandsk utseende, eller etniske markører som Brottveit betegner det, til tross for at de kan føle seg 100% norske. Dette kan gjøre seg gjeldende på både et individuelt og et kollektivt plan. Disse etniske markørene kan da føre til at de utenlandsadopterte blir kategorisert som noe de personlig ikke identifiserer seg med, noe som kan gi utslag i alt fra at etniske nordmenn tiltaler dem på engelsk, og har stereotype forventninger på grunn av et utenlandsk utseende, til at noen ikke vil akseptere at de kan kalle seg for norske. Brottveit skriver følgende om dette i artikkelen *Utenlandsadoptertes identitetsutvikling i Norske virkeligheter - diakonale utfordringer*:

Vi bør *ikke* akseptere at etnisk identitet defineres utifra f.eks. hudfarge, gener eller fødested, når dette ikke har noen relevans for den subjektive opplevelsen eller den sosiale virkeligheten den adopterte lever i!" (2000, 177).

Brottveit argumenterer her for at etnisk identifikasjon gjelder individets autonomi, og anligger ikke eksterne fenomener og faktorer.

Jeg har ovenfor også skrevet om barnets evne til å "ta de andres perspektiv" for å deretter modifisere egen atferd og selvoppfatning på grunnlag av dette. På denne måten kan de forventningene, kategoriseringene og reaksjonene fra omverdenen være med på å gi de utenlandsadopterte en følelse av fremmedgjøring og annerledeshet hvis dette internaliseres. Da vil de etniske markørene være med på å ytteligere vanskeliggjøre en integrasjons- og/eller assimilasjonsprosess i det norske samfunnet, og de utenlandsadoptertes identitetsutvikling.

2.3 Etnisitet

Etnisk identitet er et begrep som ofte brukes når det er snakk om utenlandsadopterte, fremmedkulturelle og innvandrere, dette i både forskning og i media. For eksempel snakkes det om samenes etniske identitet. Som mange begrep er dette også vanskelig å finne god og tilfredsstillende definisjon på. Noen vil vektlegge raseaspektet i den grad det kan snakkes om

ulike "menneskeraser", noen vektlegger nasjonalitet, utseende, statsborgerskap, språk og andre kulturelle fellestrekk.

Begrepet *ethnicity* ble først benyttet av David Riesman i 1953, og kommer med i *Oxford English Dictionary* først i 1972. Ordet kommer fra det greske ordet *ethnos*, som igjen stammer fra *ethnikos*, som betyr hedensk. Og ordet ble brukt i denne betydningen i England fra medio 1300-tallet, frem til medio 1900-tallet. Deretter gikk det gradvis over til å referere til "rasemessige" karakteristikk (Hylland Eriksen i Guibernau og Rex, 1997). Det har vært mange forsøk på å definere begrepet, mange av de vektlegger en en felles kultur som adskiller gruppen fra andre grupper. Narroll (1964) beskriver etnisk gruppe i Hutnik (1991) på følgende måte:

"(1) shares fundamental cultural values realized in overt unity in cultural forms; (2) makes up a field of communication and interaction; (3) is largely biologically self-perpetuating; and (4) has a membership which identifies and is identified by others as constituting a category distinguishable from other categories of the same order (1991: 18).

Narroll peker her blant annet på et felles sett av kulturelle verdier som et viktig aspekt ved etnisitet. Det samme gjør Theodorsen og Theodorsen (1969). De skriver:

"...a group with a common cultural tradition, a sense of identity which exists as a subgroup of a larger society. The members of an ethnic group differ with regard to certain cultural characteristics from the other members of their society (ibid.).

I tillegg til å vektlegge en felles kulturell dimensjon, skriver de at etniske grupper er noe som eksisterer som "subgroup" innen større samfunn. Det kan tyde på at etnisitet er en betegnelse majoriteten slipper unna i deres definisjon.

En som har kritisert fokuset på det kulturelle aspektet er antropologen Fredrik Barth. Han mener at hvis det er det kulturelle som skal vektlegges, da klassifiserer man etniske grupper etter hvorvidt enkeltindivider innehar visse felles kulturtrekk. Men disse kulturtrekkene mener Barth endrer seg i kontakt med andre grupper. Og man kan også finne individuelle forskjeller innad i en gruppe. For eksempel liker ikke alle nordmenn brunost, eller også utlendinger kan like brunost. Han foreslår istedenfor å flytte fokuset bort fra kulturen, over til prosessene som opprettholder etniske grenser, og den kontinuerlige dikotomiseringene mellom gruppens

medlemmer og de som er definert som utenfor (ibid.).

Den norske antropologen Thomas Hylland Eriksen kritiserer også dette fokuset på kultur ved etnisitetsbegrepet. Han skriver at sosialantropologien har gått bort fra den tanken at etnisitet kan bli operasjonalisert som målbare egenskaper ved ulike samfunnsgrupper, med visse identifiserbare kulturelle trekk, og at disse trekkene skiller de fra andre samfunnsgrupper. Det finnes ingen "objektive" kriterier som definerer en gruppe, de er selvdefinerende grupper som må undersøkes fra innsiden. Etnisitet blir da i følge han: "[...] *the systematic social communication of cultural difference* (Hylland Eriksen, 1992: 16). Videre om dette skriver han: "Ethnicity, then, occurs whenever communicated cultural difference makes a difference in the definition of a social situation" (ibid.). Slik får begrepet både et fokus på sosiale relasjoner og sosiale prosesser. Dette er noe han kaller et formalistisk perspektiv, som står i motsetning til et ensidig fokus på kun kulturelle og innholdsmessige egenskaper.

Men kulturelle forskjeller er ikke noe som skyves helt bort. Hylland Eriksen insisterer på at [...] an understanding of the scope of cultural differences must supplement an appreciation of the formal features of ethnicity [...] (1992: 28). Etniske grupper og etniske relasjoner oppstår i en kulturell kontekst, og det er viktig å forstå denne også. Slik blir det formalistiske perspektivet supplert med at etniske forskjeller innebærer også kulturelle forskjeller som har en kryss-kulturell, intra-kulturell og intra-personlig påvirkning på sosiale relasjoner (1992).

2.3.1 Etnisk identitet

Begrepet etnisitet er noe som tradisjonelt også har vært forbundet med rase og gener. Man snakker om de adopterte sitt etniske opphav og tenker ofte automatisk et ikke-vestlig preg, som om det vestlige representerer noe ikke-etnisk. Begrepet etnisitet er et komplisert begrep som er mye enklere å problematisere enn å definere, dessverre. Er det snakk om noe som skiller seg ut genetisk og useendemessig fra majoriteten, noe som handler om kultur, religion, språk og andre fellestrekk? Er alle svenskene som bor i Oslo en etnisk gruppe eller slipper de den betegnelsen fordi de ser ut som nordmenn? Er alle fra Afrika en etnisk gruppe selv om det er et kontinent med et stort mangfold av både språk, religion og nasjoner? Dette er hypotetiske spørsmål det er vanskelig å finne tilfredsstillende og ikke minst samstemte svar på.

Det som er sikkert er at de utenlandsadopterte fra ikke-vestlige land skiller seg genetisk og utseendemessig ut fra majoriteten i Norge og sine adoptivforeldre. Ånund Brottveit skriver

følgende i sin forskningsrapport *Jeg ville ikke skille meg ut*:

"Den viktigste årsaken til at etnisk identitet er et mer relevant og betydningsfullt tema for utenlandsadopterte, er det vi kan kalle ekstern kategorisering på grunnlag av etniske markører som hudfarge, hår, ansiktstrekk, størrelse o.l. De utenlandsadopterte kan støte mot forestillinger om hva et norsk utseende er og de kan bli offer for stereotypiske forventninger på grunn av deres "utenlandske" utseende. Utenlandsadopterte har derfor, i likhet med innvandrere og deres barn, et potensielt integrasjonsproblem - som igjen kan forårsake et identitetsproblem" (1999: 19-20).

De utenlandsadopterte sitt utseende som noe annerledes enn et vestlig utseende, såkalte etniske markører som Brottveit betegner det, er noe som er sentralt i min oppgave. Dette gjør begrepet etnisitet relevant i betydningen annerledeshet fra majoriteten.

For å kunne gjøre begrepet mer konkret og fruktbart for min oppgave, ønsker jeg å operere med tre indikatorer for etnisitet, disse er:

- 1) Det formelle. Hvilket statsborgerskap og pass man har.
- 2) Det genetiske. Hvilken genetisk arv og utseende man har.
- 3) Det sosiale. Hvilken nasjon/folkegruppe man opplever tilhørighet til.

Grunnen til det er at disse tre går igjen ofte når man leser om begrepet etnisitet og at de er indikatorer som lar seg operasjonalisere på en tilfredsstillende måte.

2.3.2 Etnisitet som relasjon eller egenskap?

I boken *Risiko og forhandlinger* viser Heggen til Øia (2003) som påpeker at etnisitet kan ha to sider ved seg. Det kan på den ene siden knyttes til spesifikke egenskaper og karaktertrekk ved en gruppe med felles opphav, eller det kan dreie seg om subjektiv forståelse knyttet til samme kulturelle fellestrekk som språk og tradisjoner. I det første tilfellet blir etnisitet noe en blir født med, og i det andre legges det mer vekt på at etnisitet er noe som er sosialt konstruert. Videre skriver han at begrepet etnisitet ofte er noe som blir brukt om minoriteter, men ved å bruke begrepet kan også majoriteten bli oppmerksom på sin egen etnisitet. Dette forholdet er ofte preget av at majoriteten har et økonomisk og kulturelt hegemoni, mens minoriteten ofte er underlegne ressursmessig når det gjelder å fremme sine interesser. Likevel kan majoriteten oppfatte minoriteten som en trussel mot sin egen posisjon, noe som kan være en kilde til etniske konflikter i samfunnet (Heggen, 2004). Ivar Morken beskriver begrepet etnisitet på en lignende måte i boken *Normalitet og avvik*. Han skriver at i det flerkulturelle samfunnet

aktualiseres grensene mellom grupper. Etnisitet oppstår i kontakt med andre mennesker og ikke i isolasjon. Det handler da om klassifisering av mennesker og forholdet mellom ulike gruppers tilhørighetsforhold. Slik kan det dannes en oppfatning av skillet mellom "vi" og "de andre" (2006).

2.3.3 Rase og/eller/versus etnisitet

Peter Ratcliffe skriver følgende i sin bok *"Race", ethnicity and difference*:

"We have seen that, despite being devoid of scientific validity, the concept of "race" retains a central position in the contemporary mind. It is still assumed by large swathes of the world's population to represent real, empirically identifiable differences between groups of its peoples. To some, it may be little more than a convenient set of descriptors; to others it represents something considerably more sinister" (2004: 27).

Ordet "rase" er i dag et utbredt ord som brukes både i dagligtalen og i samfunnsdebatten. Men ordet er omstridt og det debatteres rundt bruken av det.

I en publikasjon på Aftenpostens nettutgave 11.02.2008⁷ kan man lese en kronikk⁸ forfattet av Knut Olav Åmås om bruken av begrepet "rase". Overskriften er "Rase: Et ubrukelig ord". Han er forundret over hvor ofte ordet "rase" blir brukt i norske medier siden dette er i følge han noe som er "vitenskapelig uholdbart og politisk forkastelig". Han viser til eksempler hvor ordet er brukt i den offentlige debatten, dette til tross for at FN har avvist bruken av ordet siden 1950-årene. Videre skriver han:

"Slik sett vil det ikke forundre meg om de fleste vil insistere på at ordet "rase" er fullstendig OK. Hvorfor? Kanskje fordi ordet ikke er aktuelt å bruke om majoritetsnordmenn. Det er alltid *de andre* ordet skal beskrive. Men spør dem som rammes av rasisme i Norge om de insisterer på at folk skal si "rase".

Åmås peker på at rase er en forestilling, et idekonsept med tunge historiske assosiasjoner som ikke lenger er holdbare i vårt samfunn. Til slutt i kronikken skriver han:

⁷ Versjonene jeg henviser til er publikasjoner gjort på Aftenpostens nettutgave, <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentarer/article2248372.ece>

⁸ Kronikkinnlegget ble etterfulgt av flere innlegg og motinnlegg om anvendelsen av ordet rase, blant annet av sosialantropologen Thomas Hylland Eriksen i nettutgaven av Aftenposten, publisert 13.02.2008 som forsvarer bruken av ordet for å synliggjøre et samfunnsproblem, altså et kategoriserings- og ekskluderingsproblem. Her skriver han i inngressen: "Raser eksisterer for antirasister på samme måte som Gud eksisterer for ateister - nemlig som en sosial konstruksjon å ta svært alvorlig".

"Fungerende likestillings- og diskrimineringsombud Ingeborg Grimsmo forteller meg at Ombudet er sterkt imot å bruke "rase", og mener at ord som "etnisitet" og "hudfarge" er blant alternativene som er dekkende. [...] For "rase" sementerer skiller og kategoriseringer som er fullstendig uholdbare. Det finnes dyreraser, ikke menneskeraser. Vi har mange ord som langt bedre dekker forskjeller mellom grupper. Det er mitt samtidsargument for å slutte å bruke "rase".

Åmås mener begrepet egner seg bedre til å presisere forskjeller enn å forklare de, han ønsker altså å fjerne bruken av ordet "rase" i forbindelse med mennesker helt. Ratcliffe problematiserer videre rundt bruken av disse begrepene:

"Even if it [race] were removed, there is every likelihood that another term, such as "ethnic group", will come to perform the same function. It already acts as a euphemism for "race" in cases where the latter's use is deemed likely to offend" (Ratcliffe, 2004: 24-25).

Og derfor virker det problematisk å nytte ord som rase og etnisitet i denne oppgaven også, begge ordenene er vanskelige å definere klart og de brukes i forskjellige betydninger og om hverandre. Noen nytter begrepet rase identisk med etnisitet, noen opererer med et skille mellom de to.

John Rex skriver i boken *Race and ethnicity* om problematikken rundt begrepene rase og etnisitet. I USA var tidligere praksis å referere til forskjellene mellom europeiske immigranter og andre hvite tidligere innflyttede amerikanere som etniske forskjeller, men forskjellen mellom hvite og fargede var en rasemessig forskjell. I tillegg fikk europeiske immigranter høre at det er nytteløst å forsøke å holde på sin egen kultur, de ble assimilert inn i det kollektive uansett, men på den andre siden fikk fargede høre at de aldri kunne bli en del av kollektivet. Senere ble tendensen at man kalte alle minoriteter, selv om de var fargede, latin-amerikanere, mexikanere, asiater eller såkalte "Native-Americans" som etniske grupper. I Storbritannia ble fargede og asiater kalt immigranter, mens faktiske immigranter fra Europa slapp den betegnelsen, senere er de blitt betegnet som etniske minoriteter (1986).

I boken *Ethnic and racial consciousness* skriver Michael Banton at det er en misoppfattelse å anta at det finnes noe i verden som heter rase, selv om det er et ord som heter "rase". Selve ordet er i tillegg bare fem hundre år gammelt og fysiske forskjeller mellom mennesker har eksistert i flere tusen år (1997).

Ordet rase blir da i seg selv et problematisk og kontroversielt ord som vekker tanker om rasehygiene og raseoverlegenhet hvor den ideologiske og politiske dagsordenen aldri er langt unna. Vitenskapen, og da særlig biologien har heller ikke noen klar definisjon på begrepet *rase*. Historien har også vist at det har vært brukt både skjønn og pseudovitenskaper som for eksempel frenologi⁹ for å klassifisere mennesker og deres ulike trekk. Et tilfelle av dette er Militærlegen Halvdan Bryn sin sammenligning av "kortskallers" og "langskallers" konstitusjon med tanke på "arvelige sykdomme og legemsfeil" (Ebbestad Hansen (red.), 1998).

Det er da mer fruktbart å se på formålet med å nytte ordet rase. Har det et politisk formål, er det et rent biologisk spørsmål, eller en sosial konstruksjon? Skal det brukes som en forklaring på sosiale klasser og status, tilgang til rettigheter, eller som et forsøk på å legitimere slaveri og kolonisering? Politikere har gjennom historien brukt begrepet bevisst i sin agenda, med ulike formål på både godt og vondt. Biologien kan på sin side redusere det til et spørsmål om fenotyper,¹⁰ og da egentlig til en rent estetisk prosjekt som tilhengere av rasehygiene kan trykke til sitt bryst. Og forklare det som en sosial konstruksjon er neppe særlig trøstende for et barn som blir mobbet for sitt utenlandske utseende på skolen, eller en innvandrersom atter en gang blir avvist på boligmarkedet. Men hvorfor skal man da i det hele tatt nytte begrepet rase?

Peter Ratcliffe skriver også i sin bok: "In the public mind, in Europe at least, "race" remains a sort of catch-all term for "the other" (2004: 24). Ordet rase blir da noe man betegner de andre med, noe som ikke angår oss. Og det er dette i møtet med *de andre* og *de andres blikk* mye av grunnlaget for vår selvforståelse og selvoppfatning dannes. Jeg skrev innledningsvis at dette ikke skal være en oppgave om rasisme og rasedebatt, men likevel velger jeg å bruke denne elementer fra denne debatten. Dette med begrunnelse i at jeg anser at mange av de mekanismene og fenomenene som ligger bak er identiske og overlappende når det gjelder både debatten omkring rase, og det å skille seg ut fra majoriteten på grunn av et ikke-vestlig utseende. Her vil det være snakk om mulige metoder for kategorisering, marginalisering og ekskludering på grunnlag av ytre markører. Rasespørsmålet blir da et komplisert problem som

⁹ Å karakterisere en persons sjelsegenskaper og personlighet ved hjelp av hodeskallens fasong og form. Anses i dag for å være en pseudovitenskap som ikke oppfyller de kriterier som stilles til vitenskapelige teorier, hypoteser og metoder.

¹⁰ Genetiske trekk som kommer til synlig uttrykk, for eksempel brune øyne, selv om personen kan være bærer av arveanlegg for også en blå øyefarge.

ikke bare forsvinner ved å si at man er fargeblind og at alle er like. Folk er unektelig forskjellige - også av utseende - og annerledeshet oppstår i møte med *de andre*, og det er dette sentrale deler av denne oppgaven vil dreie seg om.

2.4 Annerledeshet

Her handler det om å definere mennesker som annerledes. Ofte handler det om annerledeshet fra majoriteten, eller det normale¹¹, som er et begrep som ofte også brukes.

I denne oppgaven handler det om et annerledeshet utseende i forhold til etniske nordmenn.

"When people like me, they tell me it in spite of my color. When they dislike me, they point out it is not because of my color. Either way, I am locked into the infernal circle" (Fanon, 1986: 116).

Fanon beskriver her hvordan andre kan forholde seg til et menneske med et annerledes utseende, og hvordan dette kan være med på å stigmatisere dette mennesket.

2.4.1 Stigma

"The lifelong attributes of a particular individual may cause him to be type-cast; he may have to play the stigmatized role in almost all of his social situations, making it natural to refer to him, as I have done, as a stigmatized person whose life-situation places him, opposition to normals" (1990: 164).

Erving Goffman skriver ovenfor i sin bok *Stigma* om fenomenet stigmatisering. Det handler om definere noen på grunnlag av visse trekk ved en person, ofte ved det fysiske ytre. Han beskriver tre typer stigma, den første er knyttet til fysiske deformiteter, den andre svikt i en persons karaktertrekk, og den tredje handler om stigmatisering i forbindelse med rase, nasjonalitet og religion (1990). I denne oppgaven er det naturlig å fokusere mest på den siste formen for stigmatisering.

Goffman beskriver dette som en form for kategorisering av mennesker på grunnlag av de tre nevnte typene for stigmatisering. En slik form for kategorisering av mennesker og settinger gjør oss i stand til å hankses med sosiale situasjoner. Dette ved å danne antagelser om hvilke mennesker det er sannsynlig å treffe på, og hvilken oppførsel som er påkrevd rundt denne typen mennesker. Slik blir "anticipations" omformet til normative "expectations"¹².

¹¹ Begrepet "normal" er ikke lett å definere, men det er ofte brukt i betydningen majoriteten. Noe som implisitt betyr at minoriteten defineres som "unormal", selv om dette ikke gjøres eksplisitt.

¹² I mangel på gode oversettelser velger jeg å bruke engelske ord, begge er ofte forstått på norsk som

"Anticipations" basert på informasjonen man tilegner seg i sosiale interaksjoner blir gjort om til "expectations". Disse mekanismene kan være grobunn for en stereotypering, en "båsetting" som til slutt kan føre til stigmatisering an enkeltindivider og grupper (ibid.). Her er det snakk om mekanismer som kan tillegge mennesker egenskaper de ikke selv mener de har, eller tar fra de noen egenskaper de har, basert på kun antagelser og gjetninger. Dette kan ses i forbindelse med fenomenet ekstern kategorisering, hvor andres vurdering kommer i konflikt med egen selvidentifikasjon. I ytterste konsekvens kan den stigmatiserte begynne å se seg selv med de andres blikk og internalisere deres eksterne vurderinger. Særlig hvis andres vurderinger kommer fra de som Mead (1967) og Cooley (i Stensaasen & Sletta, 1998) ovenfor omtaler som de signifikante andre, som først og fremst regnes nære familimedlemmer og nære venner.

2.4.2 Marginalisering

Stigmatisering er noe som kan føre til en marginalisering av enkeltindivider og grupper. Ordet marginalitet kommer fra det latinske *margo*, Det betyr kant eller grense, og viser til noe som er på utsiden av det vesentlige. Begrepet har fellestrekk med begrepet *periferi* og begge representerer en motsats til sentrum. Det handler da om sosiale prosesser som gjør at man faller utenfor, eller får en posisjon som begrenser tilgangen til økonomiske, sosiale og politiske ressurser (Heggen, 2004).

Heggen påpeker tre typer marginalisering etter ulike forklaringsmekanismer. Disse er et individuelt perspektiv, en strukturell tilnærming og et kulturperspektiv. Et individuelt perspektiv tar utgangspunkt i et samfunn hvor det kollektive er i oppløsning. Unge overlates til seg selv, og de blir tvunget til å konstruere sin egen identitet uavhengig av sosiale miljøer og tradisjoner. Ungdom må kontinuerlig lære seg å takle nye sosiale spill og utfordringer, og de må skape seg selv og konstruere et meningsfylt liv med utgangspunkt i individuelle ressurser. I et slikt perspektiv fremstår de unge som mer sårbare og i en mer utsatt posisjon, dette kan danne grunnlaget for en marginaliseringsprosess.

Den strukturelle tilnærmingen fokuserer på strukturelle og politiske faktorer på makronivå. Her er det snakk om rammevilkårene rundt oppvekst og ungdomstid som virker inn på marginaliseringsprosessen. Her kan blant annet høy arbeidsledighet være et eksempel. Dette

forventninger, men jeg vil beholde et skille mellom de to. Et norsk forslag kan være forutinntatthet og forventninger.

kan føre til at ungdommer får det vanskelig med å komme seg inn i arbeidslivet, og dermed blir holdt utenfor av den grunn.

Tredje forklaring er kulturperspektivet. Her deltar individet i sosiale og kulturelle sammenhenger som består av blant annet ulike holdninger og verdier. Disse holdningene og verdiene oppstår innenfor grupper og et fellesskap. Her vil det finnes et sette av felles interesser og en felles identitet som er med på å bedømme hva som er rett, galt, pent og stygt osv. Men dette fellesskapet kan også rettes utover for å beskytte oss mot de andre, for eksempel de som har helt andre oppfatninger og verdier. Heggen skriver: "Den grunnleggende distinksjonen innafor et kultuperspektiv på marginalisering er skillet mellom *oss* og *dem*" (2004: 126). Ved at noen blir oppfattet som enten en av *oss*, eller en av *dem* man ønsker å holde avstand til, skaper man mekanismer for marginaliseringsprosesser. Det er ikke utenkelig at en slik *oss* og *dem* tenkning kan oppstå på grunnlag av hudfarge og et ikke-vestlig utseende, noe som er kjernen i denne oppgaven (Heggen, 2004).

2.4.3 Dobbelmarginalitet

Sætersdal og Dalen beskriver en type marginalitet i boken "*Hvem er jeg?*" (1999) som betegnes som dobbelmarginalitet. Siden utenlandsadopterte ikke tilhører en bestemt etnisk gruppe eller folkeslag er det lett for de å falle utenfor alle kategoriseringer. I tillegg blir de kategorisert ulikt utenfra alt etter hvem de møter. Noen ser de som innvandrere, noen som flyktninger, noen som nordmenn og noen kanskje til og med som turister. I blant hører de til, i blant ikke til. Slik blir deres posisjon dobbelmarginal, de hører ikke til noen klart definert kategori. Dett ekan ha store konsekvenser for både en annerledeshetsoppfattelse og deres identitetsutvikling (1999).

2.5 Oppsummering

I denne teoridelen har jeg forsøkt å danne en teoretisk plattform for å skape en forståelse av de mest sentrale begrepene jeg benytter i oppgaven. Jeg har vist at identitet er et komplekst begrep med ulike aspekter, som det er vanskelig å definere helt klart. Videre har jeg valgt å fokusere på det sosiale aspektet ved identitet. Og det er at det er noe som dannes i sosiale settinger, i interaksjon med andre mennesker, og ikke noe man er født med. Slik dannes identiteten i et samspill, et samspill Mead kaller for symbolsk interaksjonisme. Ved hjelp av symboler som for eksempel språk kommuniserer mennesker, påvirker hverandre gjensidig. Slik danner individet et grunnlag for en selvoppfatning, dette ved å "speile seg i andre". Her mener Mead at andres reaksjon på indivets oppførsel er med på å regulere egen atferd og oppfatninger. Særlig stor innflytelse har såkalte "signifikante andre", ofte representert ved familie og venner. Man internaliserer da verdier og holdninger man får utenfra, noe som er en viktig del av sosialiseringprosessen. I et sosialiseringperspektiv er det ønskelig at et individ tar til seg ytre verdier for å kunne fungere tilfredsstillende i samfunnet. Men noen ganger er det et spenn mellom eksterne vurderinger og egen identitet. Her vil eksterne kategoriseringer kunne bryte med egne vurderinger, og/eller tillegge individet egenskaper de ikke identifiserer seg med.

Videre har jeg skrevet om etnisitetsbegrepet. Atter en gang har det vært vanskelig å definere begrepet på en klar måte. Det foreligger ingen fullstendig definisjon, og begrepet er benyttet med ulikt meningsinnhold. Men elementer som går igjen er nasjonalitet, religion, selv-identifikasjon, folkegrupper, og ikke minst forholdet til rase. Rasebegrepet utgjør et meget omfattende emne. Og skulle gi en kort redegjørelse for dette på noen avsnitt tilsvarer å gi noen en bøtte med vann, for å gi et inntrykk av Niagarafossen. Jeg har likevel gjort et forsøk på å gi et innblikk i hvordan begrepet har vært brukt og forstått. Emnet er som sagt stort og overgår denne oppgavens omfang. Likevel er det et interessant emne, og kunne vært spennende å følge opp gjennom et senere forskningsprosjekt.

Et annet sentralt tema i aspekt i denne oppgaven er annerledeshet. Ofte er dette brukt som avvikende fra majoriteten, og i dette tilfellet er det et utenlandsk utseende i forhold til et etnisk norsk utseende. Jeg har beskrevet to begreper som kan knyttes opp mot det, nemlig stigmatisering og marginalisering. Disse to mener jeg kan avdekke noen av mekanismene som virker når noen blir definert som annerledes, eller som *dem* kontra *oss*. Og denne *dem* og *oss* relasjonen er noe som jeg mener vil gå igjen som et viktig element i denne oppgaven.

Del 3.0 Metode

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for mitt eget valg av forskningsmetode og gjennomføringen knyttet til dette. Innledningsvis vil jeg skrive litt generelt om bruken av vitenskapelige forskningsmetoder og deres bruk.

3.1 Metaperspektiv på metode og epistemologiproblematikk

Det er ulike syn på hva rådata fra intervjuer egentlig sier noe om. Det ene ytterpunktet er et positivistisk syn som hevder at man kan få en objektiv beskrivelse av fenomener som "bare ligger der", klare for å bli oppdaget som de er. Her blir forskeren en nøytral formidler av informanten sine erfaringer. Det andre synet er at kunnskap og fenomener konstrueres i interaksjon mellom forsker og informant. Beskrivelsene til informanten skapes der og da. Dette skjer via symbolske samhandlinger som for eksempel et felles språk, og slik konstrueres og samtidig endres mening og kunnskap (Thagaard, 2006). Samtidig kan man stille spørsmål ved forskningsmetoder og academia sin autoritetsrolle når det gjelder kunnskapsproduksjon. Teoretikeren Paul Feyerabend ønsket å beskytte samfunnet mot vitenskap i sin alminnelighet; "One must not take them too seriously. One must read them like fairytales which have lots of interesting things to say but which also contain wicked lies..." (Feyerabend i Jakobsen, (red.) 2005). Han var kritisk til hvordan den etablerte vitenskapen hadde fått en autoritær rolle som den eneste legitime kunnskapsprodusenten, og at den undertrykker andre metoder som for eksempel astrologi og hoemopati. Så langt vil ikke jeg gå, men det kan være fruktbart med et kritisk blikk på egen metode, metodens kvalitet og hva som eventuelt gjør den til vitenskapelig legitim forskning.

3.1.1 Validitet og reliabilitet

Et viktig aspekt ved forskning, er at forskningsprosjekter foregår to forskjellige plan. Det ene er det teoretiske planet, hvor man blant annet utformer problemstillingen, og det andre er det empiriske, hvor man innhenter og behandler data. Det er ønskelig med høyt samsvar mellom bruken av begrepene som nyttes på begge de to plan. En problemstilling gir ikke alltid en tilstrekkelig anvisning for hvordan den skal undersøkes og måles, man støter på et problem av en operasjonell art. I denne oppgavens tilfelle er utfordringen å finne en fruktbar måte å "måle" mine informanter sine opplevelser rundt adopsjon og identitet. Med utgangspunkt i min problemstilling må jeg velge en fruktbar metode, for å deretter gjennomføre den på en presis måte. Her vil særlig utarbeidelsen av intervjuguiden være et viktig verktøy for å

operasjonalisere min problemstilling. Det handler da om hvorvidt man måler det man faktisk ønsker å måle, man må forsøke å finne riktige måleskalaer og indikatorer for fenomenene man ønsker å undersøke. For eksempel kan abstrakte egenskaper som lykke, levestandard og glede være vanskelig å finne riktige variabler for. Her oppstår det et spørsmål om validitet, altså om man har målt det man faktisk ønsker å måle? Er de variablene man har benyttet reelle indikatorer for det man skal undersøke? (Halvorsen, 1998).

I eksemplet med målingen av en persons levestandard kan det være aktuelt å måle indikatorer som; inntekt, utdanning, fysisk helse og forbruk. Disse må igjen operasjonaliseres ved å finne variabler for indikatorene, som for eksempel en tallskala. Validitet blir da en betegnelse på datamaterialets gyldighet for de problemstillingene som forskeren ønsker å belyse. Høy grad av validitet innebærer at undersøkelsesopplegget og datainnsamlingen resulterer i data som er relevante for problemstillingen. En god intervjuguide vil i dette tilfellet være svært tett knyttet til validitetsbegrepet. Halvorsen skriver videre: "Hvor god den definisjonsmessige validiteten er kan vi ikke måle empirisk. Vi må bruke vårt skjønn og argumentere for vårt standpunkt, siden vi må være forberedt på at vår operasjonalisering av det teoretiske begrepet vil bli gjenstand for diskusjon og kritikk" (1998: 44). Det er altså vanskelig å måle graden av validitet presist, særlig innen kvalitativ forskning. Det handler om bruk av kvalifiserte antagelser, og vitenskapelig argumentasjon ovenfor forskningskolleger for sine metoder og funn.

Reliabilitet handler om hvor pålitelige og nøyaktige målingene er, her handler det om at uavhengige målinger gir tilnærmet identiske resultater. For å oppnå dette må alle leddene i måleprosessen være så fri for unøyaktigheter som mulig, hvilket handler om nøyaktighet i kodingen og registreringen av data. Igjen er dette vanskelig å påvise innen den kvalitative forskningstradisjonen og er mer aktuelt for kvantitative undersøkelser (Halvorsen, 1998).

For å illustrere problemet med operasjonalisering, validitet og reliabilitet vil jeg presentere et vitenskapsteoretisk spørsmål. Spørsmålet ble reist av Lewis Richardson, og omhandler lengden på Storbritannias kystlinje og vanskelighetene forbundet ved å måle den. Hvis man bruker en målestav på 500 km vil man komme til lengde X, hvis man bruker en målestav på 100 km vil man komme frem til lengde Y, siden man får med seg en del buktninger man ikke fikk med seg i den første målingen. Og hvis man bruker en enda kortere målestav vil man få andre svar. Altså, ulike målemetoder gir ulike svar, selv om man har målt det samme

fenomenet, og de ulike svarenes validitet og reliabilitet kan forsvares (Fjelland, 1999).

Hva er da den "riktige" lengden? I lys av forskningsprosessens legitimitet og redelighet i alle tilfellene er det vanskelig å argumentere for at det ene svaret er mer riktig enn det andre. Det sentrale aspektet er å bruke den metoden som forskeren mener er relevant for sin problemstilling og hva som har en praktisk anvendbarhet for de som skal bruke resultatene. Spørsmålet blir da hvor detaljert behøver man å vite Britannias kystlinje og hva skal lengdens verdi nyttes til. Selv om dette er et rent hypotetisk problem, stiller det en del viktige spørsmål det kan være verdt å ta med seg videre; at ulike metoder benyttet på samme fenomen kan gi ulike svar, hvilken metode skal så forskeren velge, hva er fruktbart for problemstillingen, hvem skal benytte seg av resultatene, hvilke praktiske hensyn skal forskeren ta i forbindelse med tilgang på ressurser, tid, osv. Slike valg må forskeren ta stilling til og argumentere for i sin rapport ovenfor oppdragsgivere, kolleger og samfunnet generelt.

3.1.2 Kvaliteten ved kvalitative studier

Å liste opp en lang rekke mulige feilkilder på detaljnivå i gjennomføringen av anskaffelsen av mitt empirigrunnlag ville i beste fall vært naivt. Det være seg alt fra gale tastetrykk, misforståelser hos intervjuer og informant, støy på lydopptak, at jeg hører feil på lydopptaket når jeg transkriberer, til om informanten i det hele tatt snakker sant¹³. Dette kan man ikke gardere seg mot og man kan bare være bevisst på at det skjer og bestrebe seg på å holde det til et minimum.

Kvale tar opp et vanlig spørsmål ved den kvalitative metoden: "Ulike tolkere finner ulike meninger i det samme intervjuet; altså er ikke intervjuet noen vitenskapelig metode" (1997: 141). Spørsmålet rettes mot graden av objektivitet og forestillingen om kun en gyldig sannhet. Thagaard og Kvale presenterer en mellomposisjon i forhold til den polariserte dimensjonen positivisme versus konstruktivisme/relativisme. Rådata fra intervjuet blir da en konstruksjon som blir til i mellom interaksjonen mellom forsker og informant. Dette er i tråd med en hermeneutisk og postmoderne forståelseskontekst som legitimerer et større fortolkningsmangfold. Et slikt mangfold kan ses i sammenheng med et sitat av Hanson (1958): "there is more to seeing than meets the eyeball" (Hanson i Chalmers, 2000: 5). Selv om en lekmann og en erfaren lege ser på akkurat det samme røngtenbildet vil de høyst

¹³ Begrepet "sant" får her en mer dagligdags betydning og har ikke noe med vitenskapsteoretiske betraktninger å gjøre, betydningen her blir da et fravær av å bevisst mislede forskeren.

sannsynlig tolke dette ulikt. Her vil legens utdannelse og erfaring danne grobunn for hvordan han/hun vurderer bildet, og igjen produsere ny kunnskap om pasientens helsetilstand.

Chalmers sier også: "Before an observer can formulate an assent to an observation, he or she must be in possession of the appropriate conceptual framework and a knowledge of how to appropriately apply it" (1999: 11). På samme måte vil forskerens og informantens utdannelse og erfaringer farge intervjuet og meningene og forståelsen som dannes i prosessen. Dette henger sammen med at data ofte er ladet med teori, "Det tycks nämligen finnas belägg för at vi aldrig ser enskilda sinnesdata, utan alltid *tolkade* data, data som placerats in i en viss referansram" (Alvesson og Sköldbberg, 1994: 49). Slik blir spørsmål som; hvordan kan man vite at man får innsikt i det informanten *egentlig* mener nyttesløse. Meningen skapes der og da, i det øyeblikket, og tanken om en *egentlig* mening ligger da i en positivistisk ytterlighet.

Hvordan kan man da heve tolkningen fra subjektiv synsing til en vitenskapelig metode?

Kvale skiller mellom en partisk og en perspektivistisk subjektivitet ved tolkningsforskjeller. Partisk subjektivitet er upålitelig arbeid gjennom å bare se bevis som støtter egne teorier og meninger, være selektiv med hensyn til hva som skal rapporteres og å ignorere alt som skaper diskrepans til egne konklusjoner. Mens perspektivistisk subjektivitet oppstår når forskere velger ulike perspektiver og stiller ulike spørsmål til den samme teksten, og gjennom nøye arbeid med tolkningen kommer frem til ulike konklusjoner. Når disse ulike perspektivene forklares og spørsmålene til teksten spesifiseres, vil ikke et mangfold av perspektivistiske tolkninger være en svakhet, men tvert imot en berikelse og styrke (1997).

3.1.3 Å være en del av det jeg forsker på

Som frenstillingen ovenfor viser, er altså forskeren også et subjekt i kvalitative intervjuer. Det er derfor viktig å reflektere over sin egen posisjon. Som utenlandsadoptert selv er det viktig å ha et reflektert forhold til hva det kan gjøre med min rolle som forsker. Først og fremst mener jeg at det ikke på noen måte diskvalifiserer meg fra å gjennomføre dette prosjektet på en forsvarlig måte. Men siden forskeren utformer, gjennomfører prosjektet og ikke minst fortolker rådataene må man ha et bevisst forhold til dette.

Thagaard skirver at :

"Fortolkende tilnærming er basert på en antakelse om at virkeligheten ikke kan beskrives uavhengig av forskerens forståelse av den samme virkeligheten. Forskeren har altså innflytelse på

den kunnskapen som utvikles, og forskerens forståelse preger presentasjonen av denne kunnskapen" (2006: 193).

Min forståelse av informantenes livsverden vil da kunne være preget av at jeg selv er utenlandsadoptert, og innehar flere sentrale kvaliteter som er identisk med mine informanter. Thagaard skriver at det kan være både en styrke og en begrensning dersom forskeren har kjennskap til miljøet som skal studeres. På den ene siden kan forskeren forstå informantens situasjon på en bedre måte, men på den andre siden kan forskeren overse nyanser som ikke er i samsvar med egen erfaringer (2006).

Kvale vektlegger betydningen av bakgrunnskunnskaper, og skriver: "Vår posisjon fremhever tvert imot kunnskaper om forskningsemnet og ekspertise i det aktuelle feltet som forutsetninger for gyldige tolkninger" (1997: 116). Min bakgrunn som utenlandsadoptert er da noe som kan styrke min forståelse av mine informanter sin livsverden; jeg kan være istand til å plukke opp nyanser som for eksempel etniske nordmenn ikke kan, på den andre siden må jeg bestrebe et bevisst forhold til at det også kan farge min forståelse på en bestemt måte. Å vite på detaljert plan hvordan min forståelse blir farget er vanskelig å vite. Et eksempel kan være utformingen av intervjuguiden, hvor min egen bakgrunn og erfaringer kan ha påvirket hvilke spørsmål jeg ville stille informantene. Men ved å være seg dette bevisst mener jeg at man har imøtekommet kravene for akademisk redelighet og forkningsmessig objektivitet. På en annen side kan en forsker som ikke er utenlandsadoptert kanskje stille andre spørsmål og fokusere på andre aspekter, på denne måten kan slike ulike forskningsprosjekter og tilnæringsmåter komplettere hverandre.

3.2 Valg av metode

Et grovt metodisk skille går mellom kvalitativ og kvantitativ metode. Kvalitativ metode fokuserer på dybde og et mindre utvalg, mens kvantitativ metode fokuserer på kvantifiserbare egenskaper ved empirigrunnet og et større utvalg. Dette kan være et kunstig definert skille, og ulike forskningsmetoder kan overlape hverandre. Alvesson og Sköldbberg påpeker dette i sin bok *Tolkning og refleksjon*: "Distinktionen standardisering/icke-standardisering som skiljelinje mellom kvantitative og kvalitative metoder blir dermed någet oskarp, vilket inte hindrar den från att vara fruktbar" (1994: 10). Å velge riktig metode avhenger av flere faktorer. Disse kan være problemstillingen, teorien, og egenskaper ved eventuelt empirigrunnlag. I min oppgave dreier det seg om å finne ut av oppfattelsen og livsverdenen til

utenlandsadopterte som har vokst opp i Norge. Målet er å oppnå en forståelse av deres livssituasjon og det kreves tilgang til deres personlige refleksjoner og erfaringer. I tillegg ønsket jeg å innhente data fra et begrenset antall utenlandsadopterte. På forhånd hadde jeg bestemt meg for ti stykker fordelt på fem kvinner og fem menn, men med forbehold om tilgjengeligheten til informantene. Jeg har på grunnlag av dette valgt en kvalitativ metode som tilnærming til å få data fra mitt empirigrunnlag, nærmere bestemt det kvalitative forskningsintervjuet. Jeg mener dette er metodologisk mest fruktbart sett i lys av min problemstilling, valg av teori og forskningsobjekter. Tove Thagaard skriver i sin bok *Systematikk og innlevelse*:

"Formålet med et intervju er å få fyldig og omfattende informasjon om hvordan andre mennesker opplever sin livssituasjon. Intervju gir data om hvordan informanten forstår erfaringer og begivenheter i sitt eget liv. Denne metoden gir et særlig godt grunnlag for innsikt i informantens erfaringer, tanker og følelser. Et særpreg ved informasjonen fra intervjuer er at begivenheter som beskrives, er gjenfortellinger av hendelser. De preges derfor av informantens forståelse av det han eller hun har opplevd (2006: 83).

Sitatet peker på flere sentrale faktorer som kan være relevante for min oppgave, siden mine "forskningsobjekter" er mennesker, og målet er å få innsikt i deres livsverden, erfaringer og opplevelser, derfor anser jeg denne metoden for fruktbar for mitt forskningsprosjekt.

3.2.1 Valg av informanter

Man foretar et utvalg av informanter i forhold til fenomenene man vil undersøke. "Kvalitative studier baserer seg på *strategiske utvalg*, det vil si at vi velger informanter som som har egenskaper eller kvalifikasjoner som strategiske i forhold til problemstillingen (Thagaard, 2006: 53)". Utvalget er derfor utenlandsadopterte siden jeg ønsket å få innsikt i deres egen oppfattelse av livssituasjonen de er i, og refleksjoner rundt egne erfaringer. Når det gjelder de utenlandsadopterte var det ønskelig med visse krav ved de. Disse var at de hadde fylt atten år og var av myndig alder, dette grunnet i en antagelse om at refleksjoner rundt egen identitet og erfaringer rundt det å vokse opp i Norge som utenlandsadoptert krever en viss grad av modenhet, selv om mange under atten år sikkert hadde vært vel så reflekterte informanter.

3.2.2 Kort om informantene

Jeg har intervjuet ti utenlandsadopterte som empirigrunnlag til min oppgave. Disse er syv kvinner og tre menn i alderen 20-33 år. Fem kvinner og to menn er adopterte fra Asia, to

kvinner og en mann fra Latin-Amerika. Samtlige skiller seg utseendemessig ut fra sine vestlig utseende adoptivforeldre og andre etniske nordmenn. Tre av informantene var studenter ved en akademisk institusjon og syv var i arbeid i perioden intervjuene ble foretatt. Deres alder da de kom til Norge sprer seg fra 3 måneder til litt over 2 år. De færreste har egne minner fra sine korte opphold i sitt fødeland, men en som ble adoptert fra Asia da hun var 12 måneders gammel kunne opplyse små, glimtvisse minner fra oppholdet på barnehjemmet før hun kom til Norge¹⁴. Når det gjelder bo- og familieforhold var det noen variasjoner. Fem hadde adoptivforeldre som fremdeles var gift med hverandre, fire hadde skilte foreldre hvorav samtlige av disse har mor og/eller far etablert i et nytt ekteskap eller samboerskap, en har en far som har blitt enkemann som ikke har giftet seg på nytt.

To er enebarn, hvorav en av dem har en eldre fosterbror. Fem har søsken som også er adoptert uten at de er biologisk relaterte, og to andre har søsken som er adoptivforeldrenes biologiske barn hvor den ene informanten er yngst i søskenflokket og den andre er eldst. To har nye stesøsken/halvsøsken og en forteller om kontakt med sine tre biologiske søsken som bor i fødelandet, dette etter kontakt med sin biologiske mor. I tillegg var det på intervjuetidspunktet kun en informant som var gift selv, og som også hadde barn. De fleste av disse variasjonene anser jeg ikke som særlig avvikende fra etnisk norske barn sine familieforhold, da med et lite unntak for de som opplever å ha søsken som er adoptivforeldrenes biologiske barn og som da ikke vil ligne særlig på informantene utseendemessig. Dette er et element det kan være nyttig å ta med seg senere i oppgaven med hensyn til opplevelsen av annerledeshet og fremmedgjøring.

Et viktig aspekt ved problemstillingen er opplevelsen av å vokse opp med et utseende som skiller seg ut fra et tradisjonelt vestlig et. Derfor måtte informantene komme fra et land med et etnisk annerledes utseende hvor man eksplisitt ser at de ikke er av etnisk norsk opprinnelse. Dette har blitt opprettholdt ved å velge informanter med opprinnelse fra Asia og Latin-Amerika. Et annet krav var at de var kommet til Norge som forholdsvis unge. Jeg gikk ikke ut med en spesifikk aldersgrense i invitasjonsskrivet, men hadde tenkt å avvise de som var kommet etter fylte fem år. Dette ble aldri aktuelt siden alle var godt under den alderen. Tanken bak dette var at de skulle ha så lite erfaring med fødelandet sin kultur som overhodet mulig, og å ha vokst opp med norsk kultur som den dominerende slik at det ikke var snakk

¹⁴ Hvorvidt dette er snakk om reelle minner eller det er noe hun har konstruert på grunnlag av gjentellelse er vanskelig å avgjøre, dette er uansett ikke ansett som essensielt for min oppgave.

om en integrerings-og/eller assimileringssprosess hvor det ogs a var tidligere erfaringer inne i bildet. I tillegg m tte de ha vokst opp i Norge hos etnisk norske adoptivforeldre og ikke ha flyttet inn fra et annet land etter flere års opphold der. Grunnen til dette er at de skulle ha s a like sosiale og kulturelle oppvekstvilkår som mulig. De skulle ha erfaring med å vokse opp i et vestlig land som Norge med de rammene og premissene det gir, og de skulle ikke representere noen ytterligheter med hensyn til forhold rundt oppvekstvilkår. Særlig er dette knyttet til sentrale spørsmål rundt fremmedgjøring og følelsen av annerledeshet, her var tanken at svært ulike oppvekstforhold som for eksempel oppvekst i et land utenfor Norge, men nå bosatt her, høy adopsjonsalder, lengre utenlandsopphold over flere år kunne bidra ytterligere til en følelse av fremmedgjøring. Jeg ønsket ingen informanter med slike "ekstremopplevelser", siden det representerer et mindretall av de utenlandsadopterte.

3.2.3 Rekruttering av informanter

  få tak i informanter til oppgaven har vært en ganske kronglete affære. Tidlig v ren 2007 tok jeg kontakt med organisasjonen Verdens Barn som driver med adopsjonsformidling, med en forespørsel om de ville hjelpe med å formidle kontakt med utenlandsadopterte til dette forskningsprosjektet. Dette sa de seg villige til, ved å annonsere etter informanter på sin hjemmeside. Da responsen gikk ganske tregt tok jeg kontakt med Forum for Koreanskadopterte (FKA). De hjalp ogs a til, og la ut en forespørsel til sine medlemmer på sin hjemmeside. I tillegg la jeg ut en forespørsel på Classfronter på (HiL), og jeg har fått tips av både informanter og fra privat nettverk om mulige nye informanter.

Kontakten ble opprettet ved at de har tatt kontakt med meg ved eventuell interesse for prosjektet. Utvalget har da v rt etter et først-til-møllen prinsipp siden jeg har hatt en begrenset tidsperiode for å gjennomføre intervjuene. Siden intervjuene skulle foregå ansikt-til-ansikt, har jeg valgt å benytte informanter som kunne stille opp i Lillehammer-området og Østlands-området, dette hovedsakelig grunnet svært begrensede reiseressurser. Hovedvekten av informanter bor derfor i Oslo-området, noe som skyldes egen boplass og praktiske hensyn. Utvalget har derfor blitt litt tilfeldig alt etter hvem som har vist interesse, og de har alle tilfredstilt kravene jeg spesifiserte.

3.2.4 Kjønnsfordelingen

I utgangspunktet var målet som nevnt en lik fordeling av antall menn og kvinner. Ganske tidlig innså jeg at dette ikke var praktisk mulig, da det var stor overvekt av kvinnelige

interesserte. Det endelige utvalget består derfor av tre menn og syv kvinner. Da jeg intervjuet den siste tilgjengelige, mannlige informant var jeg godt over egeninitiert tidsfrist for intervjuprosessen og ønsket å sette strek der. Hvorfor de fleste som meldte sin interesse var kvinner, blir kun spekulasjoner fra min side. Jeg kan nevne mulige faktorer som; overvekt av kvinner i samfunnsvitenskapelige fag og dermed større interesse og forståelse for et slikt forskningsprosjekt fra deres side; kvinner kan ha lettere for å snakke om personlige og potensielt sårbare ting; samt at det kan være større åpenhet for adopsjon og identitetsproblematikk blant kvinner. Alt dette er det vanskelig å komme med vitenskapelige, holdbare konklusjoner på basert på forskning. Et mer fruktbart spørsmål blir jo da om hvorvidt det er forskningsmessig legitimt med en slik skjev kjønnsfordeling og hva det gjør med mitt empirigrunnlag.

En overvekt av kvinner vil kunne prege min empiri, det mer usikre er hvordan. De kvinnelige informantene har vært mest villige til å både stille opp på intervju, og til å prate når de først stilte opp. Dette er noe som gjenspeiles i lengden på intervjuene hvor gjennomsnittet for kvinnene var ca. 46 minutter per intervju, kontra ca. 35 minutter for mennene. Hva dette gjør med min empiri vil igjen bli kun spekulasjoner, og det er vanskelig å bedømme hvorvidt en jevn kjønnsfordeling ville gitt et radikalt annerledes datamateriale. Å være kvinne med et utenlandsk utseende kan være kilde til andre opplevelser, erfaringer, og grobunn for andre stereotypier, enn det er å være en mann med et utenlandsk utseende. Et eksempel er at kvinnens rettigheter i samfunnet tradisjonelt er mindre i de landene man hyppigst adopterer fra, noe som kan skape fordommer i møtet med utenlandsadopterte kvinner.

Jeg har tidligere nevnt overvekten av kvinnelige studenter innen de samfunnsvitenskapelige grenene. Blant mine informanter var det flere som hadde tatt eller var på det tidspunktet under høyere utdanning. Dette kan ses i sammenheng med ressurstilgangen generelt, samt at utenlandsadopterte kommer til familier som er silet ut med utgangspunkt i krav ¹⁵utarbeidet av Barne- og likestillingsdepartementet. Det vil være grunnlag for å anta at adoptivfamiliene er en ressurssterk enhet og da ikke kun med tanke på økonomi, men også stabilitet, verdigrunnlag, foreldrenes utdanning og nettverk. En slik oppvekst vil kunne prege barnet på en gunstig måte og ved hjelp av ressurssterke foreldre kan de ha blitt skjermet for potensielt uheldige episoder som rasisme, isolasjon, mobbing, misbruk og andre fenomener mange barn

¹⁵ Her er det snakk om krav med hensyn til stabilitet i ekteskapet (minimum to år), økonomi (stabil, men ikke spesielt høy), fysisk og psykisk helse og maksimum alder for foreldrene (45 år).

blir utsatt for. På denne måten kan informantene representere et utvalg fra et uvanlig ressurssterkt miljø som kan ha preget oppveksten deres på en positiv måte.

3.2.5 Kritikk av utvalget

Dette spørsmålet kan igjen knyttes til et mer generelt spørsmål om egenskapene til samtlige informanter, uavhengig av kjønnsvariabelen. Thagaard skriver følgende om dette:

"Et problem med utvalg som er basert på at informantene er tilgjengelige for forskeren, er at det er en tendens til at slike utvalg vil representere personer som er fortrolig med forskning, eller i hvertfall ikke har noe imot at deres livssituasjon blir studert. Det viser seg f.eks. at personer med høyere utdanning stort sett er mer villige til å være informanter enn personer med lite utdanning. Dette kan ses i sammenheng med at personer med høyere utdanning kan være mer vant med å reflektere over egen livssituasjon. utfordringen i forhold til slike seleksjonsproblemer er å vurdere hvilken betydning denne typen "skjevheter" kan ha" (2006: 54).

Thagaard peker her på problemer ved å kun nytte de informantene som stiller seg tilgjengelige for forskeren da de kan utgjøre en skjev representasjon av fenomenet man skal undersøke. Særlig gjelder dette for kjønnsfordelingen blant mine informanter. Videre skriver hun: "Et annet problem ved tilgjengelighetsutvalg er at de som er villige til å delta i undersøkelsen, kan føle at de - i større grad enn det som er vanlig - mestrer sin livssituasjon, og at de derfor ikke har noe imot innsyn fra forskeren" (ibid.). Dette kan være et relevant problem for mitt utvalg, at det kun er utenlandsadopterte med en god oppvekst og vellykket identitetsutvikling som ønsker å stille opp, siden det kan være ubehagelig å være med i en slik undersøkelse hvis det riper opp i mulige, gamle sår. Å være utenlandsadoptert er også noe som tradisjonelt har vært forbundet med ekstra utfordringer på flere områder og det vil være naturlig å anta at det er uheldige opplevelser blant disse også, slik som det er blant etniske nordmenn.

Et lite fruktbart fokus er å spørre hva man kunne gjort for å få et mer "korrekt utvalg", og et slikt utvalg eksisterer kanskje ikke engang. Dette ville gitt meg nye spørsmål som; hvor mange med ulykkelig barndom må jeg kvotere inn for at det blir riktig? Et slikt spørsmål er nesten umulig å svare på i tilfellet med denne oppgaven og denne problemstillingen. Jeg har ikke kunnet håndplukke informanter, og jeg mener at det er vitenskapelig forsvarlig hvilke ti jeg har valgt, med hensyn til antall, alder, kjønn og de kriteriene jeg har satt opp. Det fruktbare blir da å være bevisst på hvilke føringer det utvalget man ender opp med legger videre for oppgaven. Thagaard presiserer også dette: "Denne typen skjevheter betyr at det er

viktig å diskutere utvalgets sammensetning i forhold til de konklusjonene undersøkelsen kommer frem til (ibid.).

3.2.6 Intervjuguiden

Utformingen av intervjuguiden tar utgangspunkt i oppgavens problemstilling og delspørsmål. Målet er "...å forstå verden fra intervjupersonens side, å få frem betydningen av folks erfaringer, og å avdekke deres opplevelse av verden, forut for vitenskapelige forklaringer" (Kvale, 1997: 17). I denne oppgaven omhandler problemstillingen det å forstå erfaringene og opplevelsene rundt adopsjon og identitet til et utvalg av utenlandsadopterte som har vokst opp i Norge.

Som grunnlag for det kvalitative forskningsintervjuet har jeg valgt å nytte en halvstrukturert intervjuguide. Den har blitt utformet som en grov skisse inndelt i overordnede temaer som igjen inneholdt forslag til mer detaljerte spørsmål om hvert respektive tema. Intensjonen har vært å følge rekkefølgen i alle intervjuene, men samtidig utarbeide den såpass fleksibel slik at den kunne tilpasses hver informant sine forutsetninger. Tanken var å ha anledning til å kunne stille oppfølgingsspørsmål som det var naturlig å komme inn på underveis i intervjuet (Kvale, 1997). Rekkefølgen på mine tema er: Om bakgrunn, om annerledeshet og utseende, om identitet, mer om adopsjon og bakgrunn og til slutt avsluttende refleksjoner. Jeg har forsøkt å følge dramaturgien i intervjuet som anbefalt av Thagaard. Hun peker på at man bør starte med et forholdsvis nøytralt emne som for eksempel bakgrunn og utdannelse, slik kan tillit til forskeren opparbeides, deretter kan man komme inn på mer emosjonelt ladede emner, for så å tone dette ned igjen mot slutten (2006).

Selve utformingen av spørsmålene er en sentral del av forskningsdesignet. Kvale nevner flere typer spørsmål, noen av disse er: Introduksjonsspørsmål, oppfølgingsspørsmål, inngående spørsmål, spesifiserende spørsmål, direkte og indirekte spørsmål (1997). Spørsmålene har jeg prøvd å utforme så langt det er mulig og hensiktsmessig slik at man ikke kan svare ja eller nei på dem, og jeg har prøvd å unngå ledende spørsmål. Spørsmålene har heller som mål å skape grunnlag for refleksjon hos informantene rundt temaene, for deretter å utdype dette gjennom videre utspørring (Thagaard, 2006). På denne måten skal de operasjonalisere de begrep og spørsmål man nytter i problemstillingen.

Neste utfordring er hvilke konkrete spørsmål som skal være med. Man kan lese et titalls

metodebøker og få ulike tips og anbefalinger om hvordan man utformer spørsmål, hvordan man gjennomfører et intervju osv., men de konkrete spørsmålene må man finne frem til selv. I forbindelse med denne oppgaven har jeg kikket på flere studier utført rundt utenlandsadopsjon og identitet, og særlig har jeg hentet inspirasjon fra to studier; *Meget er forskjellig, men det er utenpå...?* (Botvar, 1999) og *Jeg ville ikke skille meg ut!* (Brottveit, 1999). Spørsmålene i min intervjuguide har oppstått med utgangspunkt i min problemstilling og mine delspørsmål. Jeg har prøvd å formulere spørsmålene i et uformelt, dagligspråk, uten akademiske fagord og vendinger (Kvale, 1997).

3.2.7 Gjennomføring av intervjuene

"Forskningsintervjuet er en mellommenneskelig situasjon, en samtale mellom to partnere om et tema av felles interesse. Det er en bestemt form for menneskelig interaksjon hvor kunnskapen fremkommer gjennom dialog" (Kvale, 1997: 73). Relasjonen mellom forsker og informant er et sentralt tema i det kvalitative forskningsintervjuet. Det er her rådataene til empirien innhentes og grunnlaget for en videre drøfting og analyse legges. Thagaard nytter begrepet regi av intervjusituasjonen, dette knyttes også til rammene rundt intervjusituasjonen; det viktig å vurdere hvor intervjuet finner sted, hvilken betydning det har om informanten intervjues i sitt hjem eller på arbeidsplassen og i hvilke situasjoner informanten føler seg fri til å snakke (2006).

De fleste av intervjuene har jeg forsøkt å gjennomføre på en "nøytral grunn", det vil si ikke hjemme hos noen av oss. Tanken var at jeg ikke ønsket at informanten hverken skulle ha rollen som vert eller gjest siden det kunne legge uheldige føringer for intervjuet. Viktigheten for trygge rammer og kontakten med informanten understrekes også av Kvale: "Intervjueren må etablere en atmosfære hvor den intervjuede føler seg trygg nok til å snakke fritt om sine egne opplevelser og følelser" (1997: 73).

Alle intervjuene ble gjennomført i perioden april-juni 2007. Åtte intervjuer ble gjennomført i Universitetet i Oslo sine lokaler på Blindern, et på HiL og et på arbeidsplassen til en informant på et tidspunkt vedkommende hadde fri. Akademiske institusjoner som "nøytral grunn" for folk uten høyere utdanning kan selvfølgelig diskuteres, men av praktiske hensyn var Blindern beste tilgjengelige løsning.

Selve intervjuet ble innledet med en kort "briefing"¹⁶, her ble det gjort rede for formålet med intervjuet, kort presentasjon av oppgaven min og hvilke premisser⁹ de stiller opp på.

Et viktig element i gjennomføringen, og riktignok senere i bearbeidningen av datamaterialet, er bruken av lydopptaker. For å få en sikrere tilgang til rådataene, og for å kunne konsentrere meg helt om intervjuprosessen, nyttet jeg en lydopptaker som ble plassert synlig midt i mellom oss. Dette ble informantene informert om skriftlig på forhånd og muntlig ved begynnelsen av intervjuet. Introduksjonen av et slikt element kan være med på å farge intervjuet; bevisstheten om lydopptakeren kan gi det hele et mer formelt preg og dette kan igjen prege både intervjuer og informant. Men jeg vurderte det slik at fordelene ved å nytte lydopptaker oppveier for eventuelle ulemper det medfører.

I hvert intervjuene har jeg forsøkt å følge den samme rekkefølgen som i intervjuguiden, noen spørsmål har naturlig nok falt bort alt etter hvilke opplysninger informanten kommer med. Jeg har ønsket at informanten skulle snakke så fritt som mulig rundt de konkrete spørsmålene og har ved flere anledninger bevisst nyttet taushet for å la de få tid til å reflektere. Ved eventuelle digresjoner har jeg ikke avbrutt dem, og hvis de har stått fast har jeg ikke tvunget noen til komme med et svar. Hvis noe har vært uklart eller noe ble kort besvart har jeg oppfordret informanten til å utdype nærmere, ihvertfall hvis jeg anså dette for særlig relevant for oppgaven.

3.3 Bearbeiding av rådata

3.3.1 Transkribering

Siden jeg altså valgte å gjøre opptak av intervjuene ved hjelp av en elektronisk Mp3-opptaker måtte jeg få de tilgjengelig for analyse, gjennom å transkribere de til skrevet tekst. Prosessen med å transkribere fra tale på opptak til tekst kan være en brokete vei. Dagligtale ligner sjelden på strukturerte, gjennomtenkte taler, eller velartikulerte replikker slik man kan se i for eksempel teater. Den er vanligvis fylt med avbrytelser, pauser, digresjoner og små fyllord som er med på å skape flyt og struktur i en samtale, men som kan virke litt merkelig i nedskrevet form. Fyllordene kan være ord som: altså, liksom, så og sånn, eller bare lyder som hæ, hmm og små kremt, eller man kan nytte det totale fraværet av tale, nemlig taushet. Selv om de

¹⁶ Kvale nytter ordet "briefing", noe jeg forstår som en innføring, presentasjon av opplysninger.

⁹ Se vedlagt invitasjonsskriv for nærmere informasjon om hvilke premisser de stiller opp til intervju på.

fonetisk sett er små kan de også være meningsbærere av stor betydning. Forskjellen på "vent, ikke skyt ham" og "vent ikke, skyt ham"¹⁷ er et kjent eksempel på hvordan bare et komma og dets plassering kan bety forskjellen på liv og død.

Vagle et al. skriver i boken *Tekst og kontekst*: "Tale og skrift er ganske ulike realiseringer av språk, og det er ikke helt liketil å forsøke å representere tale ved hjelp av skrift (1994: 11). Noen nyanser og detaljer er dessverre nødt til å forsvinne og noen må også komme til i den transformasjonen. I tillegg forsvinner meningsfull informasjon som gester og ansiktsuttrykk totalt bort.

Når vi da har etablert at skrift aldri kan bli en 100% gjengivelse av tale er det ikke lenger fruktbart å stille spørsmålene "Hva er en korrekt transkripsjon?" og "Hvordan transkribere så nøyaktig som mulig?" Det relevante spørsmålet vil da dreie seg om: "Hva er en nyttig transkripsjon for min forskning?" Dette er altså ikke en diskursanalyse av hverken tekstlingvistisk eller kontekstuell art, hvor man fokuserer på metakommunikative aspekter for å oppnå en forståelse for de kulturelt etablerte retningslinjene for ulike samtalemønstre, Selv om det hadde vært en interessant og ikke minst like relevant innfallsvinkel. Målet er da som Thagaard skriver: "...å få fyldig og omfattende informasjon om hvordan andre mennesker opplever sin livssituasjon" (2006: 83). Da må man gå tilbake til spørsmålet om hva som er en fruktbar transkripsjon for denne oppgaven. Og det har vært å ikke transkribere hvert eneste krent og hver lyd, men å fokusere på den helhetlige meningsforståelsen. Dette siden fokuset har vært å få en helhetlig innsikt i hvordan de utenlandsadopterte opplever sin livsverden.

3.3.2 Temasentrert analyse

Etter transkriberingen sitter man ofte i igjen med store mengder rådata. For å kunne håndtere og analysere dette på en effektiv og fruktbar måte, har jeg valgt en temasentrert tilnærming. Temainndelingen tar utgangspunkt i problemstillingen, teorien og ikke minst intervjuguidens struktur, men uten å følge den slavisk. Thagaard påpeker i sin bok:

"Den analytiske enheten i temasentrerte tilnærminger er representert ved de enkelte temaene. Forskeren retter fokus mot utvalgte temaer, og sammenligner informasjon fra alle informantene om disse temaene. En helhetlig forståelse av hvert tema innebærer å analysere utsnitt av teksten i forhold

¹⁷ Dette er kun et skriftlig eksempel, men dog ikke mindre relevant. Kilden er en vandrerhistorie om et hastetelegram med benådning fra en autoritet, som har en kommafeil som blir skjebnesvanger for den dødsdømte. Historien finnes i ulike varianter over det samme tema.

til sammenhengen teksten er en del av" (2006: 153-154).

Utvalget mitt er for lite til å kunne være generaliserbart, derfor er hovedpoenget å sammenligne informasjon fra mine informanter, for å kunne gå i dybden på hvert enkelt tema.

For å systematisere empirien ytterligere valgte jeg å bruke matriser. Når man får materialet presentert i en matrise, får man et visuelt bilde som gir bedre oversikt, og man får hjelp til å se mønstre og tendenser i en stor mengde rådata. I mitt tilfelle har det vært snakk om å nytte plansjer og utsnitt av teksten delt inn etter tema og informanter.

3.4 Forskningsetikk

I et forskningsprosjekt som dette vil det oppstå forskningsetiske problemstillinger. Til å begynne med søkte jeg Personvernombudet for forskning ved Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) for godkjenning av prosjektet. På grunnlag av innsendt prosjektbeskrivelse, intervjuguide og invitasjonsbrev¹⁸ ga de meg klarsignal for gjennomføring.

Kvale omtaler tre etiske regler for forskning på mennesker: det informerte samtykke, konfidensialitet og konsekvenser. Det første innebærer at informanten informeres om prosjektets overordnede mål, og om mulige fordeler og ulemper ved deltagelse. I tillegg må man opplyse om at deltagelse er på frivillig basis og at man kan trekke seg når som helst uten videre forklaring. Nummer to medfører at det ikke nyttes personlige data som kan identifisere informantens identitet slik at vedkommende forblir anonym til tross for at prosjektet publiseres offentlig. Tredje regel omhandler hvilke konsekvenser det vil få for informantene å delta på et slikt forskningsprosjekt, her må det vurderes mulig skade som de kan påføres ved deltagelse (1997).

Forskningsetikk er et omfattende tema, og det er mange spørsmål som kan stilles i den sammenhengen. Temaet er et eget studie i seg selv, og går langt utenfor denne oppgavens fokus. I tillegg kan etiske hensyn også komme i konflikt med forskningens grunnprinsipper. For eksempel kan prinsippet om akademisk redelighet versus behovet for konfidensialitet reise spørsmål ved etterprøvbarehet og innsyn fra andre fra forskningsmiljøet.

¹⁸ Se appendix for intervjuguide og invitasjonsbrev.

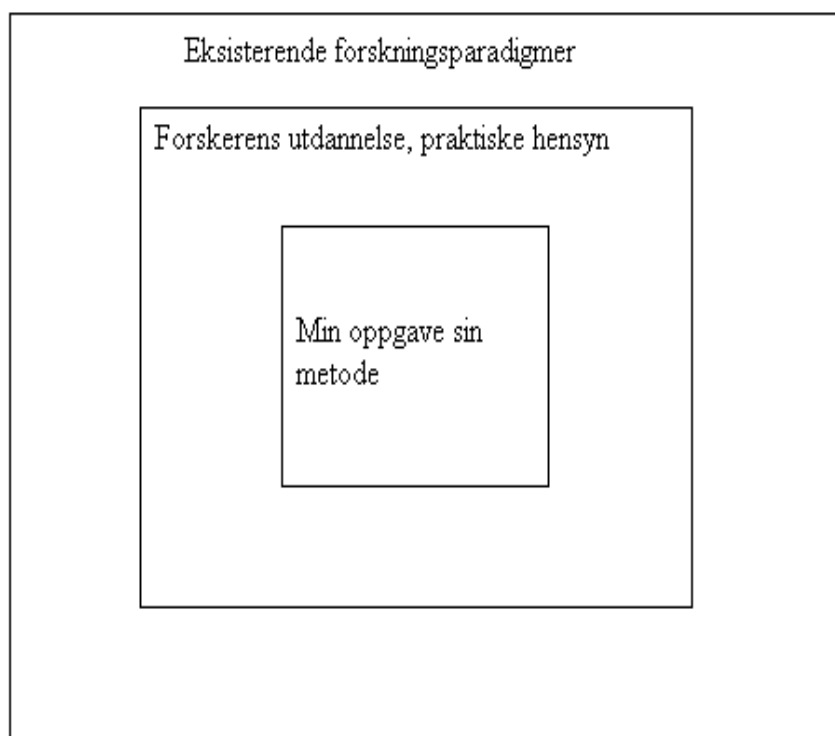
I min oppgave mener jeg at de forskningsetiske aspektene er blitt ivaretatt. Informantene har fått muntlig og skriftlig informasjon om prosjektet og de premissene de stiller opp på. Dette er selvfølgelig problematisk siden det er vanskelig å vite hvordan forskningsprosessen vil forløpe, men de har kunnet trekke seg når de ville og hvis det var noe som kom fram i intervjuene som de ikke ønsket ble brukt, har dette ønsket blitt etterkommet. I lydopptakene har det ikke blitt brukt noen egennavn, og informantene identifiseres for min bruk via en informantnøkkel, hvor hver informant tildeles et nummer som tilsvarer personopplysninger som oppbevares forsvarlig i henhold til NSD sine krav. I selve oppgaveteksten hvor det refereres til informantene, nyttes fiktive, kjønnsesifikke navn, og navn på fødeland er heller ikke nyttet siden det ikke er relevant for oppgaven. Ellers er all informasjon ansett som konfidensiell og diskuteres ikke med en tredjepart, slik har jeg opprettholdt deres anonymitet. Med hensyn til intensjonen om å ikke påføre informanten mulig skade mener jeg også at informantenes integritet er ivaretatt og at faren for å forvolde skade var minimal.

3.5 Avsluttende refleksjoner om metode

Det er mange faktorer som spiller inn og påvirker hvordan en metode blir til. En forskningsmetode eksisterer ikke i et vakuum, eller i en såkalt sort boks hvor det foregår noe mystisk og uforklarlig. "I denne oppgaven har jeg...", dette er en setningsformulering jeg bevisst har benyttet flere ganger. Tanken bak dette er at metoden må relateres til akkurat DENNE oppgavens problemstilling og utfordringer, som grunnlag for en videre design av forskningsmetoden. Men denne metoden virker igjen innen ulike rammevilkår som setter videre premisser for hvordan den skal utformes. Her er det snakk om alt fra makro- til mikroplan som; politiske og samfunnsøkonomiske rammer, til forhold ved den enkelte forskeren. Hvis man skal fokusere på de faglige relaterte aspektene er det faktorer som forskningsparadigme¹⁹, forskerens utdannelse og evner som vil utgjøre noen av de viktigste. Figur 3.0 er et forsøk på å ytterligere illustrere hvordan disse rammevilkårene virker.

¹⁹ Thomas Kuhn lanserte begrepet paradigme i boken *The structure of scientific revolutions* (1962), han var litt uklar i betydningen av begrepet, men Fjelland gir en viss ide på hva det omhandler: "Et vitenskapelig paradigme bestemmer hva som skal gjelde som fakta, hvordan disse faktaene skal tolkes, hvilke konklusjoner man kan trekke av forskjellige fakta osv. Paradigmet omfatter reglene for vitenskapelig arbeid, og reglene for diskusjon av vitenskapelige spørsmål, og det deles av alle vitenskapsfolk som arbeider innenfor et vitenskapelig område, eller i det minste innenfor en vitenskapelig skole. Vi kan gå enda et skritt lenger og si at paradigmet representerer en måte å se verden på"(1999:112).

Figur 3.5.1

Del 4.0 Analyse av funn

I dette kapitlet vil jeg presentere en analyse av mine kvalitative funn. Disse har utspring i intervjuene med mine informanter. Analysen er delt inn i to hovedtemaer; disse to er annerledeshet og etnisk identitet, og er i tråd med problemstillingens to delspørsmål.

Informantene mine har fått fiktive navn for å bevare deres anonymitet, i tillegg nyttes ikke andre egennavn, navn på fødeland, navn på arbeidsgiver eller organisasjoner de eventuelt skulle nevne i intervjuet. Her er en oversikt over informantenes fiktive navn og alder (per intervjudato), i alfabetisk rekkefølge sortert etter fornavnet.

Anne 29 år, Berit 25 år, Dagrunn 28 år, Elin 20 år, Frode 26 år, Grete 29 år, Henrik 33 år, Ingrid 28 år, Janne 25 år og Knut 28 år.

I transkriberingene og i sitatene jeg bruker i oppgaven har jeg benyttet følgende system:

- Linjeskift og uthevet skrift er intervjuer sin tale, vanlig skrift er informanten sin tale
- Uthevet skrift i informantens sitater er informantens tale, men med min egen uthevelse (dette opplyses)
- Skrift i kursiv er kommentarer til teksten, for eksempel: *Bryter inn, ler*
- Setninger i hermetegn er sitater hvor informanten hermer andre eller egen stemme, for eksempel når de skal sitere andre, gjerne med tilgjort stemme/dialekt.
- Navnet på fødelandet i sitatene er tatt bort, dette opplyses i parantes.

4.1 Annerledeshet

I teoridelen har jeg brukt begrepet annerledeshet. Dette i betydningen annerledeshet i det fysiske ytre i forhold til utseende til majoriteten i Norge, og ikke minst deres nærmeste familie, altså et vestlig utseende. Sætersdal og Dalen skriver følgende om dette: "Utseendet er den *etniske markøren* som fra første stund skiller adoptivbarn fra deres egen familie, og som senere plasserer dem i kategorien "fremmede" - som innvandrere eller utlendinger" (1999: 70). Også forskeren Botvar fremhever dette. "Den utenlandsadopterte ungdommen vil på grunn av sitt "eksotiske" utseende skille seg fra annen norsk ungdom" (1999: 60). Denne måten å skille seg ut fra majoriteten på er noe jeg antar kan føre til andre opplevelser og erfaringer enn hva etniske nordmenn har, og dette kan igjen føre til en følelse av å være annerledes eller å skille seg ut. I intervjuguiden var en del av spørsmålene laget for å avdekke opplevelsene rundt dette. Dette er i tråd med en av problemstillingens første delspørsmål, som lyder som følgende:

Hvordan er deres opplevelse av å ha et utenlandsk/annerledes utseende som skiller seg fra et tradisjonelt norsk et?

Dette temaet har jeg valgt å belyse og operasjonalisere ved hjelp av følgende undertemaer som har blitt besvart ved hjelp av spørsmål i min intervjuguide.

4.1.1 Forholdet til adopsjonsbakgrunnen

Informantenes eventuelle opplevelse av å være annerledes er en viktig faktor i deres identitetskonstruksjon. En følelse av annerledeshet kan oppstå av flere årsaker, og trenger ikke nødvendigvis oppstå på bakgrunn av et utenlandsk utseende. Derfor har jeg forsøkt å avdekke noen faktorer rundt informantenes forhold til annerledeshet, og da særlig sett i forhold til adopsjonstematikken.

En naturlig plass å begynne er informantenes forhold til sin adopsjonsbakgrunn. Dette er et punkt som i utgangspunktet skiller seg fra hvordan majoriteten kommer inn i en familie. Der de fleste bor med, og blir oppdratt av sin biologiske familie, blir utenlandsadopterte forlatt av sin biologiske familie og tatt til seg av en, i dette tilfellet, norsk familie. Hvordan de takler dette og integrerer dette i sin identitet, kan være en viktig brikke.

Ingen av informantene beskriver noen sjokkartet opplevelse i forbindelse med "oppdagelsen"

av sin adopsjonsbakgrunn. Dette er ikke noe som har kommet som en plutselig innsikt i at de ikke var født av den de anså som sin mor, eller at de var blitt fortalt av noen andre om den store "sannheten" om deres opprinnelse. De har alltid visst det, og hatt et naturlig forhold til det. Ordlyden er litt forskjellig, men omfatter noenlunde den samme forståelsen. Informantene har brukt ord som: "har på en måte alltid visst det", "alltid vært klar over det". Ingen husker heller noen spesifikk samtale med sine foreldre med det formål å oppklare deres bakgrunn, de har internalisert tanken om adopsjon i svært tidlig alder. En informant beskriver dette på en svært gode måte:

"Jeg husker ikke noe spesifikt, moren og faren var alltid veldig åpne med hvor jeg kommer fra så det har på en måte bare egentlig vært en naturlig del gjennom hele oppveksten min, de fortalte meg hele tiden om det og hvordan selve prosessen var og jeg synes på en måte det ikke var noe rart eller trist eller leit ved det egentlig og de var veldig åpne og i senere tid så fikk jeg også lest selve adoptivdokumentene og slike ting, men jeg kan på en måte ikke egentlig sette fingeren på akkurat når jeg...da det gikk opp for meg for det har egentlig liksom bare vært der hele tiden" (Frode, 26 år).

Denne beskrivelsen er i tråd med hvordan nesten alle beskriver sin opplevelse av sin adopsjonsbakgrunn. Adoptivforeldrene eller andre ressurspersoner har sannsynligvis jobbet bevisst med å tilvenne barnet med tanken på sin bakgrunn i en så tidlig alder som mulig. Dette for å normalisere og forklare fenomenet for å unngå en mulig konfrontasjon med dette på et senere tidspunkt, hvor barnet kanskje har utviklet et eget tankesett og mulige spørsmål rundt dette på egenhånd. I tillegg kan en ung adopsjonsalder være medvirkende til at erfaringene rundt dette skjedde i en såpass tidlig alder at de ikke har eksplisitte minner om det. Flere opplyser også at de ikke husker noen spesifikke hendelser, men har bare en forståelse som alltid har vært der.

Grete hadde ikke bare en tidlig forståelse av adopsjonsbegrepet, men også en tro på at det var vanlig å være adoptert, siden hennes nabo også hadde adoptert et barn. Hun sier: "[...] så da tok det noen år før jeg skjønnte at ikke alle var adoptert da, jeg trodde det var ganske vanlig". Hun forteller at det var først da hun var rundt syv år at hun forsto at flertallet ikke var adoptert. Hennes eksempel er et mer ekstremt tilfelle av en tidlig internalisering av adopsjonsfenomenet som en "normal" metode å bli foreldre på.

Et annet aspekt som kan være sentralt i forhold til adopsjonsbakgrunnen er hvorvidt det har vært åpenhet rundt det, og hvor mye det har vært snakket om det innad i familien. Malin

Irhammar ved Kristianstad Universitet i Sverige skriver følgende om dette: "Openess and interest in the child's origin from the adoptive parent's part can not only contribute to more knowledge in these families, but also to confirm the child's origin and thereby reduce an experience of being different" (Irhammar, 1999: 175). Antagelsen er at en mulighet for å snakke åpent om adopsjonsbakgrunnen kan være en del av grunnlaget for en mer harmonisk identitetsdannelse, ihvertfall kan et tilnærmet totalt fravær av den muligheten være uheldig for adoptivbarn.

Her er funnene ganske sprikende når man sammenligner mine informanter. Noen har opplevd åpenhet rundt dette og har hatt muligheten til å ta opp emnet når de har hatt behov for det, og har i tillegg kunnet sette egne grenser for mye de vil snakke om det. For eksempel sier Dagrunn at begge foreldrene hennes er pedagoger og at de har vært veldig pedagogiske i tilnæringsmåten til hennes adopsjonsbakgrunn. Andre sier imidlertid at de ikke har snakket så mye om det i i deres oppvekst.

Tre av informantene sier at det har vært snakket lite om dette, og Ingrid svarer følgende på spørsmålet: Snakker du mye med dine adoptivforeldre om din adoptivbakgrunn?

"Nei, aldri.

Er det noen spesiell grunn til det?

Nei vi snakker ikke så mye generelt sett sånn i den retningen eller vi snakker ikke så mye om følelser generelt". (Ingrid, 28 år).

Ingrid forklarer at hun kommer fra et hjem som ikke snakker så mye om følelser i det hele tatt. Det følelsesmessige spillerommet og klimaet i hennes hjem som hun beskriver, kan være med på å forsterke en følelse av fremmedgjøring og annerledeshet. Hun sier også at hun har vært plaget med mobbing på skolen, noe som ytterligere kan forsterke denne følelsen. Dette skal jeg komme tilbake til senere.

Holdningen til å adoptere et barn selv kan reflektere informantenes syn på sin egen adopsjonsbakgrunn. Nesten alle er positive til å adoptere barn selv, når det skulle være aktuelt med foreldreskap. De har tenkt tanken og har vurdert det som et alternativ. Dette til tross for at de sannsynligvis er fruktbare selv, ingen har ihvertfall ikke fått bekreftet noe annet. Flere er også uten partner og vil måtte avgjøre dette i et fellesskap med eventuell partner, men de utenlandsadopterte selv er positive til det. En informant som er unntak til dette er Elin. Hun

har bestemt seg for aldri å få barn, til tross for sin unge alder på 20 år. Dagrunn på sin side er positiv til å adoptere barn selv, og har hatt lyst til det, noe hun uttrykker her:

"Det er litt komplisert å svare på for hvis jeg skal svare med følelsene mine så hadde jeg sagt ja, men fordi jeg jobber veldig mye med adopsjon og med adopsjonsforberedende kurs og vet hvor mye det...hvor mange mennesker som har lyst til å adoptere så føler jeg veldig sterkt at det er andre som trenger å adoptere mer enn meg som har to barn allerede, men jeg tror at hvis jeg kunne velge uten å ta hensyn til andre så ville jeg nok adoptert for jeg hadde hatt mye å gi ett barn da" (Dagrunn, 28 år).

Hun har visstnok hatt ønske om det, men har tatt et bevisst og reflektert valg for ikke å adoptere selv, mye grunnet at hun allerede har to biologiske barn selv, og vil la andre få sjansen til å adoptere barn i stedet.

En slik nesten enstemmig positiv holdning til å adoptere kan tyde på et syn på adopsjon som noe "normalt", det er en akseptabel og tilfredsstillende måte å bli foreldre på. Altså et mulig alternativ som er seriøst blitt vurdert, til tross for at de med høy sannsynlighet kan få biologiske barn. Hvorvidt denne høye graden av vurdering av adopsjonsalternativet speiler også etniske nordmenns holdninger, er vanskelig å spekulere i, men det tyder på at informantene er positive til selve adopsjonsprosessen og hvordan de selv kom til landet de bor i. Dette er noe som igjen kan tyde på en høyere grad av selvaksept og fravær av en annerledeshetsfølelse.

4.1.2 Forhold til fysisk utseende

Informantene ble bedt om å kort beskrive seg selv, og ble spurt om de bruker å nevne at de er adopterte. Grunnen til det var å undersøke hvor mye de til daglig er bevisst på at de er utenlandsadopterte, og at de har et utenlandsk utseende.

På dette området er det forskjellige svar. Noen bruker adoptert som en del av beskrivelsen, noen sier de ikke bruker å gjøre det, og noen sier at det kommer helt an på situasjonen. Informantenes svar tyder på at ingen konsekvent går rundt og bruker begrepet adoptert som en kvalitet ved seg selv. Berit sier til og med at hun "glemmer det litt innimellom". Hvilke kvaliteter man ønsker å beskrive seg selv med blir da situasjonsbetinget, noe som mennesker generelt gjør, alt etter den sosiale konteksten de befinner seg i. Her vil det være forskjellig hva man trekker fram i for eksempel et jobbintervju, stevnemøte eller en sangkorøvelse. Og ikke

minst en såpass kunstig situasjon som et forskningsintervju hvor temaet er utenlandsadopsjon, noe som kan være et metodisk tankekors²⁰.

Den situasjonen som beskrives som mest relevant å nevne sin adopsjonsbakgrunn i, er når de møter andre i lignende situasjon. Dagrunn beskriver dette slik:

"Kommer litt an på situasjonen da hvem man skulle beskrive seg for, for at det blir jo på en måte en problematikk hvem jeg møter i møte med hvem fordi møter jeg en latin-amerikaner så er det ofte at jeg sier jeg er (navnet på fødelandet), de spør meg gjerne hvilket land er du fra; (navnet på fødelandet) OK også er det liksom finished, hvis jeg møter nye mennesker og sånn så tror jeg ikke jeg sier at jeg er adoptert, [...], **men tror at jeg er veldig bevisst på det at jeg har ikke lyst til å bruke det**, jeg vil at de bare skal akseptere at verden er full av kulturer og at de ikke må liksom komme med en merkelapp for å få innpass i en viss setting da" (egen utheving) (Dagrunn, 28 år).

Det virker som at informantene i liten grad bruker betegnelsen adoptert eksplisitt på seg selv når de skal beskrive seg, og de ser an situasjonen fra gang til gang. Og da mener jeg det ikke fremstår som et sterkt ønske eller behov for å beskrive seg selv som adoptert. Dessuten sier Dagrunn at hun heller er skeptisk til å bruke "merkelappen" adoptert for å få aksept og innpass i sosiale situasjoner, hun ønsker å bli godtatt uavhengig av bakgrunn og etnisitet. Hun ser på seg selv som et individ med andre kvaliteter og egenskaper enn kun det at hun er utenlandsadoptert, og hun ønsker å bli møtt og akseptert på grunnlag av de andre egenskapene i stedet. Hvis det ikke faller naturlig, eller ikke blir spurt direkte om adopsjonsbakgrunnen, så blir det heller ikke et tema.

4.1.2.1 Etnisk selv-bevissthet

Dette er et tema som undersøker informantenes forhold til sitt ytre, utenlandske utseende. Her er det særlig tre spørsmål i intervjuguiden som er sentrale og som henger tett sammen. Disse tre har jeg kalt selvbevissthet om utenlandsk utseende, etnisk kirurgi og "norsk på et blunk".

Et viktig aspekt i oppgaven er å finne ut av informantenes forhold til sitt etniske utseende. En måte å avdekke dette på var å spørre om det er ofte oppe i deres bevissthet. De fleste sier de tenker lite på dette til daglig, men det er fire informanter som skiller seg ut; Anne, Ingrid, Janne og Dagrunn.

²⁰ Å vite hvordan man opptrer i dekontekstualiserte situasjoner er svært vanskelig, og å operasjonalisere på en tilfredsstillende måte med det kvalitative forskningsintervjuet. Jeg vil ikke gå så langt som å kalle det en metodisk svakhet, men en faktor man bør være bevisst på som forsker.

I Anne sitt tilfelle sier hun at det ikke er ofte hun tenker på sitt utenlandske utseende, men innimellom. På et tidspunkt i livet hennes var det oftere, slik som hun uttrykker i følgende sitat.

"Ja jeg hadde en sånn periode da man liksom fløy rundt på sånn derre blind dates arrangert av venninner og sånt noe da var det sånn ekstremt viktig for meg sånn derre "si at jeg er adoptert", "ja, jeg skal si at du er adoptert liksom, hvorfor i all verden skal jeg si det". Ja da vet man det, så blir man ikke skuffet eller overrasket fordi det liker jeg ikke" (Anne, 29 år).

Det var åpenbart viktig for henne at andre fikk vite at hun var adoptert hvis man for eksempel snakker med noen på telefonen, dette med utspring i bevissthet om sitt eget utseende. Hun ønsket at andre skulle vite det, sannsynligvis fordi hun hadde et fokus på dette selv. Ordene hun benytter er "så man ikke blir skuffet eller overrasket". Grunnen til dette kan være at hun har opplevd tidligere at folk har blitt skuffet eller overrasket, kanskje folk ikke har sagt det eksplisitt, men hun kan ha (over)tolket reaksjonene i den retningen. Kombinert med høy bevissthet rundt eget utseende, kan hun ha blitt veldig var på akkurat dette aspektet, hvilket kan ha grobunn for et usikkerhetsmoment rundt hennes utenlandske utseende. I tillegg sier hun at hun brukte å tilføye at hun var adoptert i jobbsøknader. Men siden hun i voksen alder har tatt til seg et asiatisk-klingende navn i tillegg til det norske, er det ikke like nødvendig for henne lenger å fortelle at hun er adoptert.

Også Ingrid sier at det er ganske ofte opp i hennes bevissthet at hun har et utenlandsk utseende. På spørsmål om hun tenker ofte på sitt utenlandske utseende svarer hun: "Man tenker jo på det mer eller mindre hele tiden liksom, man vet jo at man er adoptert". Ovenfor har jeg skrevet at Ingrid i tillegg har vært plaget med mobbing på skolen da hun var yngre. Mobbingen har vært av en psykisk art, og ord som ble brukt mot henne var "svarting" og "neger". Slike erfaringer kan føre til en økt bevissthet rundt eget, utenlandsk utseende, ved å hele tiden bli minnet på sin "annerledeshet". Dette kan også ha innvirkning på hennes identitetsutvikling. I hennes livsverden er det å ha et utenlandsk utseende blitt noe uheldig, noe man blir mobbet for. Da kan det bli vanskeligere å akseptere dette i sin identitet. Dette skal jeg ta opp senere under temaet etnisk identitet.

Janne sier også at hun tenker mye på det, ihvertfall da hun var yngre. Hun sier blant annet: "[...] jeg tror jenter generelt er i løpet av livet i mange perioder veldig opptatt av utseende og det er selvfølgelig...man tenker selvfølgelig mye på det". Her nevner hun sitt eget kjønn som

en mulig faktor. At jenter kan være mer fokusert på eget utseende enn gutter, særlig i ungdomstiden. I denne anledningen kan man hente frem refleksjonen rundt mine skjeve kjønnsfordeling blant informantene. Hvis det er et større fokus på utseende blant jenter enn gutter i ungdomstiden, vil det kanskje gjøre utslag i min empiri på grunn av en overvekt av kvinnelige informanter. En spesifikk situasjon hvor hun ble veldig bevisst sitt utenlandske utseende, var da hun skulle møte foreldrene til sin kjæreste for første gang. Hennes kjæreste var veldig skeptisk til å introdusere henne for hans familie, og det på grunn av at hun ikke så norsk ut. Det tok et halvt år før han turte å la henne møte sine foreldre. I denne situasjonen blir hennes utenlandske opprinnelse problematisert av eksterne folk i hennes nærmeste nettverk, selv om det ikke er noe hun tenker ofte på nå i voksen alder.

Også Dagrunn sier hun tenker en del på sitt utenlandske utseende. Når hun begynner å reflektere over spørsmålet, kommer hun frem til at hun gjør det er oftere enn hun var klar over. Hun sier det ikke er snakk om hver dag, men det kommer an på hva slags prosess hun er i i forhold til egen identitetsutvikling, og hvor sikker hun er på egen identitet. I likhet med Anne brukte også Dagrunn å skrive at hun var adoptert på sin CV og i jobbsøknader. Hun sier hun gjorde dette for å unngå at noen skulle bli "sjokka" eller "lurt" når hun kom på et jobbintervju. Dette er tydeligvis noe hun har brukt en del tid og krefter på. En mulig forklaring på dette beskriver hun slik:

"[...] fordi alt i fra jeg på en måte var liten så har jeg på en måte alltid vært den som har vært annerledes, type på ballett eller turn eller hva som helst så er det ofte at jeg har vært den eneste som har vært mørk i huden, og det er jo ganske ofte sånn nå og i de kretsene jeg, eller for eksempel når jeg engasjerer meg i adopsjonsforum og sånne ting så er jeg den adopterte liksom, så jeg tror nok jeg tenker en del på det" (Dagrunn, 28 år).

Hennes bevissthet rundt sitt utenlandske utseende kan forklares med at hun alltid har vært den som har skilt seg ut. Dermed har hun fra tidlig alder internalisert tanken om at hun er den som er annerledes i de fleste sammenhenger. Da blir det som hun selv sier i intervjuet; "så jeg tror nok jeg tenker en del på det", fordi hun ofte har blitt minnet på det. Dette kan ha bidratt til en forestilling om en *oss* og *dem* dikotomi.

"Flere plastikkirurger Dagsavisen har snakket (sic²¹) forteller om en økende trend: Stadig flere

²¹ Det sannsynligvis en skrivefeil i det originale sitatet. Ordet "med" burde vært nyttet.

med ikke-vestlig bakgrunn legger seg under kniven for å se mer vestlige ut. Asiater ønsker mer åpne øyne, folk fra Midtøsten vil ha mindre neser og fjerne hårvekst" (Nettutgaven av Dagsavisen, publisert 25. februar 2006²²).

Sitatet er fra en artikkel som har overskriften "Til kirurgen for å se norsk ut", og handler om en gren av plastisk kirurgi som kan kalles etnisk kirurgi. Dette er operasjoner på folk med et utenlandsk utseende som har et ønske om å se mest mulig vestlige ut. Et eksempel på dette kan være som Dagsavisen skriver ovenfor, å operere asiatiske øyelokk slik at de får et mer rundere og vestlig preg.

Jeg har stilt informantene dette spørsmålet for å undersøke deres eventuelle ønske om å endre eget utseende. Særlig blir det relevant fordi det er en faktisk og reell mulighet til å kunne endre eget utseende til et mer vestlig et, dette da ved å benytte seg av kirurgi.

Ved spørsmål om mine informanter kunne tenke seg å gjøre det selv, svarer samtlige at de personlig ikke kunne tenkt seg å la seg operere for å få et mer vestlig utseende. Når jeg deretter spør dem om den generelle holdningen til slike operasjoner, er de litt mer sprikende. Noen mener det får være opp til hver enkelt å avgjøre, og vil ikke fordømme noen som tar det valget. Anne er imot plastiske operasjoner på et generelt grunnlag, og ikke kun etniske operasjoner. Hun sier:

"[...]man kan få operert inn øyelokk eller en annen type øyelokk, men jeg blir ikke borte for det da, man har fremdeles feil hårfarge, hudfarge, mer annerledes, man bærer sitt etniske preg uansett"
(Anne, 29 år).

Hun sier at man kan ikke endre sitt utseende så radikalt at det blir helt norsk, det etniske vil alltid være der. Det som er interessant er at hun bruker ordet "feil" for å beskrive hårfargen og hudfargen. Dette ordet har en verdiladning man ikke kommer unna, men hvorvidt det er uttrykk for en dypere mening er det vanskelig å si noe konkret om. Det kan være snakk om "feil" i forhold til majoriteten, selv om det riktignok finnes etniske nordmenn med mørkt hår også. I tillegg gjør intervju situasjonen det også vanskelig å "ta" noen for hvilke ord man bruker, og det forskningsetiske målet er å bevare informantens integritet fremfor å forfølge

²² <http://www.dagsavisen.no/innenriks/article266450.ece>

logiske brister i informantens tale²³.

Dagrunn sier at hun synes det er trist at noen velger en slik operasjon. Hun ser på dette som et uttrykk for usikkerhet, lav selv-aksept og en leting etter "noe annet" i livet sitt. Videre peker hun på mulige forklaringsmekanismer. Hun nevner påvirkning fra media som en sentral faktor i at noen velger slike operasjoner. Medias rolle i påvirkning av selvbildet vil jeg komme inn på senere i oppgaven.

To av informantene mener slike operasjoner får være opp til hver enkelt å velge, og hvis en venninne av den ene informanten hadde gjort det, hadde hun støttet det. Informanten ser ikke på dette som noen værre operasjon enn andre. De vil ikke dømme noen andre for de valgene de tar, men understreker samtidig at de ikke ville gjort det selv. Kanskje kan en slik holdning være et uttrykk for en forståelse for at noen kan ha et behov for å se vestlig ut, en forståelse som kommer fra egne erfaringer med et utenlandsk utseende.

Et spørsmål informantene ble stilt var det jeg vil kalle for "mirakelspørsmålet"²⁴. De ble spurt om de ønsket et norskt utseende hvis de kunne få det på et blunk, og dermed ikke skulle seg nevneverdig ut fra majoriteten av befolkningen. Tanken var *ikke* at det verdimesig er ansett som bedre enn et utenlandsk utseende, men at de dermed kunne gli inn i mengden av etniske nordmenn ved å se ut som en "gjennomsnittsnordmann", i den grad han/hun finnes. Slik vil annerledes-faktoren være fjernet.

På dette spørsmålet er det fem informanter som sier at de aldri har hatt lyst til å se norsk ut. To kvinnelige informanter sier de noen ganger kunne tenkt seg et annet hår som var lettere å farge eller krølle. Dette ser jeg ikke nødvendigvis som et uttrykk for å ønske seg et etnisk norsk utseende. Den ene sier også eksplisitt at det ikke nødvendigvis behøver å være noe norsk, men bare en *annen* type hår. Anne sier at hun har kunnet ønske seg sånne øyelokk som alle andre jenter har. Særlig var dette viktig for henne i en periode da hun var mer opptatt av sminke, fordi hennes øyelokk er vanskeligere å sminke. Hun nevner altså her et etnisk trekk som hun i en periode har ønsket å endre, men hun sier at om hun fikk tilbud om å endre det, ville hun ikke gjort det. Tre informanter opplyser at da de var yngre var det visse øyeblikk de

²³ Det er flere tilfeller hvor informantene motsier seg selv og har logiske brister i sin tale. Dette har jeg bevisst unnlatt å kommentere under intervjuet. Først og fremst for å unngå å påvirke informanten i ytterligere grad.

²⁴ Ordet mirakel innebærer dessverre positive verdimesige konnotasjoner, at det er en ønsket tilstand å få et norskt utseende, men i denne betydningen betyr mirakelspørsmålet at man kan gjennomføre noe som overskrider realitetens grenser.

ønsket å se norske ut. Dette er ikke lenger noe de tenker på. Den ene uttrykker seg slik:

"Jeg tror i visse øyeblikk før når eg var yngre så tror jeg kanskje at jeg kunne ønske at jeg kunne hatt et norsk utseende, men ikke nå i det hele tatt og ved også sikkert nærmere ettertanke da også så ville jeg nok heller ikke gjort det eller ville byttet det da (Frode, 26 år).

Felles for de tre er at det er noe de i perioder ønsket seg da de var yngre, men nå ikke lenger bruker krefter på. Noe av forklaringen kan ligge i at ungdomstid generelt er en tid med et skjørere og mer usikkert selvbilde og identitet. Tormod Øia påpeker at: "Det er stor enighet om at puberteten og ungdomsalderen er kjennetegnet av raske fysiologiske, kognitive og sosiale endringer" (Øia, 2003: 36). Denne ustabiliteten gjør det høyst sannsynlig at det er gjeldende for alle ungdom, uavhengig av om de er utenlandsadopterte eller ikke. Derfor ser jeg ikke dette som et uttrykk for selvforakt, men heller et behov for å passe inn. Altså er et ønske om et norsk utseende et uttrykk for et ønske om å passe inn blant majoritetens etniske utseende. Siden de ganske tilfeldig har havnet i Norge, blir derfor ønsket å se ut som den norske majoriteten, men hadde de vokst opp i for eksempel Kenya hadde de kanskje ønsket seg et tradisjonelt kenyansk utseende. Poenget ligger i at det er ikke utseendet i seg selv som er problemet, men at de til tider har lyst til å bare kunne være sånn som alle andre.

Den informanten som sterkest gir uttrykk for at hun noen gang kunne ønske seg et norsk utseende er Janne. Hun sier følgende om dette:

"Ja, jeg ønsket det fordi jeg følte at sånn som jeg så ut det passet ikke med de skjønnhetsidealene som var, men jeg tenkte aldri at jeg skulle gjøre noe med det, det var bare trøblete en periode på en måte, så etterhvert så klarer man å innfinne seg med det [...] det var perioder hvor jeg bare syntes at "herregud, så stygg jeg er, hvorfor kan ikke jeg også bare være lang og ha langt, lyst hår liksom" (Janne, 25 år).

Hun beskriver at det var en periode hvor hun ønsket et norsk utseende, men også hun, i likhet med de tre overnevnte informantene, sier at det ikke er aktuelt lenger. Nå som hun har blitt eldre har hun "innfunnet seg med det", som hun uttrykker det selv. Noe som har hjulpet henne til å innfinne seg med dette er et besøk i hennes fødeland. Videre beskriver hun at det var veldig deilig for henne å se andre folk som så ut som henne. Altså å oppdage at det var mange andre som så sånn ut, men uten å være helt identiske. Da forstod hun at det fantes mer enn kun ett skjønnhetsideal.

Som nevnt ovenfor er det felles for alle at tidspunktet de beskriver er ungdomstiden. Etter at de har blitt eldre og mer sikre på seg selv og sin egen identitet, har de lagt disse ønskene bak seg. Man kan anta at ungdomsårene er en vanskelig tid generelt med hensyn til identitet. Og kanskje til og med ekstra vanskelig for utenlandsadopterte, som får et annet etnisk utseende å inkorporere i sin identitetsdannelse. Særlig er dette en periode hvor å passe inn og konformitet har et stort fokus. Det er tungt å skille seg ut, og enda tyngre i en ungdomstid hvor man jobber med egen identitet og selvbilde. Dette støttes av flere informanter som eksplisitt nevner tenårene som den vanskeligste tiden når det gjelder identitet og selvbilde.

I klar motsetning til Janne finner vi Dagranns ytringer. Når hun blir spurt om hun kunne tenke seg å se ut som en etnisk nordmann svarer hun "aldri", og at hun trives godt med sin annerledeshet og sitt utseende. Dagrunn og Janne er særlig interessante fordi de videre forteller om to ganske like situasjoner. Begge sier at et besøk i fødelandet i voksen alder, har hjulpet på deres identitet og selvoppfatning. De har begge opplevd hvordan det er å være definert som annerledes i Norge, men etter et besøk i sine respektive fødeland, fikk de oppleve å ikke skille seg nevneverdig ut fra mengden. De beskriver dette på følgende måte:

"[...] det har noe med å gjøre fordi at jeg har vært i (navn på fødelandet) fordi jeg har nettopp hatt den følelsen; gli inn i mengden og den er veldig behagelig, veldig tilfredsstillende, men da har man på en måte muligheten til å gjøre det, man trenger heldigvis ikke å se ut som en etnisk nordmann for å føle det" (Dagrunn, 28 år).

"[...] jeg var i (navn på fødelandet) i 2001 så var det også veldig deilig for da så jeg det at folk så jo ut som meg, selv om det var ingen som lignet på meg, men folk så jo ut som meg, det var jo faktisk ganske mange flere enn meg som bare så sånn ut" (Janne, 25 år).

Ordene de bruker er henholdsvis "veldig behagelig" og "veldig deilig", når de forteller om hvordan det er å kunne gli inn i mengden. Her "oppdaget" de at det finnes flere skjønnhetsidealer, og en annen majoritet enn kun det norske utseende, som de har vokst opp med. Og dette har tydeligvis vært viktig for begge to i sitt arbeid med egen identitetsbygging, særlig det å kunne akseptere sitt utenlandske utseende.

"I ungdomsåra skjer det en intens meningsproduksjon og utvikling og konsolidering av egen identitet. Hvor ligger kildene og referanserammene til den meningsproduksjonen som skjer i ungdomsmiljøene?" (Øia, 2003: 243).

Øia (2003) stiller her et sentralt spørsmål. I løsrivelsen fra foreldre er det andre sosialiseringssagenter som får en større rolle. En slik aktør er blant annet media og dens innflytelse. Jeg har derfor spurt informantene om de er enige i at media har en preferanse for et vestlig skjønnhetsideal, og hva de eventuelt tenkte rundt dette. Tanken er at det er et vestlig utseende som dominerer mediabildet, både i redaksjonelt stoff, reklame og ikke minst modellene de bruker. En artikkel fra Dagbladet sin nettugtave²⁵ tar nettopp opp dette temaet.

"Sjefredaktør Heidi Sinding-Larsen i motebladet Woman innrømmer overfor Dagbladet.no at det kan være vanskelig for mørkhudede modeller å få oppdrag i Norge. - Når man lager et blad, vil man treffe så mange som mulig. De fleste i Norge har et nordisk utseende, og da er det naturlig at man bruker flest av denne typen modeller, sier hun. Hun tror det er en grunnholdning i mennesket at man gjerne identifiserer seg med det som likner en selv, og dermed også blir mer tiltrukket av modeller som er likere en selv" (publisert 27.04.2008).

Sinding-Larsen i bladet Woman²⁶ snakker om identifikasjon med modellene og i dette tilfellet i ekstrem grad er det snakk om kun ytre trekk. Fenomenet mener jeg ikke er fjernt fra Mead (1967) og Cooley (i Stensaasen & Sletta, 1998) sine tanker om speilingsteorien, og hvordan den virker inn i identitetsbyggingen. Videre i artikkelen står det at en av årsakene er at salget av magasiner går mye dårligere med mørke modeller på forsiden, derfor blir bransjen tvunget til å velge modeller med et vestlig utseende. Målet er ikke her å felle noen dom over medias diskriminering av mørke, men å etablere en oppfatning av hvilken dagsorden de kan sette, også når det gjelder skjønnhetsidealer.

Når jeg spør informantene om de er enige i påstanden om at det er et vestlig skjønnhetsideal som dominerer i media, svarer hele åtte at de er enige i den påstanden. En vet ikke, og en er uenig. Den som er uenig er Dagrunn. Hun svarer litt kryptisk på hvorfor hun er uenig, men sier at det er fordi hun bor i Oslo og føler det er begge deler. Jeg forstår det slik at hun mener Oslo er et mer multietnisk samfunn med flere skjønnhetsidealer. Hun innrømmer imidlertid at hun ikke har reflektert så mye over den problemstillingen.

Det store flertallet er dog enige i påstanden, og når jeg ba dem om å utdype sine tanker rundt dette, var blant annet følgende ett av svarene:

²⁵ <http://www.kjendis.no/2008/04/27/533774.html>

²⁶ Man bør riktignok være kritisk til motebladet Woman sin akademiske tyngde, men det hindrer det ikke i å kunne komme med et fruktbart innspill i denne tematikken rundt media og skjønnhetsidealer.

"Nei igjen da, det er det med å kunne sammenligne seg med noen andre for å finne ut hvor pen man er eller hvor stygg man er, hvor høy man er, hvordan øyne er, hvordan utseende ditt er i forhold til andre det var jo litt problematisk, selv om jeg gikk rundt og var veldig sånn hvit i hodet men så funka det ikke så fint når man skulle se på de fine, glaserte bladene, man plasserte selv jo i forhold til vennegjenger og venninner." (Anne, 29 år).

Som Mead (1967) og Cooley (i Stensaasen & Sletta, 1998) skriver om, sier også Anne at man sammenligner og speiler seg i andre mennesker. I dette tilfellet er det snakk om utseende. Man ser på andre og media kan sette agenda for hva som skal oppfattes som estetisk, dette er en agenda som igjen er påvirket av markedskreftene via salgstall. Uten at dette skal bli en medieanalyse, kan man kanskje si at samspeillet mellom forbrukerne og media danner noe av grunnlaget for skjønnhetsidealene. Dette blir da et ideal som oftest inkluderer et vestlig utseende og ekskluderer andre. Elin tar opp hvordan dette kan påvirke utenlandsadopterte.

"Det er jo...personlig så gjør det meg ingenting, men jeg skjønner jo at andre som har hatt en annen oppvekst enn meg og andre verdier enn meg og sånn da, som selvfølgelig synes at det kan være stigmatiserende og med på å gjøre forskjellene større da" (Elin, 20 år).

Selv lar hun seg ikke påvirke av dette, men tenker at det kan virke ekskluderende ovenfor andre utenlandsadopterte. Mangelen på etnisk mangfold i media kan føre til et syn på majoriteten som det normative. Her kan det også dannes et *oss* og *dem* skille. Et slikt skille kan være med å skape en følelse av annerledeshet og marginalitet, og kanskje til og med fremmedgjøring.

4.1.3 Følelse av annerledeshet?

Muligheten for at utenlandsadopterte kan føle seg annerledes, er et sentralt aspekt i denne oppgaven. Bakgrunnen for dette er at et annerledes utseende kan være medvirkende til at utenlandsadopterte opplever fremmedgjøring. Mye av kjernen i fremmedgjøring ligger i en fornemmelse av å føle seg annerledes, marginalisert og på utsiden av de rådende idealene. På spørsmål om informantene noen gang har opplevd dette svarer de fleste nei. Det er altså ikke en veldig utbredt opplevelse blant mine informanter, men det finnes noen unntak. Anne er et slikt unntak. Hun sier hun ikke har hatt den følelsen i voksen alder, men forteller om enkelte episoder i ungdomstiden da hun ble holdt litt utenfor i miljøet sitt. Hun uttrykker det slik:

"Kommer litt an på hvordan man definerer det på en måte men, litt sånn tidlig tenår, unger og ungdom kan være ganske brutale med hverandre, da var det en periode at man ble litt sånn utstøtt eller blant noen, blant de på en måte de mest populære som hang med de store gutta på et eller annet hvis fordi jeg

så annerledes ut" (Anne, 29 år).

Det er ikke usannsynlig at denne anelsen av å være litt utstøtt, kan føre til en følelse av fremmedgjøring og annerledeshet, selv om det ikke er akkurat de ordene hun bruker. I tillegg er hun ikke i tvil om at det var utseendet som var hovedårsaken til at hun ble holdt utenfor. For da hun vokste opp var det mye rasisme i hennes hjemkommune, det var nesten "litt sånn moderne å være det [rasist]", sier hun. Hun fikk i den forbindelsen høre utsagn som følgende: "[...] "ja men ikke deg da Anne, fordi du er jo norsk", og da var jeg på en måte definert som ikke norsk alikevel når man må poengtere det på et eller annet vis da". Da blir det som den evige sirkelen Fanon (1986) beskriver, vi liker deg til tross for hudfargen og når vi misliker deg, påpeker vi at det ikke er på grunn av den; den er der som et tema uansett. Og dette synes hun var litt rart, at folk hun hadde kjent siden barnehagen kunne vise rasistiske holdninger, men var snar til å poengtere, "men ikke deg da Anne". Dette ble en tydeliggjøring av hennes utenlandske utseende og annerledeshet for henne.

Senere i intervjuet sier hun at dette gjaldt mest i ungdomstiden og at hun senere ble "tatt inn i varmen igjen". Dessuten tilskriver hun dette til tenåringer generelt. Hun sier at ungdom er flinke til å finne hakkekyllinger. Og det kan være på grunnlag av hva som helst, om en gutt er dårlig i fotball, eller at noen har rødt hår og fregner. Her tenker jeg at hvis det kan være nesten hva som helst, kan i hvert fall et utenlandsk utseende være særlig utsatt for kommentarer og grunnlag for "hakking", noe da Anne nettopp forteller om i intervjuet.

Den andre som også beskriver en følelse av fremmedgjøring er Dagrunn. Først svarer hun at hun ikke har opplevd det, men når hun tenker seg om ser hun at enkelte av hennes erfaringer kan knyttes til fremmedgjøring. Særlig sikter hun til situasjoner hvor hun må bevise at hun er norsk. Måten hun prøver å bevise dette på er først og fremst ved hjelp av språket. Selv om hun snakker flytende norsk, har hun opplevd at folk snakker engelsk til henne. Hun beskriver dette slik:

"Jeg prøver å bevise det ved ja gjerne språk da, for det er det jeg på en måte har, så får jeg ikke liksom innpass alikevel, type at folk bare fortsetter å snakke engelsk til meg i butikkssammenhenger og såne ting. At jeg snakker norsk til dem og at de, altså de har snakket norsk til kundene før på en måte, også kommer jeg så snakker de engelsk, så snakker jeg norsk, så snakker de engelsk, fortsetter å snakke engelsk, jeg tror vel det er mest såne situasjoner" (Dagrunn, 28 år).

Hun sier at selv om hun prater med folk som hun vet er norske så henvender de seg til henne på engelsk, og dette fortsetter etter hun har snakket flytende norsk til dem. På denne måten blir hun tydeligvis oppfattet og kategorisert som utenlandsk, og derfor snakker de et utenlandsk språk til henne. En slik respons fra omgivelsene synes Dagrunn er uhøflig, og hun tenker mye på det at hun må forsvare at hun faktisk oppfatter seg som norsk til tider. Koreanskadopterte Geir Follevåg kan også fortelle om lignende erfaringer i sin bok *Adoptert identitet*. "Det kan vere den mest trivielle ting som at kassadama på Rimi eller Rema spør meg: "Do you want a bag?" Min ytre utsjånad kan vere såpass forvirrende at dei til og med etter å ha utveksla setningar med meg på norsk brått slår over i engelsk" (2002: 97). I dette tilfellet later det til at folk har vanskeligheter med å forstå at utenlandsadopterte kan være norske, siden de slår over til engelsk et stykke ut i samtalen. Det er ikke vanskelig å tenke seg at det kan virke fremmedgjørende ovenfor utenlandsadopterte.

4.2 Etnisk identitet

Mitt andre delspørsmål omhandler begrepet etnisk identitet. Dette spørsmålet er som følger:

Hvilken etnisk identitet opplever de utenlandsadopterte at de har?

"Et annet sentralt aspekt ved utenlandsadopterte ungdommers identitetsutvikling er deres forhold til egen etnisitet" (Dalen og Sætersdalen, 1999: 53). Her vil det være snakk om hvordan de selv opplever deres etniske tilknytning, og sin forståelse av hvordan de oppfatter sin tilhørighet og identitet. Det handler om "hvem er jeg?" og "hvem er jeg i forhold til andre?". Dette har jeg forsøkt å få innsikt i i følgende del.

4.2.1 Egen opplevelse av etnisk identitet

Under dette deltemaet vil det være fokus på informantenes egne opplevelser rundt hvilken etnisk identitet de har. Her vil det handle om fortellinger om hvordan de ser på seg selv, og egen rolle i forhold til eget utseende, etnisitet og tilhørighet.

Aller første spørsmål her går ut på å spørre informantene om de føler seg som en nordmann. Her er det hele syv stykker som sier ja, to svarer nei og en sier både og. Av de syv som føler seg norske er det fire som knytter dette til kulturbegrepet. En av informantene beskriver dette presist på denne måten:

"Ja, når jeg snakker så vil jeg si at jeg er norsk, jeg har jo vokst opp med norsk kultur og norske verdier og norsk statsborgerskap og norsk som hovedmål og i det hele tatt, har jo ingen annen kultur å lene meg tilbake på for jeg har jo ingen kjennskap til den (navn på fødelandet) kulturen" (Elin, 20 år).

Elin beskriver her at hun har blitt sosialisert inn i en norsk kultur²⁷ og det norske samfunnet siden hun kom til Norge som ca. 18 måneder gammel, og opplever seg derfor som norsk. Dette er felles for alle de ovennevnte fire informantene. De identifiserer seg med norsk kultur, og norske verdier og normer, siden det er den eneste kulturen de kjenner. Dette er noe de har fått hovedsakelig gjennom interaksjon med sin etniske norske familie og sine norske venner. Et slikt fokus på kultur kan knyttes til forholdet informantene har til norske tradisjoner. Siden

²⁷ Begrepet "norsk kultur" er riktignok et upresist begrep. En klar definisjon av hva det er, finnes ikke, det handler ofte om myten om at det finnes ett eller flere fellestrekk for alle innen en etnisk gruppering (jfr. avsnitt om etnisitet). I dagligtale brukes det derimot ofte i betydningen; norske verdier, normer og tradisjoner. Slik jeg forstår informantene, nytter de begrepet i denne betydningen.

så mange sier de oppfatter seg som nordmenn, er det rimelig å anta at de også følger en del norske tradisjoner, i hvert fall til en viss grad. Å kategorisere dette kan by på noen utfordringer av operasjonell art. Få har et bevisst forhold til i hvilken grad de følger norske tradisjoner, og ofte er dette ubevisste vaner og livsmønstre som de har hatt siden barndommen. Når informantene begynner å reflektere rundt temaet kan det bli større, kun ved å bli satt fokus på det. Uttalelser om norske tradisjoner tyder på et lite bevisst og refleksivt forhold til dem. De sier de feirer jul, står på ski og andre antatt typisk norske aktiviteter av vanesak, fordi de alltid har gjort. Flere kommer med lignende utsagn som Grete: "Ja, men bare fordi at jeg er vant til det". De har vokst opp med dette hos sine etniske norske familier, og gjør ikke noe aktivt for å bryte det mønsteret de har blitt sosialisert inn i. Når disse vanene er internalisert går de automatisk, og informantene må eventuelt danne nye tankemønstre for å bryte en tradisjon.

Likevel er det noen punkter som vitner om bevisste valg med hensyn til norske tradisjoner. Når det gjelder bruken av bunad, har flere tatt et klart standpunkt. Halvparten sier de ikke kunne tenkt seg å gå med bunad. Når de har vurdert bunad eller fått prøve en, føler de seg "utilpass og teit", eller "så norsk er jeg ikke rett og slett", som henholdsvis Elin og Anne ordlegger seg. Elin forteller hun har tatt et bevisst valg om ikke å bruke bunad, etter at hun følte det ikke passet med hennes etniske identitet. Dette er i samsvar med flere informanter som også sier at de ikke føles riktig å bruke bunad i forhold til hvordan de oppfatter seg selv. En av grunnene Elin bruker til å forklare dette er som følger:

"[...] men altså bunaden har veldig sånn sterke kulturetter i Norge da, det liksom stammer fra et sted hvor kanskje hele slekten din og alle generasjoner kommer fra og sånn, og da har jo ikke jeg...hvis jeg skulle hatt en bunad nå så er det liksom å ja skulle jeg hatt bunad fra (landsdel i Norge) sånn som søsteren min har fordi moren min er derfra eller skulle jeg hatt en fra (navn på fylke i Norge) fordi faren min er derfra eller skulle jeg hatt en fra (landsdel i Norge) fordi det er der jeg er vokst opp, det blir jo ikke det som bunaden egentlig skulle være, det hadde ikke blitt sånn på meg da" (Elin, 20, år).

Informanten nevner mangelen på generasjonsrøtter, og føler det diskvalifiserer henne fra å bruke et såpass sterkt kulturuttrykk som bunaden representerer. Selv om hun ikke er i stand til å spore sine generasjoner langt tilbake i tid, sier hun senere i intervjuet at hun langt i fra føler at hun mangler hverken kulturetter eller tilhørighet.

"[...] men ikke så langt i fra altså jeg føler jo meg ikke rotløs på noen som helst måte, jeg har jo heller derimot fått mange fine kulturer jeg, siden foreldrene mine kommer fra to vidt forskjellige steder og de

igjen har funnet seg nye som kommer fra helt vidt forskjellige steder så jeg føler at jeg er veldig sånn kulturrik da på norsk kultur. Det samme julemåltidet det spiser jeg tilberedt på fire forskjellige måter det er jo ikke så veldig rotløst, jeg kan referere mange av mine preferanser og holdninger og tradisjoner og sånn til typisk norske kulturer da så jeg føler jo ikke at jeg svever uti der, jeg føler jo jeg har feste" (Elin, 20 år).

For Elin er det en berikelse å ha ulik tilknytning til forskjellige deler av landet, og hun føler det gir henne en identitetsmessig forankring, og flere "kulturelle ben" å stå på. Faktisk kan det være slik at utenlandsadopterte Elin har en rikere tilgang på norske kulturtradisjoner enn mange etniske nordmenn har.

På spørsmålet ovenfor om informantene føler seg som nordmenn, var det altså to stykker som svarte nei. De to er Ingrid og Dagrunn, og deres følelser rundt dette er interessante i denne oppgaven. Ingrid sier om dette: "Føler meg egentlig ikke norsk akkurat i grunn, føler meg mer (navn på fødeland) som sagt enn norsk, så ja". Ingrid sier også at en nordmann er en som er født og oppvokst i Norge, ergo kan ikke hun være en nordmann i følge seg selv. I tillegg sier hun at hun er lite opptatt av å følge norske tradisjoner, og at det ikke er spesielt ille for henne om hun ikke kan definere seg selv som nordmann. Hun gir uttrykk for en sterkere grad av interesse for fødelandet enn de fleste andre informantene, og hun sier hun ønsker å reise dit for å se hvor hun ble født, og prøve å lære seg litt av kulturen der. Dessuten vurderer hun å flytte dit for å studere for en periode. Tidligere har jeg trukket frem at Ingrid har vært plaget med mobbing på skolen, hvilket kan forklare noe av at hun føler seg litt "fremmed" ovenfor norsk kultur og norske tradisjoner. Man bør være forsiktig med å tillegge mobbingen alt for mye betydning i hennes liv, men tanken er at mobbingen kan virke som en push-faktor²⁸ bort fra den norske kulturtradisjonen, og da over til en økt interesse for fødelandets kultur. Informanten Henrik sier faktisk dette under intervjuet; "Jeg tror de fleste føler seg norske hvis de har hatt en alright oppvekst".

Den andre informanten som sier hun i liten grad føler seg som en nordmann er Dagrunn. Slik forteller hun om dette.

"[...] jeg føler at jeg er mer (navn på fødeland) enn norsk, men om det bare er fordi at jeg har lyst til å ta avstand fra det norske, det kan hende, det er jeg ikke helt sikker på, men jeg kan ikke si at jeg er nordmann og jeg kan ikke si at jeg er (navn på fødeland) heller for det er jeg ikke" (Dagrunn, 28 år).

²⁸ Push -faktor kan beskrives som en faktor som skyver folk i en retning, noe folk vil komme bort fra. Og en pull-faktor er noe folk ønsker å komme til. For eksempel bort fra mobbing til et mer inkluderende miljø.

Dagrunn er den av informantene som har aller sterkest tilknytning til sitt fødeland, og hennes historie er helt unik blant mine informanter. Dette involverer blant annet flere besøk til fødelandet, mye åpenhet for fødelandets kultur og kontinuerlig kontakt med sin biologiske mor og søsken. Hun forteller at det begynte med at hennes biologiske mor og hennes adoptivforeldre holdt kontakten med hverandre helt siden hun ble adoptert. Derfor har hun alltid visst at den kontakten var der, og etter hun har blitt eldre har hun på eget initiativ tatt mer kontakt med sin biologiske mor. I tillegg bodde hun også i voksen alder ni måneder hos sin biologiske mor. Slik uttrykker hun dette:

"[...] jeg ville reise til (navn på fødelandet) fordi jeg ville finne ut om jeg på en måte...om den kulturen hadde noe med meg å gjøre eller ikke, det er på en måte å sette på prøve ganske sterkt de norske kulturelle tingene kontra en sånn latin-amerikansk kontekst, også tror jeg at jeg alltid har følt veldig sterkt at jeg på en måte skylder min biologiske familie å komme der og være der og stille opp for dem (Dagrunn, 28 år).

Dagrunn opplever et slags ansvar for å oppsøke og stille opp for sin biologiske familie, kanskje særlig fordi kontakten har vært der hele tiden. Hun gikk også veldig inn for å tilpasse seg kulturen i fødelandet da hun var der, dette for å kjenne på hvordan hun kunne blitt hvis hun ikke ble adoptert. Alt dette har satt henne i en mer utfordrende situasjon når det gjelder utviklingen av en etnisk identitet. En av følgene er konflikt mellom hennes norske identitet og fødelandets kultur som hun gjerne ville tilegne seg. For eksempel hennes "norske" holdninger til kvinnens rolle kom i skarp kontrast til det hun beskriver som fødelandets "ekstreme macho-kultur". Dette kunne hun ikke legge fra seg uten videre, og gjennom denne konflikten ble hun veldig bevisst de holdninger hun har tilegnet seg i Norge.

På den andre siden sier hun at på visse områder føler mer tilhørighet til fødelandet enn til Norge.

"Ja veldig, jeg tror at jeg følte veldig at de tingene som jeg synes var annerledes med mine holdninger og mitt lynne her i Norge i min adoptivfamilie gjennom alle årene, de kunne jeg få gjenkjennelse av og bli godtatt og akseptert på en annen måte i den kulturen [...] (Dagrunn, 28 år).

Et slikt område hun beskriver er eksempelvis måten å uttrykke følelser på. Her har hun alltid følt seg annerledes enn sin adoptivfamilie, og opplevde i fødelandet en helt annen tilhørighet og aksept for sin ekspressive uttrykksmåte. Dette har styrket den delen av hennes identitet,

noe som var veldig viktig for henne. Måten det har vært viktig for hennes identitetsarbeid forklarer hun slik:

"Jeg tror at jeg har nok lært veldig mye og tatt til meg veldig mye av den kulturen som gjør at jeg føler at jeg kan eie det uten at jeg må forsvare det og det tror jeg egentlig er det viktigste for meg så lenge at jeg kan få lov til å bestemme, og ikke føler at jeg må forsvare for noen at jeg er det ene eller det andre, eller en blanding eller hva som helst så er det det som er viktigst egentlig" (Dagrunn, 28 år).

Jeg tolker Dagrunn slik at hun har internalisert verdier fra hennes fødeland også, og at disse føles naturlig for henne. Slik slipper hun å forsvare noe, både ovenfor seg selv og sine omgivelser. Dette forholdet til fødelandet kan også knyttes til arv og gener, noe jeg har også har valgt å undersøke.

Et punkt som er viktig for de utenlandsadoptertes opplevelse av etnisk identitet, er deres forhold til arv og gener. Informantene er ikke biologisk relatert til sine adoptivforeldrene, og tilhører ofte også av en annen etnisk gruppe. I tillegg er det også flere usikkerhetsmomenter rundt hvem som er deres biologiske foreldre. Disse aspektene er noe de må ta hensyn til når de skal utvikle en etnisk identitet. Poenget med å undersøke dette temaet er å vite hvordan informantene forholder seg til denne litt spesielle delen ved deres liv. Først ønsket jeg å avdekke hvorvidt de har, eller tenker å oppspore sine biologiske foreldre.

Utenom Dagrunn er det kun Anne som har oppsøkt og funnet sine biologiske foreldre. Da hun fylte atten år fikk hun tilgang til informasjon om hennes biologiske familie. Hun fikk da vite at det fantes en biologisk familie som ville treffe henne, og hun sa ja til å møte dem. Litt om årsaken til at hun ønsket dette er søm følger:

"Jeg ville jo møte fordi jeg ville se dem, jeg ville vite også ville jeg jo, jeg er ganske nysgjerrig person så jeg ville da selvfølgelig vite hvorfor, de hadde jo også barn sammen fordi de var gift fremdeles, så ville jeg møte dem også, jeg ville se, så ville jeg liksom bare vite hvem er dere som mennesker, hvordan er dem som person og det fikk jeg jo svar på eller om jeg ikke fikk svar så fikk jeg ihvertfall oppleve det" (Anne, 29 år).

Hun sier hun var nysgjerrig på sitt opphav og det fikk henne til å oppsøke hennes biologiske foreldre da hun hadde sjansen. Blant annet lurte hun på om hun lignet på sin mor eller far, likheter med eventuelle biologiske søsken og personlighetstrekk som hun kunne ha arvet. Altså vanlige spørsmål etniske nordmenn også stiller seg. Siden hun møtte de flere ganger

under sitt opphold i fødelandet fikk hun svar på flere av disse spørsmålene, og kom til den slutningen at hun var relativt preget av hennes adoptivfamilie. Hun oppdaget at hun ikke visste hvordan man skulle føre seg der, og følte seg klønete i møte med fødelandets kultur og normer.

En måte besøket i fødelandet har preget hennes identitet er en navnemodifikasjon. Etter hennes besøk i fødelandet tok hun til seg hennes opprinnelige asiatisk-klingende navn, som mellomnavn i kombinasjon med sine norske. Personnavn er unektelig knyttet til identitet, og en slik handling kan vitne om større aksept for sitt opphav. Slik blir det nye navnet blitt en viktig del av hennes etniske identitet.

Henrik er en informant som har syslet med tanken på å oppsøke sine biologiske foreldre, men har ikke tatt den endelige avgjørelsen ennå. Han har planlagt et besøk i sitt fødeland sommeren 2007, men mest for å se landet og kulturen. Han er ikke klar for å forsøke å finne sine biologiske foreldre og vil tenke mer på det. Et poeng han nevner er at biologiske foreldre ikke lever evig, og mener sjansene for at de er i live blir mindre for hvert år som går. Med tanke på at han er den eldste informanten med sine 33 år er det en relevant problemstilling, og forsåvidt for alle informantene også. Han sier det slik: "Jeg tror at hvis jeg skal gjøre noe så må jeg gjøre det relativt snart hvis ja, det blir mye hvis'er her, men fordi folk blir ikke yngre" (Henrik, 33 år).

Likevel sier de fleste at de ikke har lyst til å søke etter biologisk opphav. Grunnene til det kan være mange. En årsak er at det sjelden er solskinnshistorier bak adopsjonen. Ofte er bakgrunnen for en adopsjon bundet til sosial nød, skam, tabu og sorg. Da kan det være lite positivt og givende å grave opp slike gamle historier, for hverken adoptivbarn som må konfrontere sin ofte trøblete start på livet, adoptivforeldre som får et "konkurrerende" foreldrepar og biologiske foreldre som atter en gang minnes på sitt vanskelige valg. Janne er en av de som har fått kjenne på hvordan det kan være å søke i sin fortid. Hun sier:

"Jeg fikk se den mappa som er der på meg, det sto ikke noe der som jeg ikke visste fra før, men jeg husker veldig godt at jeg satt der og så på den også ser jeg bare det står "abandoned" står det, og jeg bare hæl!, jeg har faktisk blitt forlatt liksom, det slo meg sånn!" (Janne, 25 år).

Å lese i sin mappe var en sterk opplevelse for henne og mener at de som oppsøker sine

biologiske foreldre bør tenke nøye over det først. Hun har reflektert mye over dette og tilføyer:

"Jeg tror ikke man bare skal gjøre det uten å ha tenkt veldig, veldig, veldig nøye igjennom det fordi det er så utrolig mange situasjoner man kan møte, man hører alle solskinnshistoriene, men jeg tror også at det er veldig mange andre ting som kan skje" (Janne, 25 år).

Videre sier hun at hun har bestemt seg for ikke undersøke mer rundt biologiske foreldre inntil videre, ikke før hun er "ordentlig godt forberedt" som er ordene hun nytter i intervjuet.

4.2.2 Andres opplevelse av deres etniske identitet

Som nevnt i avsnittet om symbolsk interaksjon, dannes forståelse, mening og identitet i samspill med andre mennesker. Ytre faktorer gir innspill på egen oppførsel og selvoppfatning, noe som må inkorporeres i individets identitet (Mead, 1997 og Skaalvik, 1996). I denne delen av oppgaven handler det om de utenlandsadoptertes fortellinger om møtene med sine omgivelser.

Første spørsmål her handler om hvorvidt de har vært utsatt for rasisme eller diskriminering på grunnlag av deres utseende. Tilfellet med Ingrid som ble psykisk mobbet har jeg gjennomgått. I tillegg har jeg tidligere tatt for meg Anne, som opplevde å bli utstøtt i deler av ungdomsårene. Utenom de er det flere som nevner at de har fått noen slengbemerkinger og kommentarer, men ikke noe de anser som alvorlig mobbing eller systematisk trakassering. Ellers kan informantene fortelle om mindre episoder som for eksempel at eldre kommenterer at de snakker godt norsk eller at fremmede snakker engelsk til de. Å vite hvordan dette påvirker informantene er vanskelig å vite, ingen gir uttrykk for at de synes det er rystende opplevelser, noen sier de bare ler av slikt. I en sårbår ungdomstid kan likevel slike episoder prege en person. Informantene blir her uansett alvorlig minnet på sitt utenlandske utseende og må inkorporere dette i sin etniske identitet. Berit prøver å snu sitt utenlandske preg til noe positivt, hun utdanner seg innen IT og mener det teller som pluss å ha et asiatisk utseende i den bransjen. Dette bygger riktignok på en stereotypering av asiater som dyktige innen data, men hun velger å se på det som noe positivt.

En informant som har opplevd diskriminering er Frode. Han nevner to episoder som har vært problematiske. Slik forteller han om de: "

"[...] en jobb jeg søkte på for lenge siden da var jeg seksten år eller noe sånt, for ti år siden, som var for en brunvarebutikk som jeg søkte på som selger, jeg fikk jobben, men ble fortalt at de forventet ikke at jeg skulle ha like høyt salg som de andre pga. mitt utseende, jeg takket nei til den jobben, og utested så har jeg også blitt stoppet ihvertfall og blitt dratt ut av køen på samme utested flere ganger."
(Frode, 26 år).

I forbindelse med salgsjobben ble han eksplisitt fortalt at hans utseende kunne være et handikap. Hensiktene fra arbeidsgiver sin side kunne like gjerne være "hederlige", et forsøk på å advare mot enkelte kunder sine fordommer. Uansett ender det opp med at advarselen oppfattes av informanten som diskriminerende, noe som førte til at han ikke tok jobben. Her opplevde han stigmatisering fra arbeidsgiver før han i det hele tatt har fått prøve seg i jobben, noe som igjen kunne ført til faktisk lavere salgstall. Episode to handler om et utested som oppga som grunn at de hadde hatt bråk med asiatisk-utseende personer før, og ikke kan se forskjellen på utenlandsadopterte eller innvandrere. Senere måtte Frode ta med seg norsk pass for å komme inn og det fikk lokalavisen vite om. De ønsket at han stilte opp med navn og bilde for å kunne ta opp saken og eventuelt legge ned stedet, noe som han ikke var villig til å gjøre. Han sier at utestedets behandling var noe som gjorde han både oppgitt og irritert, men ønsket ikke å være den som sørget for å legge ned utestedet. Informanten anser sannsynligvis ubehaget ved å være den som la ned utestedet for større enn det utestedet påførte han. Derfor lot han det være, til tross for irritasjonen.

Siste eksempel på opplevd diskriminering er fra Dagrunn. Blant annet har hun flere ganger vært den eneste i reisefølget som har blitt stoppet i passkontrollen på flyplasser. Dessuten forteller hun en historie fra at av sine opphold i sitt fødeland. Hun hadde mistet bankkortet sitt og oppsøkte den norske ambassaden for å få hjelp. Om dette sier hun følgende:

"[...] men i hvertfall da jeg kom dit så tenkte jeg at; jaja hvordan kommer de til å reagere på meg fordi at de kommer til å se på utseende mitt først, men jeg har faktisk et norsk pass, men da opplevde jeg faktisk at jeg ble veldig, veldig dårlig behandlet fordi jeg hadde mitt utseende, fordi de ble mistroiske i forhold til mitt pass (Dagrunn, 28, år).

På grunnlag av sitt "innfødte" utseende sier hun at hun fikk dårligere service enn hun hadde forventet. I tillegg trodde hun at de etnisk norske som var ansatt på ambassaden var såpass opplyste at de hadde hørt om utenlandsadopsjon, og dermed godtok hennes historie siden hun snakket flytende norsk, kledde seg norsk og oppførte seg norsk. Men likevel ble hennes

identitet trukket i tvil av andre mennesker. Dette virker som bekreftelse på at hun ikke oppfattes som 100% norsk, i hvert fall når den sosiale konteksten er hennes fødeland.

Et viktig spørsmål i forbindelse med hvordan andre oppfatter de utenlandsadopterte er *hvorfor* de tas for å være utenlandske. Når jeg spør informantene hva de tror grunnen er til at de blir oppfattet som utenlandske er de fleste enige. Det er kun det utenlandske utseende. Det er det første folk ser, og uten å kjenne informantene antar fremmede at de ikke er nordmenn. Anne sier dette om temaet:

"Ja, det mener jeg fremdeles er utseende for ellers kan jeg de samme tingene som alle andre norske kan på et eller annet hvis da, jeg kan i prinsippet stå på ski, jeg kan lage får-i-kål, lage kjøttkaker hvis det er påtrengende at man kan det for å være norsk, jeg kan snakke språket, jeg kan skrive språket og det er for såvidt det språket jeg kan best" (Anne, 29 år).

Til tross for sitt utenlandske utseende oppfatter Anne, og flere av informantene seg som nordmenn, uavhengig av hva for eksempel Språkrådet definerer som en nordmann, en definisjon Anne synes var "fryktelig snever". Dette var en definisjon som ikke innbefattet utenlandsadopterte og kunne være med på å påvirke de utenlandsadopterte sin etniske identitet. Språk og ord kan definere og være normative, særlig når det er snakk om en språkautoritet som Språkrådet. Derfor er det ikke utenkelig at denne definisjonen er en uheldig kategorisering for utenlandsadopterte som føler seg norsk.

Til tross for at samfunnet blir klar over at informantene er utenlandsadopterte og ikke innvandrere eller flyktninger, er det likevel krefter som ikke ønsker at de kan kalle seg nordmenn. På spørsmål om hvorfor de tror enkelte ikke ønsker dette svarer de igjen utseende. Janne påpeker også dette med utseende; "Fordi jeg tror folk fortsatt setter dette med skjønnhetsidealer og sånn veldig høyt, og at enkelte mener at der er det bare et ideal som gjelder og de andre passer ikke inn". Begrepet nordmann knyttes da til å se ut som en nordmann, hva det enn måtte være. Selv om det er en stor genetisk variasjon blant nordmenn, mener enkelte det ikke kan innbefatte skråstilte øyne eller latin-amerikanske trekk. Kanskje Womans sjefsredaktør har et godt poeng når hun sier: "Hun tror det er en grunnholdning i mennesket at man gjerne identifiserer seg med det som likner en selv"²⁹. Altså mulighet for større aksept for mennesker som er like oss selv, og da mindre for de som virker annerledes.

²⁹ <http://www.kjendis.no/2008/04/27/533774.html>

I denne sammenhengen nevner Dagrunn partiprogrammet til Hvit Valgallianse³⁰ med Jack Kjuus i spissen for å sterilisere utenlandsadopterte. Hun sier om dette: "[...] fordi jeg husker at i den samme tiden så kan du jo på en måte si at sånn ting som Hvit Valgallianse som sier at man skal sterilisere adopterte, det husker jeg at det gikk veldig inn på meg da". En slik hendelse kan ha rystet flere enn Dagrunn og har høyst sannsynlig påvirket hvordan utenlandsadopterte oppfatter seg selv. Eksplisitt ytres det her at deres gener og arvemateriale er mindre verdt og må fratras muligheten til reproduksjon. Slike uttalelser gjør det naturligvis vanskeligere å bygge en stolt og positiv etnisk identitet for de utenlandsadopterte.

Likevel er det slik at fremmede flest snakker norsk til informantene og tar de for å være norsk. Her spurte jeg informantene om hvorfor de tror de i det hele tatt blir tatt for å være norske, til tross for sitt utenlandske utseende. På dette spørsmålet svarer de fleste sin "norske oppførsel", "kan kulturen ut og inn" eller "norwegian stiffness" som Grete kaller det. Siden nesten alle informantene er oppvokst med utelukkende en norsk kultur, har de lært seg det som kan kalles for de kulturelle adgangstegnene. Et slikt viktig tegn er det norske språket. En informant sier følgende om dette: "Nei, jeg føler at det er sånn hvis du kan ordentlig norsk så er det mye lettere å bli akseptert, mye, mye lettere, har du en liten aksent så er du med en gang satt på den andre siden" (Knut, 28 år). Alle informantene snakker flytende norsk, og kan oppnå "adgang" inn i det norske samfunnet som nordmenn på grunn av dette. Et viktig poeng er at de blir akseptert som nordmenn på det norske samfunnets premisser, ved å snakke flytende norsk, og ikke med et annet morsmål eller en gang en liten aksent. Ved å beherske språket flytende, gjerne med en dialekt, blir det lettere å gi de status som medlemmer i det norske samfunnet.

I tillegg tror jeg informantenes sosiale kontekst er en viktig faktor om de blir akseptert som nordmenn. Det er lettere å akseptere få, spredte enkeltadopterte som omgås stort sett etniske nordmenn, i motsetning til større grupper med mennesker som skiller seg ut. Et par utenlandsadopterte er OK, men halve skoleklasser med utenlandsadopterte hadde blitt vanskeligere å forholde seg til.

Et viktig aspekt ved informantenes etniske identitet er om det er viktig for dem at de blir

³⁰ <http://tux1.aftenposten.no/nyheter/iriks/d24186.htm>

oppfattet som nordmenn. Tidligere i oppgaven har jeg skrevet om både Dagrunn og Janne. Dagrunn som har sterke bånd til sitt fødeland og sin biologiske mor, og Janne som også opplever en sterk tilknytning til fødelandet. For de er det lite viktig at fremmede tar de for å være nordmenn. Det som er interessant er det er få av de andre informantene som oppgir at det er viktig for dem. Elin svarer følgende på dette spørsmålet:

"Nei egentlig ikke, det med landegrenser og sånn det spiller egentlig ikke så stor rolle, nei jeg tror heller det at jeg vil på en måte at folk skal kunne akseptere meg for den jeg er, som person, jeg har aldri tenkt at jeg vil at folk skal tro eller synes at jeg er norsk da nei" (Frode, 26 år).

Flere informanter sier som Frode, at de ikke har behov for at fremmede tar de for å være nordmenn. Årsakene til dette kan være mange. En kan være at de er så vant til at folk forveksler de med utlendinger at det av den grunn ikke har blitt viktig for dem. Siden folk snakker engelsk til dem er det kanskje et "tapt slag" å kunne bli oppfattet som norsk, derfor har det ikke fått prioritet. En annen forklaring kan være at de er så trygge på sin etniske identitet at de ikke har behov for slike eksterne bekreftelser. Hvis de har internalisert en identitet som nordmenn fra barndommen virker det ikke truende at fremmede forveksler de med utlendinger. En mulighet er også at informantene er mindre opptatt av merkelapper og kategoriseringer. De ser seg selv først og fremst som individer og så lenge de blir møtt med respekt spiller det mindre rolle om de tiltales på engelsk eller norsk.

4.3 Avsluttende refleksjoner

I denne oppgaven har jeg forsøkt å få en forståelse av informantenes livsverden. I tråd med oppgavens problemstilling har jeg valgt å fokusere på temaene annerledshet og etnisk identitet. Analysen har derfor dreid seg rundt fortellinger som kan knyttes opp til disse temaene. Til tider har det vært vanskelig å kategorisere empirien. Informantenes fortellinger følger ikke alltid logiske skjemaer og de har ofte brutt ut i digresjoner, digresjoner som senere har vist seg å være relevante for andre kategorier enn de man holdt på med. Dette kan ses i sammenheng med min halvstrukturerte intervjuguide som har åpnet for en viss dynamikk i temastrukturen. Jeg mener likevel jeg har presentert en noenlunde oversiktlig analyse. Uansett er det på sin plass med noen avsluttende refleksjoner i oppgaven.

Hvis denne oppgavens formål var å definere utenlandsadopterte for å finne en riktig "bås" til de så hadde jeg hatt store vanskeligheter. De lar seg ikke definere som en egen folkegruppe, en egen etnisk gruppe eller en egen rase, hvis man absolutt skal benytte det ordet. Det skrives mye om deres etniske opphav, men de tilhører ikke en bestemt etnisk gruppe. Sætersdal og Dalen (1999) nytter begrepet dobbelmarginalitet om de utenlandsadopterte. Dette fordi de opplever å falle utenfor de fleste kategorier. De kan riktignok ses på som en minoritet i ordets tekniske betydning, i forhold til at de ikke utgjør en majoritet, men hvem kan ikke defineres som en minoritet da? Venstrehendte, nærsynte og studenter er jo alle minoriteter i kraft av å ikke være en majoritet. I tillegg er det lite blant det informantene sier som tyder på en oppfatning av utenlandsadopterte som et stort fellesskap. De opplever heller ikke at de befinner seg i et vakuum eller "svever der ute" som Elin sier det. Da er det heller slik at de ser på seg selv som enkeltindivider som ønsker å bli respektert og møtt som de personene de faktisk er. Informantene er personer med flere personlige kvaliteter enn å være utenlandsadoptert.

"Vi kan velge oss som flyktende, ubegripelige, nølende etc.; vi kan til og med velge å ikke velge oss: i alle disse forskjellige tilfelle stilles det opp mål hinsides en faktisk situasjon, og ansvaret for disse mål hviler på oss. Hva vår væren enn er, så er den valg, og det er opp til oss å velge oss som "store" eller "edle" eller "lavstående" eller "ydmykede" (Sartre, 1966: 190).

Sartre skriver i boken *Væren og intet - i utvalg* om mulighetene for valg i sin tilværelse. Et slikt syn kan settes i forhold til illusjonen om skarpe grenser. Sosialantropologen Hylland Eriksen skriver i sin bok *Kulturterrorisme* følgende:

"Verden består ikke av kulturer. Den består av fem milliarder mennesker som i varierende grad er preget av ulike kulturelle former og tradisjoner, som overlapper og som fremviser stor individuell variasjon. Renhet og entydige grenser er fantasifoste skapt av ofre for streng pottetrening. Verden er skitten og består av et mylder av gråsoner" 1993: 52).

Hylland Eriksen skriver at det er problematisk å operere med klare skiller og kategoriseringer av etnisitet. Han viser til at begrepet inder kan romme et mangfold av både språk og religion. Han tar også et oppgjør med myten om at alle innvandrere, flyktninger eller utenlandsadopterte må flagge sin etnisitet for enhver pris. Hver gang en innvandrers slipper til i media må vedkommende vise til lange kulturtradisjoner og vise fram en eksotisk matrett, selv om han/hun kanskje foretrekker McDonald sin hurtigmat. Dette er kulturterrorisme i praksis, på samme måte som utenlandsadopterte blir møtt med forventninger knyttet til deres utseende. Spørsmål, på engelsk, om de kan karate eller spiser med pinner er derfor ikke uvanlige. Dette kan ses i forhold til prosesser rundt ekstern kategorisering, hvis man behandler noen som fremmed lenge nok, kan de til slutt oppfatte seg som fremmede (Brottveit, 2000 og Sætersdal og Dalen, 1999). Særlig hvis utenlandsadopterte er inne i en sårbar fase med hensyn til identitetsdannelse kan dette få økt relevans. Som jeg beskriver i teoridelen kan slikt være stigmatiserende for informantene. Goffmans (1990) "anticipations" på mulig mangelfullt grunnlag (informantenes ytre) og blir til normative "expectations" (at de er utenlandske og oppfører seg slik). På denne måten kan til og med stereotypier bli reelle som følge av eksterne forventninger og påvirkning.

I teoridelen om etnisitet skriver jeg om tre indikatorer for etnisitet. De var som følger:

- 1) Det formelle. Hvilket statsborgerskap og pass man har.
- 2) Det genetiske. Hvilken genetisk arv og utseende man har.
- 3) Det sosiale. Hvilken nasjon/folkegruppe man opplever tilhørighet til.

Dette problemet med skarpe etniske skiller kan da illustreres på følgende måte. En utenlandsadoptert som er født i for eksempel Sør-Korea, adoptert til Norge som spedbarn, tildeles norsk statsborgerskap og opplever tilhørighet til Norge. Hvilken etnisk kategori faller vedkommende under? Er det en nordmann, koreaner, norsk-koreaner eller en adoptert nordmann? Det formelle sier norsk, det genetiske sier koreansk og det sosiale sier norsk. To av de tre sier norsk, men likevel kan noen føle seg mer koreansk som et par av mine informanter gjør. I tillegg er det eksterne krefter som ikke ønsker at utenlandsadopterte kan

kalle seg for nordmenn. Hvis samme person skulle flytte til for eksempel Tyskland i løpet av barndommen, hvilken etnisk identitet får den personen da? Norsk-tysk-koreaner? I tillegg kan man komme fra andre siden av kloden som australierier og unngå bemerkninger om sin opprinnelse, mens en som kommer fra nordlige Afrika kan få slike kommentarer. Problemet er komplekst og det er vanskelig å komme med klare svar. Ulike krefter vil alltid vektlegge ulike aspekter og gi ulike definisjoner. Derfor kjemper mange utenlandsadopterte en kamp for å kunne kalle seg nordmann, eller til og med slippe å kalle seg noe som helst, uten krav om eksotiske verdier og tradisjoner.

En dimensjon som er sentral i denne oppgaven er informantenes utenlandske utseende. Og det er her mye av kjernen av "problemet" ligger. Ofte er det kun utseende som skiller utenlandsadopterte fra etniske nordmenn, men det er nettopp det andre folk ofte vektlegger. Djuve og Hagen (1995) skriver i rapporten "*Skaff meg en jobb!*" *Levekår blant flyktninger i Oslo*, at folk flest setter likhetstegn mellom en innvandrer og mørkhudet. Det vil si at folk fra de nordiske landene som regel slipper unna betegnelsen innvandrer eller minoritet, ettersom de ser ut som etniske nordmenn. Dette ligner på tilfellet med Amerikas europeiske immigranter som ble assimilert inn i kulturen, mens mørhudede ble fortalt at de aldri kunne bli som dem. Det er altså utseende som som er det viktigste aspektet, og det er kun dette informantene opplever å bli diskriminert eller mobbet for. De kunne like gjerne blitt mobbet for at de ikke kjenner sin blodlinje eller andre forhold rundt adopsjonen, men kommentarene som går igjen er "svarting" og "guling".

Litteraturviteren Tonje Vold skriver i sin avisartikkel *Kunsten å være hvit* følgende:

"Innsikten om at livet i et multietnisk Norge ikke bare påvirker forståelsen av de mørke Andre, men også av det hvite Oss, lar vente på seg" (Dagbladet, 24.02.2007). Vold tar opp debatten rundt Språkrådets definisjon av begrepet *nordmann* og debatten om bruken av ordet *neger*. Hun mener at de som forsvarer bruken av ordet *neger* er et uttrykk for at mange nordmenn føler seg truet når hvite må tilpasse seg en ny situasjon. Norge har knapt begynt å ta inn over seg at det finnes både Ola og Ali Nordmann, og da virker det kanskje fjernere at Ola Nordmann også kan være mørkhudet i kraft av en utenlandsadoptert (ibid.).

Vold skriver også i Samtidens artikkel *Hvit støy* at det hvite regnes for å være det nøytrale, det normative og noe som kan holdes utenfor alle debatter om minoritet og etnisitet. Rase er kun noe *de andre* har og det er de som ikke ser ut som *oss* (2007). Da blir som både Peter

Ratcliffe skriver: "In the public mind, in Europe at least, "race" remains a sort of catch-all term for "the other" (2004: 24). Og som Fanon (1986) skriver, at vi liker eller hater deg uansett hudfarge. Vi tar en stilling til hudfargen likevel. Og det er dette i møtet med *de andre* og *de andres blikk* mye av grunnlaget for vår selvforståelse og selvoppfatning dannes. Disse sosiale prosessene har høyst sannsynlig en stor påvirkning på informantenes identitetsdannelse og opplevelse av annerledeshet. De oppfattes om annerledes og blir minnet på dette gjennom interaksjonen med andre. Her kan de bli møtt med engelsk tiltale eller som informanten Anne opplevde innvandringskritikere kunne si. "[...] "ja men ikke deg da Anne, fordi du er jo norsk". Altså vi ser deg, og vi ser deg som annerledes. I teoridelen skrev jeg om symbolsk interaksjonisme som en viktig mekanisme bak vår identitetsdannelse. Jeg siterer nok en gang Mead og Cooley:

" I forholdsvis permanente og små grupper med mye direkte kontakt mellom medlemmene får jeg stadig tilbakemeldinger om meg og min atferd. Uvilkårlig vurderer jeg disse tilbakemeldingene og setter dem i forhold til min egen person. Slik danner jeg min egen oppfatning av meg selv ved å tilegne meg de verdier, normer og holdninger osv. som trengs for å bli akseptert av de grupper jeg tilhører eller ønsker å være med i. (Stensaasen & Sletta, 1998: 85).

Slike opplevelser som informantene forteller om kan derfor være avgjørende for hvordan de oppfatter seg selv. Dette er tilbakemeldinger på sin egen atferd og eget utseende de må inkorporere i sin egen identitet. Disse tilbakemeldingene er alt fra Annes erfaringer til det statlige Språkrådets utsagn. Om de blir akseptert som nordmenn på lik linje med andre eller som annerledes blir da viktig for deres identitet og selvoppfatning. Ikke minst kan det være viktig for deres egen aksept ovenfor seg selv.

4.3.1 Konklusjon

Å komme med klare konklusjoner på grunnlag av min empiri er vanskelig. Svarene peker ikke alltid i en retning, og det eksisterer flere motsigelser i rådataene. Likevel er det noen nøkkelfunn. En ting som peker seg ut er at ungdomstiden er en tyngre periode for informantene. Om ungdomstiden er en tyngre periode i forhold til etniske nordmenn sin ungdomstid er utenfor oppgavens fokus, men det hadde vært et spennende tema å følge opp. Ungdomstiden er en periode hvor det er større fokus på kropp og utseende, og på konformitet. Flere informanter sier at de slet med eget selvbilde og synes det var ubehagelig skille seg ut i den perioden av livet. Øia skriver at: "I ungdomsåra skjer det en intens meningsproduksjon og utvikling og konsolidering av egen identitet" (Øia, 2003: 243). Med dette i minnet blir da

dette funnet en viktig faktor for informantenes opplevelse av å ha et utenlandsk/annerledes utseende.

Deres utenlandske utseende er det de fleste sier er årsaken til at de kan bli tatt for å være innvandrere eller utlending. Dette er det eneste som skiller dem fra andre etniske nordmenn sier flere informanter. Og de sier at det er noe de er bevisste på, i noe ulik grad. Ingrid som opplevde å bli mobbet sier "mer eller mindre hele tiden". Og flere fortalte at de skrev adoptert i CV'en, jobbsøknader og sa det i telefonen før man skulle møte noen. Likevel er det få som sier at de føler seg fremmedgjorte i det norske samfunnet. Ingen forteller heller om sterke følelser av å ikke høre hjemme i Norge. Man kan oppsummere med å si at det er variasjoner blant informantene hvordan de opplever sitt utenlandske utseende, men at det helt klart gir opplevelser som skiller seg fra etniske nordmenn sine opplevelser. Noe som byr på ekstra utfordringer i deres identitetsdannelse.

Når det gjelder opplevelsen av etnisk identitet er det heller ikke entydig. Informantene må danne seg et bilde på hvem de er, og de hvem de er i forhold til andre. De fleste omgir seg mest med etniske nordmenn og "speiler seg" i de. Her vil det kunne oppleves en "mismatch" mellom menneskene de omgir seg med og hva de ser i speilet. Hvilket gir ekstra utfordringer når man skal danne seg en individuell identitet. I tillegg må de må de på en eller annen måte inkorporere et utenlandsk utseende i sin etniske identitet. Selv om denne selvidentifikasjonen skulle være 100% norsk, er det altså et ufravikelig faktum at de har et annerledes utseende. Det at de faktisk hele livet har skilt seg ut fra mengden har ført til ulike mestringsstrategier. Et fåtall søker mot sitt fødeland og sier de ikke føler seg så veldig norske. Flertallet oppgir at de føler seg som nordmenn. Grunnen til det er hovedsaklig kulturkjennskapen, de behersker de kulturelle kodene som kreves for å få adgang. Ikke minst snakker de flytende norsk og har et levesett som sammenfaller med majoriteten av den norske befolkningen. Det er i hvert fall ikke aktuelt å snakke om en ekstrem marginalisering av de utenlandsadopterte. Informantene mine ser seg nødvendigvis ikke som adopterte og fremmede, men oppfatter seg stort sett som nordmenn flest med hensyn til verdier og holdninger. Dette i den grad det kan nyttes et begrep som "nordmenn flest". Dette siden det sannsynligvis er like store variasjoner innenfor kategorien etniske nordmenn, som det er blant de utenlandsadopterte, og mellom utenlandsadopterte og etniske nordmenn.

For å oppsummere kan man si at det er informantenes utenlandske utseende kan tillegges både

en avgjørende eller en medvirkende faktor. Det er en avgjørende faktor for at de skiller seg ut, blir mobbet for utseendet. Men kan være bare en medvirkende faktor til hvordan de danner sin etniske identitet. Det er flere faktorer som spiller inn i et komplekst samspill i en persons identitetsdannelse, og det er vanskelig å si hvilken rolle kun faktoren et utenlandsk utseende får. Kanskje kunne Ingrid opplevd mobbing med et etnisk utseende likevel på grunn av annet særtrekk. Da hadde hun ikke hatt fødelandet som en pull-faktor og kunne kanskje blitt trukket mot en norsk subkultur eller annen marginal gruppe. Slike mulige livsløp er selvfølgelig umulig å forutsi, men det er viktig å avdekke og forstå rammene og prosessene rundt dette. Noe jeg mener denne oppgaven bidrar til.

4.3.2 Videre forskning

I et slikt forskningsprosjekt er det mange valg som må foretas. Det er begrensninger med hensyn til tidsbruk, omfang og ressurser. Mange potensielt interessante og fruktbare aspekter har falt bort. Å undersøke kulturaspektet hadde vært en spennende innfallsvinkel. Da i et sosialantropologisk lys, hvordan eksterne medlemmer som de utenlandsadopterte blir tatt opp i et stammefellesskap som Norge. Her kunne man sett på ritualer for å markere slektskap, til tross for ingen genetisk tilhørighet. Og gjennomføringen av sermonier hvor tilhørighet, eventuelt ikke-tilhørighet markeres.

Et annet viktig bidrag hadde vært å undersøke den andre siden av adopsjonen. Altså foreldrene som velger å adoptere bort sine barn. En slik undersøkelse kunne dreiet seg om grunner til at man adopterer bort sitt barn og virkningen av dette senere i livet for de biologiske foreldrene.

Dalen og Sæterdal skriver i boken *Kunnskapsstatus om utenlandsadopsjon* også om "hvite felter" på kartet om forskningen om adopsjon. Blant de mest interessante kan jeg nevne: Barn som er adoptert fra Øst-Europa, altså hvor utseendet spiller en mindre rolle. Søskensrelasjoner i adoptivfamiliene, med noen ganger en blanding av adoptivbarn og adoptivforeldrenes biologiske barn. Voksentilværelsen med hensyn til parforhold og egne barn. Samspillet mellom utenlandsadopterte og det norske samfunnet, kohortstudier og oppfølgingsstudier (1999).

"The difference between a lady and a flowergirl is not how she behaves but how she is treated, I shall always be a flowergirl to professor Higgins because he always treats me as a flowergirl and always will, but I know I shall always be a lady to colonel Pickering because he always treats me as a lady and always will".

- Eliza Doolittle, *My fair lady*³¹

³¹ Sitatet er en transkripsjon fra spillefilmen *My fair lady*, utgitt av Warner Bros i 1964.

Litteraturliste:

- Abrahamsen, Aa. F. (1987): *Fint at ikke alle er like...* Den norske bokklubben A/S
- Alvesson, M. og Sköldbberg, K. (1994): *Tolkning og refleksjon* Lund: Studentlitteratur
- Baton, M. (1997): *Ethnic and racial consciousness* London and New York: Addison Wesley Longman Limited
- Blasi, A. (1988): Identity and the development of the self i Lapsley, D.K. & Power, F.C. (red.): *Self, ego and identity - Integrative approaches*. Springer-Verlag
- Botvar, P.K. (1999): *Meget er forskjellig, men det er utenpå...?* Oslo: DIAFORSK, Diakonhjemmets høskolesenter
- Brottveit, Å. (1999): *Jeg vil ikke skille meg ut!* Oslo: DIAFORSK, Diakonhjemmets høskolesenter
- Brottveit, Å. Utenlandsadoptertes identitetsutvikling i Sørbye, L. (red.) (2000) *Norske virkeligheter – diakonale utfordringer* Oslo: Tapir akademiske forlag
- Brodzinsky, D.M. (1992): *Being adopted - The lifelong search for self* New York: Doubleday
- Bø, A.S. (2007): Hvem er Ola Nordmann?, avisartikkel i Aftenpostens papirutgave, publisert 17.08.
- Chalmers, A.F. (2000): *What is this thing called science?* Buckingham: Open University Press
- Christensen et al. (1995): *Adopsjon av utenlandske barn* Oslo: Universitetsforlaget
- Collins Cobuild Essential dictionary* (1988): London. HarperCollinsPublishers / Kunnskapsforlaget
- Dahlslett, E. (2006): Fra barnehjem til adoptivhjem, masteravhandling i pedagogikk, Universitetet i Tromsø
- Dalen, M. og Sætersdal, B. (1999): *Kunnskapsstatus om utenlandsadopsjon* Oslo: Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo
- Djuve, A.B. og Hagen, K. (1995): "Skaff meg en jobb!" Levekår blant flyktninger i Oslo. Oslo: Fafo
- Fanon, F. (1986): *Black Skin, White Masks* London: Pluto Press
- Ebbestad Hansen, J.E. (red.) (1998): *Norsk tro og tanke 1800-1940*, bind 2 Tano Ascheoug
- Feyerabend, P. (2005): How to defend society against science i Jakobsen, T. (red.) kompendium i vitenskapeteori og metode, Høgskolen i Lillehammer

- Fjelland, R. (1999): *Innføring i vitenskapsteori* Oslo: Universitetsforlaget
- Follevåg, G. (2002): *Adoptert Identitet* Oslo: Spartacus forlag as
- Follevåg, Geir. (2006): *Biologosentrisme - Om litterære framstillinger av adopsjon*, doktorgradsavhandling, Universitetet i Bergen
- Goffman, E. (1990): *Stigma - Notes on the management of spoiled identity* London: Penguin Books
- Guibernau, M and Rex, J. (red.) (1997): *The Ethnicity Reader* Cambridge: Polity Press
- Hammer, A. (1998): *Utenlandsadopsjon og identitet*, hovedoppgave i pedagogikk, Universitetet i Oslo
- Halvorsen, K. (1993): *Å forske på samfunnet* Oslo: Bedriftsøkonomens Forlag
- Heggen, K. (2004): *Risiko og forhandlinger* Oslo: Abstrakt forlag as
- Howell, S. (2001) *En vanlig familie: Utenlandsadopsjon i Norge, et stadig voksende fenomen* i Howell, S. og Melhuus, M. (red.) *Blod - tykkere enn vann?: betydninger av slektskap i Norge* Bergen: Fagbokforlaget
- Howell, S. (2006): *The kinning of foreigners*
- Hutnik, N. (1991): *A social psychological perspective* New York: Oxford University Press
- Hylland Eriksen, T. (1992): *Us and them in modern society* Oslo: Universitetsforlaget AS
- Hylland Eriksen, T. (1993): *Kulturrterrorisme* Oslo: Spartacus Forlag AS
- Kallevik, S.A. og Jansen, M. (2006): *Adopsjonsboken* Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Kirk, D. (1981): *Adoptive Kinship* Toronto: Butterworths
- Kvale, S. (1997): *Det kvalitative forskningsintervju* Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Lauvdal og Winger (1989): *Egen lykkes smed?* Trondheim/Uppsala. Tano A.S.
- Lifton, B.J. (1994): *Journey of the adopted self* Perseus books
- McCall G. J. (1987): *The structure, content and dynamics of self* i Yardley K. & Honess T. (red.): *Self and identity: Psychosocial perspectives*. John Wiley & Sons
- Mead, G.H. (1967): *Mind, self, & society - From the standpoint of a social behaviorist* Chicago: The university of Chicago press
- Morken, I. (2006): *Normalitet og avvik: spesialpedagogiske utfordringer: en innføring*. Oslo: Cappelen

- Nietzsche, F. (1992): *Ecce homo* Oslo: Gyldendal norsk forlag
- Rasmussen, Jens (2004): *Undervisning i det refleksivt moderne* København: Reitzel
- Ratcliffe, P. (2004): *"Race", ethnicity and difference* Open university press
- Rex, J. (1986): *Race and Ethnicity*. Milton Keynes. Open University Press
- Rygvoid, A. et al. (1999): *Mine - yours - ours and theirs - Adoption, changing kinship and family patterns* Oslo: International conference at Lysebu
- Sartre, J.P. (1966): *Væren og intet - i utvalg* Oslo: Pax forlag
- Skaalvik, E.M. & Skaalvik, S. (1996): *Selvoppfatning, motivasjon og læringsmiljø*. Tanheim
- Sletta, I. (2006): *Selvoppfatning hos utenlandsadopterte, hovedoppgave i pedagogikk*, Universitetet i Oslo
- Steinsholt, K. Og Løvlie, L.(red.) (2004): *Pedagogikkens mange ansikter - pedagogisk idéhistorie fra antikken til det postmoderne*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stensaasen, S. og Sletta, O. (1998): *Gruppeprosesser* Oslo: Universitetsforlaget
- Sætersdal, B. og Dalen, M. (1988): *Utenlandsadopterte barn i Norge – Sommerfugler i vinterland* Oslo: Cappelen
- Sætersdal, B. og Dalen, M. (1999): *"Hvem er jeg?" Adopsjon, identitet og etnisitet* Akribe forlag
- Thagaard, T. (2003): *Systematikk og innlevelse – En innføring i kvalitativ metode* Bergen: Fagbokforlaget
- John Triseliotis (1973): *In search of origin - The experiences of adopted people* London: Routledge & Kegan Paul
- Vagle et.al. (1994): *Tekst og kontekst - En innføring i tekstlingvistikk og pragmatikk*. Landslaget for norskundervisning (LNU) / Cappelen Akademiske Forlag AS.
- Vold, T. (2007) Hvit støy, artikkel i Samtiden, nr 1
- Vold, T. (2007) Kunsten å være hvit, artikkel i Dagbladets papirutgave, publisert 24.02.
- Vaage, S. (red.) (1998): *Å ta andres perspektiv - grunnlag for sosialisering og identitet - George Herbert Mead i utvalg* Oslo: Abstrakt forlag as
- Øia, T. og Fauske, H. (2003): *Oppvekst i Norge* Oslo: Abstrakt forlag as

Del 5.0 Appendix

5.1 Intervjuguide

Alle spørsmål vil være veiledende og vil forhåpentligvis skape grunnlaget for refleksjoner hos informanten, og videre utdypninger selv om noen er formulert som ja/nei-spørsmål.

Det er ingen rette eller gale svar, man forsøker å få innsikt i informantens livsverden.

Om bakgrunn

Alder, oppvekststed, bosted, yrke/studier.

Hvor gammel var du da du kom til Norge?

Hvis de var noen år, husker du noe fra før du kom til Norge?

Er adoptivforeldrene skilt, gift på nytt. Har du søsken, evt. er de også adoptert fra innland/utlandet, eller har adoptivforeldrene biologiske barn i tillegg?

Bo og familieforhold nå? Gift/samboer, egne barn, planer om barn?

Ville du adoptert selv? Innland/utland?

Hvordan vil du kort beskrive oppveksten din?

Om annerledeshet og utseende

Husker du første gang du forstod at du ikke var av norsk opprinnelse? Evt. Kan du utdype det?

– Var det foreldrene som tok tak i det, andre?

Hvor mye snakker/snakket du med adoptivforeldrene om din adoptivbakgrunn?

Hvordan forstod du at du var adoptert og hva la du i det?

Hvordan ble du tatt i mot hos adoptivforeldrenes slekt? Onkler, tanter, besteforeldre osv.

Hvis du skulle beskrive deg for en som ikke kjenner deg. Hvordan ville du gjort det i korte trekk?

Har du blitt utsatt for rasisme i oppveksten? På skolen, andre steder?

Hva legger du i begrepet skjult rasisme? Vært utsatt for det?

Har du møtt vansker som du mener har vært grunnet i ditt utenlandske utseende?

Jobbmuligheter, ikke kommet inn på utested, diskriminering ellers?

Er det ofte opp i bevisstheten at du ser utenlandsk ut? Hva tenker du da?

Noen gang følt deg fremmedgjort og utenfor det norske samfunnet pga. ditt utenlandske utseende?

Har du fast kontakt med andre adopterte? Hva gir det deg?

Hva tenker du om såkalte etniske operasjoner hvor man opererer bl.a. øyenlokk og neser slik at de ser mer vestlige ut? Noen gang vurdert dette? Hvorfor/ikke?

Hvis du kunne fått et norsk utseende på et blunk, ville du hatt det? Har du noen gang ønsket det? Noen gang ønsket å bare se ut som «alle andre»? En gjennomsnittsnordmann.

Hvis jeg påstår at media har en preferanse for et vestlig skjønnhetsideal, hva tenker du om det? Store, blå og åpne øyne, at menn skal være kraftige og høye.

Er det ubehagelig at noen kommenterer ditt utenlandske utseende? Hvorfor/ikke?

Hva tenker du om innenlandsadopsjon vs. utenlands? Hvorfor det?

I hvilken grad oppfatter du deg som annerledes fra etniske nordmenn? På en skala fra 1-6 hvor 1 betyr svært lite og 6 betyr svært mye.

Om identitet

Føler du deg som en nordmann? Hva legger du i begrepet en "ekte" nordmann? Verdier/holdninger?

Hvordan ville du ha definert begrepet "Nordmann"? Språkrådets definisjon.

Er det ille for deg hvis du ikke fikk definere deg selv som nordmann?

Hvor opptatt er du av å følge norske tradisjoner. På ski i påsken, feire norske høytider, bruke bunad? Føler du deg komfortabel?

Er du redd for å skille deg ut utseendemessig. Opplevs det som ubehagelig? Gjør du noe spesielt for å unngå å skille deg ut?

Er det viktig for deg og din identitet at det blir tatt for gitt at du er norsk?

Hvilken identitet tror du utenlandsadopterte tar? Flest norsk, tosidet, kun utenlandsk?

Hva er de mest sentrale forskjellen på deg og en utlending/innvandrere? Hvis noen forskjell, hvorfor?

Har du noen gang blitt forvekslet med innvandrere/flyktninger? Var det evt. ubehagelig?

Er det viktig for deg å markere skille fra kategorien innvandrere? Hvorfor/ikke?

Hvorfor tror du noen ikke vil at du skal kalle deg en ekte nordmann?

Hva er det største hinderet for at du skal bli oppfattet som ekte nordmann?

Hvorfor tar mange deg for å være norsk?

I hvilken grad føler du deg som en nordmann? På en skala fra 1-6 hvor 1 betyr svært lite og 6

betyr svært mye.

Mer om adopsjon og bakgrunn

Vært i adoptivlandet som voksen? Evt. ga besøket en følelse av tilhørighet til adoptivlandet?

Søkt/funnet dine biologiske foreldre? Hvis ja, beskriv dette. Var det til hjelp?

Hvordan forholder dine adoptivforeldre seg til det? Og dine biologiske? Har du fortsatt kontakt med de, styrker det din norske identitet eller svekkes den? Ga besøket en følelse av tilhørighet?

Hva ville du oppnå med det? Oppnådde du det?

Vurderer du å flytte til et annet land i fremtiden? Hvilket/hvorfor?

Tror du det er uheldig å adoptere fra utlandet? For alle/noen parter.

Å adoptere pga. ufrivillig barnløshet vs. "fruktbar" men velger adopsjon. Tanker om dette?

Biologisentrisme. Follevåg. Stor vekt på arv og gener. Adopterte som folk som mangler "noe", rotløse. Hva tenker du om det?

Avsluttende refleksjoner

Hvordan definerer du en adopsjon som har gått bra? Evt. en som har gått dårlig?

Hva er identitet? Hva er etnisitet?

Hva er etnisk identitet?

Hvor plasserer du deg selv i forhold til disse begrepene?

Som nordmann uten å stille spørsmål ved det, som adoptert nordmann, som «fremmed fugl»?

Noe du vil føye til/trekke fra?

Kommentarer til undersøkelsen?

5.2 Invitasjon til intervju

Jeg holder for tiden på med en masteroppgave i pedagogikk ved Høgskolen i Lillehammer. Temaet for oppgaven er utenlandsadopterte og deres identitetsdannelse, og det er i den forbindelsen jeg ønsker å intervju utenlandsadopterte.

Litt kort om meg selv. Jeg er en 30 år gammel mann som selv ble adoptert fra Sør-Korea 8 måneder gammel. I 1978 landet jeg på norsk jord for første gang og har vokst opp i Trondheim. Etter noen år på NTNU var jeg klar for et sceneskifte, og jeg flyttet jeg til Lillehammer for videre studier på høgskolen der. Nå tar jeg som sagt en mastergrad i pedagogikk som jeg etterhvert skal skrive ferdig i Oslo.

En god del av grunnlaget for valg av tema ligger i den ferske debatten rundt begrepet *nordmann*, en definisjon mange mente var for snever. Man hørte utsagn som for eksempel «man kan jo ikke bare flytte fra Somalia og kalle seg nordmann bare fordi man har fått et norsk pass» til «alle som identifiserer seg med norsk kultur og verdier kan kalle seg nordmenn». Handlet det i bunn og grunn om utseende og annerledeshet fra vesten? Er det legitimt at en med vestlig utseende fra Australia kaller seg nordmann, selv om han kommer geografisk så langt fra Norge man kan komme, mens en fra Nord-Afrika ikke kan det fordi han ser ikke-vestlig ut? Opp i alt dette står utenlandsadopterte som har vokst opp i Norge med et utenlandsk utseende. Hva med de, skulle de inkluderes i definisjonen av begrepet *nordmann*? Disse spørsmålene har altså ansporet meg til å skrive om utenlandsadopterte og deres identitet i masteroppgaven min.

Dette brevet er derfor en forespørsel om du kunne tenke deg å stille opp på et slikt intervju. Spørsmålene vil handle om egen identitet, opplevelsen av annerledeshet med hensyn til utseende og om følelsen av "norskhet". Jeg ønsker å bruke lydopptak under intervjuet. Dette for å slippe å skrive ned hvert eneste ord, noe som ville tatt mye fokus og konsentrasjon, og for å ha en sikrere kilde til dataene for å nytte i oppgaven. Intervjuet vil ta ca. en time.

I selve oppgaven vil jeg nytte fiktive navn på informantene i selve oppgaven. I lydopptakene vil heller ikke informantens navn bli nyttet, men de vil bli identifisert for meg via en informantnøkkel. Her får hver informant et nummer og dette nummeret kobles til et navn i en datafil som oppbevares adskilt fra intervjuene. Det kan være aktuelt å bruke kjønn og alder, men hvis det skulle komme frem opplysninger som kan knyttes til bestemte personer vil ikke de nyttes i oppgaven. Ellers vil alle data behandles konfidensielt, med det mener jeg som forsker har taushetsplikt med hensyn til alle opplysninger jeg får tilgang til. Og at datafilene er beskyttet med passord, og notater og annet relevant arbeid oppbevares uten tilgang for andre. Det vil også være frivillig å svare på spørsmålene og hvis noen opplysninger ikke ønskes brukt i oppgaven etterkommes dette. Det er anledning til å trekke seg fra intervjuet på ethvert tidspunkt uten videre forklaring.

Alle notater og lydopptak vil bli slettet/destruert etter bruk. Dette skjer etter den avsluttende eksamen. Innleveringsfrist er satt til 1. desember 2007³² med påfølgende muntlig eksamen ca. fem uker etterpå. Prosjektet er også meldt inn til Personvernombudet for forskning ved Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste(NSD).

Et slikt intervju vil kunne bli en interessant opplevelse, og man kan lære noe nytt om både seg

³² Prosjektets tidfrist er forskjøvet til våren 2008 med muntlig godkjenning fra NSD. Dette ble gjort via telefon.

selv og om adopsjon i refleksjonsprosessen. I tillegg vil det kunne ha en forskningsmessig nytte for akademia og samfunnet.

Jeg håper derfor at du kan tenke deg å stille opp til et slikt intervju.

Hvis det er noen spørsmål kontakt meg gjerne på følgende måte:

Tlf: 98 66 61 73

E-post: frank.ness@stud.hil.no

Eller min veileder på Høgskolen i Lillehammer:

Yvonne Fritze

Tlf: 61 22 30 92

E-post: yvonne.fritze@hil.no

Med vennlig hilsen

Frank Robert Næss